

פרק המשיח ושתיים

ועוקרין השלמן כדי שימחה העניוה למה עוקרין
השלמן והלא היה ראוי לאלול אחר שכבר
היינו מסובים וישיב לו כי יש לנו לספר ציגיתא מזרים
קודם האכילה. ועכשיו אין נוהגין עוקרת השלמן
ובמקום זה עוקרין הקפרה עם הטלות :

ומורגין כוס שני ומתחיל מה נשתנה ומספר כל
השנוים אשר חנו עושים בליל זה ויש
מקשים דלה מאלו תשובה למאמר מה נשתנה ובשביל
כך פירשו דברים רחוקים מן האמת, וכל זה אינו קשיא
דודאי הפאזורה הוא בסוף המאמר שמשיב על פסח
מזה ומרור כאשר מגיע אל שם אצל עבדים היינו הוא
התחלה הספור וכן על שאנו מסובין משיב בכל דור
ודור הייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יא
ממזרים וכו'. ומשי שיראה עצמו כאלו יא ממזרים
יש לעשות הכנה שראש שיהיה בן שרין ועל הכל הוא
משיב כראוי. אמנם לכל דברים אלו אין צריך ואין
קשיא. כי מאמר מה נשתנה הוא מאמר ח"ה כדאית'
בספר ערבי פסחים חכם בנו שואל מה ענין זה לנו
שואלנו וכו' ואפילו שני תלמידי חכמים שואלים זה לזה
מה נשתנה וכו' נמצא כי מה נשתנה שאלת תלמיד
חכם. וכך פירוש מה נשתנה הלילה וכו' ובודאי
ענין אכילה מזה מורה על חירות שהוא תלמיד חכם
ויודע הוא זה וכן המרור שהוא מורה על השעבוד
וההפכה על החירות. וכן כל הדברים הנזכרים
במאמר מה נשתנה אלא ששאל מה ענין זה לנו כי
מה קרה לנו שעושין החירות והשעבוד ובאזיזה מקום
היה זה ומחרן עבדים היינו לשרע וגו'. והשתח
השתנה כסדר וכן הוא עיקר. ולח זכר ד' כוונות
כי לא זכר דבר שהוא חקת חכמים כמו ד' כוונות
שהוא חקת חכמים לגמרי אצל מזה ומרור אינו
חקת חכמים אפי' דמזכיר כלנו מסובים שהוא ג"כ
מדרכין כיון שהסבה היא למלך שהוא מדאורייתא
שקרי מלך לריבה הסבה שפיר שואל על זה. וכן ב'
פבולין אף על גב דפבול ראשון מדרכין וגם המרוס
פבול השני מדרכין שואל עליו דפירושו הלילה הזה שני
פבולין ובפבול אחד יש מרור שהוא מן המורה אפי'
דמרוס נוסף מדרכין הוא כיון שהרוס הוא למרור
שהוא מן המורה שפיר שואל עליו מה נשתנה אצל ד'
כוונות שהוא מדרכין לגמרי ואין צד דבר מן המורה איש
שואל. ועוד דגם בשאר לילה ואין צד אדם לשתות ואין זה
שנוי מה ששונה ארבע כוונות. ובכל הנוסחות שלנו
נמצא שבכל הלילות אין אנו חייבין לפצל אפילו פעם
אחת הילולת הז' שמי פעמים. והרש"ב והסור הגיחו
שאין לגבוי אין אנו חייבים לפצל אלא אין אנו
מפצלין וכו' מהא דפריך רב בספר אמו חיובה
לדרדקא ומחרן אלא הכי קאמר שבכל הלילות אין אנו
מפצלין אלא פעם אחת הילולת הזה שמי פעמים ועל
פי זה הגיחו נוסחות שלנו. ויש ליישב גירסא זאת
דודאי כאשר פבול ראשון הוא במרור כדאין במחני'
בסידא אלא פריך אמו חיובה לדרדקא דהא במרור
שלמי הסעודה יא ואין פבול שני בא אלא בשביל

היכר חינוקות כיון שכבר יא במצות מרור. אצל כן
דמסיק בגמלה דמלוא למרור אחר שאר ידקות לסיכור
לראשון ונמצא שיש לו שאר ידקות שפיר דכל פבול
מלוא הוא דפיבול לראשון הוא כמו שאמרנו למעלה כדי
שיהיה ניכר שהפבול השני מלוא. שאפי' דקיימא לן
מלוא אין צריכות כוונת מכל מקום צריך שיהיה ניכר
שהמרור בא לשם מלוא לפיכך פבול ראשון מלוא
ופיבול שני למרור מלוא בודאי. אצל כאשר היה
פבול ראשון במרור כבר יא בפבול ראשון. ולא
נוכל לומר כי הפבול השני הוא כדי שיהיה ניכר
שהוא לשם מלוא דהא המלוא כבר נעשה ואם כן לא
היו רק להיכר לחינוקות שיראה הכנה פבולין וישאלו
זה בודאי לא הוי מלוא כלל. וכבר הוכחנו למעלה
מדקאמר בגמרא ובי חומא לשמועין שאר ידקות
וכו' דצריך לומר שכן פירשו בשלמא כי יאמרינן דמלוא
צריכות כוונת לכך בני פבול ראשון ולא בני פבול
שני בלבד כדי שיהיה ניכר דפבול שני לשם מלוא
כמו שנתבאר למעלה ולכך כאשר פבול ראשון בשאר
ידקות שני פבולים מלוא. פבול ראשון כדי שיהיה
מוכח שפבול שני לשם מלוא ופבול שני עיקר מלוא.
ולפי פירוש זה הנוסחת שלנו שפיר ואין פסוק זה.
אמנם כדי שיהיה גירסא אחת בין שיש לו שאר ידקות
ובין שאין לו שאר ידקות ראוי לומר אין אנו מפצלין
וזוהו דעת הסור :

כבר אמרנו למעלה הפסוק למע מהתחיל מה נשתנה
הלילה וכו' ולא מתחיל ציגיתא מזרים לומר
עבדים היינו לפרעה במזרים בלא שאלית. מה נשתנה.
כי הידיעה היא נקית מן המורגש אל המושגל והמלוא
הם כמו סולם לעלות בזה אל הידיעה השלימה. ולכך
יש לו להתחיל מן המורגש מה נשתנה וכן עבדים
היינו לפרעה במזרים ויזילנו וכו' :

תנן בערבי פסחים מתחיל בגנות ומסיים בשבח
ודורש כל הפרשה כולה מארמי אבד אבי.
וקאמר בגמרא מאי בגנות רב בגנות רב אחר מתחלה עובדי
ע"ז. שמואל אחר עבדים היינו וכו' ופי' כי אין ראוי
להתחיל בשבח מיד מבלי שיספר תחלה הגנות שאז
היה משמע שהיה הולא במקרה שכן קרה שניעשה
עונה זאת לישראל שלא כיון הפועל אל הפעולה.
וזה כי יש שני פועלים. האחד הוא פועל במקרה.
והשני הוא פועל בעצם. הפועל במקרה משל זה
הגנות שהוא ענף וזה מער וככה את השריפה המר
פועל הכבוי והוא פועל במקרה שלא היה מכין לכבות
ואין המר נמשך אחר השריפה כלל. השני פועל
בעצם ובכונה כגון מי שרואה ביתו ענף ומכבה אותו
זהו פועל בעצם כיון שהיה כוננו להשחית שהוא
הכבוי משני השריפה. לפיכך אלו היה מספר הסבה
לישראל מבלי הגנות היה אפשר לחשוב כי במקרה
בא הגאולה לפיכך יתחיל קודם הגנות ויחמר בשביל
הגנות שהיה לישראל הקב"ה עשה עמם מה שעשה
והפעולה היה נמשך אחר הגנות וזה פועל בעצם
שהיה מכין על המעשה שעשה והוא בשביל הגנות
שהיה לישראל להניח אותם מן הגנות לכך סוף ערבו
אל

הציל אותם ג"כ מנגות סנוף. ולא פליגי רק ח"ז
 יותר גנות. ודבר שהוא יותר גנות ראו שיהיה
 המחלה. ואנו קי"ל כרבה. ולפיכך אנו ממחילין
 עבדים היינו וכו'. ואף שמואל מודה שגנות נפשי
 היה לנו ולפיכך ישפר אחריו מחלה עובדי ע"ז
 וגו'. ואפשר לומר דאף לרב דאע"ג דעיקר הגנות
 הוא מחלה עובדי ע"ז היו וגו' יש להחמיל בעבדים
 היינו לפרעה במצרים משני שראוי לסתמיל לספר קודם
 הסוכה שפשה הקב"ה עם ישראל שבשביל זה ראוי
 לספר ביציאת מצרים וכל הדברים עד מחלה עובדי
 עבודה זרה ששם הוא ממחיל לספר הגנות הוא
 הקדמה למה אנו חייבין לספר ביציאת מצרים. נמצא כי
 ההגדה הזאת הוא בין לרב וזין לשמואל כסדר ולגמרי:
 דיוצייאנר' ביד חזקת וזרוע נמויה. אלו שם
 דברים יצחק חזקת וזרוע נמויה היה זה ביד חזקת
 'פרש כאשר הכה הקב"ה אותם היה זה ביד חזקת
 ר"ל בכח גדול וזרוע נמויה שהיה זרוע שלו נמויה
 עליהם כל' שהמכה נמשכה עליהם זמן מה שכל מכה
 היה לה המשך ובאלו שני דברים הו"ל הקב"ה את
 ישראל ע"י המכה הגדולה וגם ע"י המשך המכה.
 כי פרעה בסור המכה מעליו היה שב לחמול ולפיכך
 לא היה אפשר להו"ל אותם כי אם ע"י המכה
 והמשך המכה שאז היה נותן להם רשות ללכת. ואף
 במכת בזרות שהיה המכה בדגה אחד בחצי הלילה
 היה לה המשך המכה ובשביל המשך המכה יאלו
 ישראל. ובמדרש קומו אלו מחור עמי אמרו לו וכי
 גנבים איתנו בבקר אנו יולאים אמר להם הרי כל
 מצרים מת שנא' כי אמרו כלנו נחיים אמרו לו
 ומבקש אלה כללות מעליך המכה אמרו הרי אדם
 צרפוסכם הרי אדם עבדים של הקב"ה החמיל פרעה
 לומר לשעבר הייתם עבדי פרעה אבל עכשיו הרי
 אתם עבדים של הקב"ה ע"כ. הרי כי בשביל שהיה
 המכה נמשכה יאלו ישראל ממצרים. וכן כל מכה
 ומכה היה המשך למכה ובשניהם הו"ל הקב"ה את
 ישראל ממצרים וזה וזרוע נמויה שהיה זרוע נמויה
 עליו כמו מי שמכה אחד זרוע נמויה עליו שיחזור
 ואם לא יחזור יכה אותו עוד. ועוד דע כי ראויים
 היו ישראל להיות עבדים במצרים וראוי היה פרעה
 להיות מלך משעבד בישראל וכאשר רצה הקב"ה
 להוציא את ישראל ממצרים היה עומד נגד זה
 העבדות שראוי לישראל והסלכות של פרעה. וזהו
 שאמר עבדים היינו והוא נגד העבדות של ישראל
 וכנגד שהיה פרעה מלך משעבד גם אמר למלך
 מצרים. ועל זה אמר ויוציאו ה' ממצרים ביד חזקת
 להסיר מעבדות כי נגד שנינו משועבדים ומשוקעין
 בעבדות היה הקב"ה לריץ להוציא אותם ביד חזקת
 וכנגד שהיה פרעה מלך עליהם בכח זרוע שלו היה
 מוציאם בזרוע נמויה כי דרך מי שגדל למחוס בדבר
 נוסה ידו עליו וזהו צרוע נמויה. משל זה אכן
 שהוא משוקע בלחץ ואדם בעל זרוע ארוך רואה להסיר
 ליקח אותו משם הולקחו נוסה ידו עליו במכות מלא
 יעבד. והס' הם הוא כהן כאשר מדקדק בדבר
 הוא

אל הגנות שראה הקב"ה את הגנות והוציאנו ממצרים
 לא כמו המצר שהוא מכבה שאינו נמשך אל הדליקה
 והוא הפחד הבית ומכבה. וכאשר חזין עוד מדע
 עוד כי השנה שקדם לו גנות יותר שבה כמו שחראה
 כי היום קודם לו הלילה, וזה משני כי השלימות
 אינו נמצא בהחלתו בעולם הזה וכאשר יגיע למחלה
 שלימות מה אי אפשר שיהיה לו אותה השעלה
 בהחלתו כאשר היא מדרגה עליונה אלהים שאין
 המקבל ראוי אל מעלה הגדולה האלהים שיהיה כך
 מהחלתו. לפיכך המעלה אלהים יוקדם לה גנות
 ולכסוף יעלה אל מעלה האלהים. כי כך ראוי אל
 מעלה האלהים שלחמרון המקבל אינה נמצאת בו
 שחלה. וזה נמשך אל היותו העולם הזה שאין בהחלתו
 נמצא מעלתו אבל החלתו הוא בשפלות ומעלה
 בלחורוה לא היה כדאי העולם הזה לקבל המעלה
 הזאת שיהיה האור בהחלתו כי האור הוא מעלה
 הקמיאות לכך יוקדם לו לילה. ולפיכך תמצא ג"כ כי
 העוה"ז היה נוכח בשפלותו מחלתו צריאתו דומה
 ללילה עד שבה אברהם אבינו שהוא היום שאברהם
 היה כמו אור היום וזהו שאמר' אלפים תהיו. כל' שיהיה
 שהמציאות חייב להיות תהיו בראשונה להיות נמשך
 אחר ענין העוה"ז אשר החלתו תהיו ואין בשפלותו ומעלה
 המעלה העליונה. ולכך דבר זה מורה על המעלה
 האלהית אשר היה להם תחלה גנות. ואח"כ היה
 הקב"ה מעלה אותם אל מדרגה האלהית וזהו כפי
 סדר העולם כמו שאמרנו. וטעם מחלוקת שלהם כי
 לדעת רב מחלה עובדי ע"ז הוא הגנות שזהו גנות
 דבק בנפש כי בודאי שאין הגוף מקבל פסיתם הע"ז
 כי אם הכשמה. וטעם רב ששם גנות נפש גנות יותר
 שהגנות אשר דבק בנפש גורם אכזון כי הנפש אשר
 סאלה מן אשר' ראוי לנפש בסוף חלק הנפש לאכזון
 כדכתיב והאכזתי את הנפש וגו'. ונשני שהוא מביא
 הסדר גמור ראוי להיות נחשב זה גנות יותר. ושמואל
 סובר שהגנות אשר הוא דבק בגוף הוא יותר שגנות
 עלו גנות נמצא וגרלה עמה ולפיכך עבדים היינו
 הוא עיקר הגנות גם כי הגנות דבק יותר בגוף במה
 שהגוף הוא בעל חומר וגנות דבק בו אבל הנפש
 אע"פ שהגנות בנפש מביא לידו הסדר בסוף אין זה
 דרך גנות כמו שהוא בגוף שהגנות שייך בו במה
 שהוא גוף שכל בעל' שייך בו גנות חס ידוע. וי"מ
 כי לדעת רב מחלה עובדי ע"ז היו אבותינו הוא
 הגנות שזה הגנות קודם שבה אברהם אבינו ואח"כ
 קרב הקב"ה את אברהם לעבודתו וראוי להזכיר
 החלתו הגנות. אבל שמואל סובר שהגנות אשר אמרה
 הספסה יתחיל בגנות ופסי' שבה הוא גנות הכרים.
 ודי שיספר הגנות שהיה לבנים וזהו עבדים היינו
 לפרעה וזהו החלתו הגנות שהיה לבנים. ואין לריץ
 להחמיל גנות קודם שבה אברהם רק בגנות שהיה
 לבנים. אבל פ"י ראשון עיקר כאשר חזין עיקר
 הדברים. ובדאי הקב"ה עשה לישראל שנייה שהציל
 אותם מגנות הנפש ומגנות הגוף גם כן. שהיו
 מחלה עובדי ע"ז ויהיה להם גנות הנפש ואח"כ

הוא בכח וכל אשר יש בו לירוף גשמי אי אפשר שיהיה בפעל הגמור. לכן הוא ית' נבדל לגמרי מן החומר והוא נבדל בפעל הגמור. ולא כך המלאכים כי אף שאינם גשמיים מ"מ יש להם יחוס וקירוב אל הגשם. ולכן אינה בפעל הגמור. ר"ל שאין מדריגתם בתכלית השלימות כי הנמצא שהוא חסר ואינו שלם בתכלית אינו בפעל. הנה המציאות בפעל כאשר הוא שלם כבר ואינו חסר. ולפיכך הדברים שכלם הם יציאה לפעל הגמור א"ל שיהיה רק ע"י הש"י שהוא בפעל הגמור. ומפני כי אלו הדברים השלמה והם מתר חיה מחיה הם אינם בפעל ויוצאים אל הפעל כדומות קרא. דכתיב גבי מער יפתח ה' את אוצרו. וגבי חיה יפתח ה' את רחמה. וגבי מחיה נפתח קברותיהם שזה מורה שכלם דברים יוצאים אל הפעל אשר שלא היו בפעל. הנה הדברים האלו יוצאים מן הכח אל הפועל ואין המוציא רק מי שהוא בפעל לגמרי. והש"י שהוא בפעל הגמור ואם הש"י מחדש פעולות אחר שלם היו וגרסה כללו פעולותיו יאלו מן הכח אל הפועל זה שהיה חסרון מזד המקבל. וכאשר היה מוכן המקבל אל ה' הולאה לפעל ואין דבר בציאותו שיהיה יציאה לפעל כמו דבר זה כי חיה יציאה לפעל נבדלת מהות. וכן המטר פרנסת העולם שבו תלוי חיות האדם ולפיכך באלו דוקא כתב לשון פתיחה כי אלו דברים נחשבים יציאה לפעל. אבל נמחת העניים ושאר היות אינם הווה שלימה. ומפני שאינם הווה שלימה אינם בפעל גמור כי דבר שאינו שלם אינו נחשב מן המציאות שהוא הפעל כמו שהתבאר זה ידוע, וראוי שיהיה שלימות העולם הזה מה שהוא בפעל מן הש"י שהוא בפעל הגמור והוא המוציא הכל אל הפעל. ולפיכך חולדות האדם שהוא בעולם התחתון על ידי הש"י ומטר השמים מן עולם האמיתי שהרי נקרא מטר השמים והתחיה הוא השפעת החיות מן עולם העליון וראוי שיהיה על ידי הש"י. וכל אלו ג' דברים מקבל העוה"ז כל אחד ואחד מעולם מיוחד, ולפיכך כל אחד יש לו פתיחה בפני עצמה שהוא היציאה אל הפעל והוא ע"י הש"י אשר הוא בפעל הגמור. ובמערבא אמרי אף מתפח של פרנסה זה דבר עוד מופלג בחכמה. וזה שכמו שצריך הולאה אל הפעל באלו שלשה דברים במה שמקבל הפועל הזה כך צריך הולאה אל הפעל דבר אחד קיום העולם והוא הפרנסה שהוא קיומו, ולפיכך אמר שזהו ג"כ מתפח רביעי נרמז אף דבר מעט מזער. אמנם עיקר הדבר הוא דבר נעלם יותר, גם מתפח של פרנסה יש להבין ממה שיבאר אצל הלל הגדול בעוה"ז. ומפני כי יציאת מזרים שהוציא אותם מצית עבדים להיות לו לשם כגולה כיוון גדולה והוא שלימות העולם בודאי כמו שהתבאר אף כי ישראלי שלימות העולם. ולכן יציאת דבר זה לפעל ע"י הש"י המוציא הכל אל הפעל ואין המתפח נמסר להיות מוציא אל הפעל רק הוא ית'. ולדבר זה צריך דברים ארוכים מאוד כלל הדבר שאלו הדברים היו בכח ויאלו אל הפעל המוציא

הזה. ואלו ג' דברים זכרם בנ' פסוקים או האדם אלהים לכל לקחת לו גוי מקרב גוי וגו'. ובפסוק ויוציא אותם מכור כדל כאשר התבאר למעלה בארוכה. עוד יש ביאור ולקמן אצל ביד חזקה זו הדבר וזכרונם נפיה זו התרצות יתבאר עוד. ועוד דע כי כל פעל שנעשה בכח כאשר הפועל בעל כח והוא פועל בכחו וזה כי האדם שהוא בעל כח והוא בכח הכאה הולאה הוא הכאה גדולה ומכאן הולאה בעל כח ומכאן בכח זה שהם ביד חזקה כי המכה במזרים היה בעל כח כי ידו חזקה היא, וכנגד שהיה מכה בכח אחר בזרוע נפיה שהיה זרוע שנו נפיה להכות בזרוע. כי מה שהיה נוסף הזרוע עליהם מורה שהיה פועל בזרוע ובכח היה מוציאם וזהו שאמר הכתוב ויוציאך ה' בסניו בכחו הגדול. פירוש כי הש"י הולאה אותם בסניו רצו לומר בעצמו הולאה לא על ידי אחר שאלו היה על ידי אחר לא היה זה בסניו. ומאחר שהקב"ה הולאה בעצמו והוא בעל כח מזה נדע כי לא היה חסר מפני שאינו בעל כח. וגם מזד הפעולה בעצמה לא היה חסר כי היה ההולאה על ידי כחו הגדול. וזה שאמר ובכח גדול הוא זרוע נפיה וכן הקב"ה והוא אמת גם כן כאשר חזקת בפירוש זה. וזהו שאמר אחריו ואלו לא הולאה הקב"ה את אבותינו וכו'. ואין הפ' כמו שפירשו בזה שאם לא הולאה הקב"ה את אבותינו ממזרים היינו אנוהו וכינו וכו' בנינו משועבדים עד סוף כל הדורות. כי אפשר אפי' לא יאלו האבות אפשר לבנים ללאת ע"י הקב"ה ולמה אם לא הולאה את אבותינו הרי אנו ובנינו ובני וכו'. אבל הפ' שלא פתח אף שיהיה ההולאה ע"י הקב"ה אפשר ויכול להיות ההולאה ע"י אחר בדורות הבאים. אין זה כן שאם לא עשה הקב"ה את הדבר הזה שהוציא אותם ממזרים אל חתמם שהיה הולאה אפשר על ידי ואלוהו בשום דור בעולם אלא היינו אנו ובנינו ובני בנינו וכו'. ומה שלא אמר כי אם לא הולאה הקב"ה האבות היו האבות ובעיה משועבדים. דבר זה לא צריך לומר אחר שהיה הקב"ה בעצמו מוציא אותם אם היה אפשר ההולאה ע"י אחר לא היה הוא מוציא אותם בעצמו. אלא אף בדורות הבאים לא היה אפשר ההולאה כי אם ע"י הקב"ה. וכך פירשו ואלו לא הולאה הקב"ה את אבותינו ממזרים בעצמו היינו משועבדים לעולם אף בדורות הבאים לא היה אפשר היציאה ע"י אחר. ולא תאמר אף אם לא הולאה הקב"ה בעצמו את ישראל היה אפשר לבנים שיצאו מעצמה או ע"י אחר. זה אינו. ומה שלא היו יכולים ללאת כי אם ע"י הקב"ה הוא דבר עמוק. וזהו על דרך שארז"ל בפ' דעשיית שלמה מתחמח לא נמסר לשלמה מתפח של חיה וכל גשמים ועל המיית המפס. ומיית החם קרא לכל אחד ואחד שהקב"ה הוא הסומח. ויחשבה באלו שלשה דברים כי כל דבר שהוא בכח ויוצא לפעל אינו יציאה לפעל. כי אם ע"י הקב"ה שהוא נבדל בפעל הגמור. וזהו מצי שהוא יתבאר נבדל מן החומר שכל ענין החומר

בנצמנו ולא חיוחס לנצס פועל אחר דבר זה כבד
נחבאר למעלה שכל יצאה אל הפועל הוא ע"י הש"י
בנצמנו וכמו שהארבעה וחס דברים ברורים מאוד .
ועוד כי היצאה היא מתיחסת אל הש"י שבאשר הש"י
הוציא את ישראל ממצרים לא שמוציא אותם שמו
במצרים בלדק אלא לא חס הדורות הוציא כמו שגנו
אומרים בסוף הרגדה לא חס אבותינו גאל אלא אף
אוננו גאל עמם . ודנה בזה כי כאשר הקב"ה סלק
כח מצרים מישראל לא היה הסתלקות הזה במה שחס
דור ההוא שא"כ לא היה היצאה כי אם לאוננו
דור בלבד רק שנמשך היצאה לבנים ג"כ דומה לזה
אדם אחד היה יושב במדינה ובא חכם חזן ואמר
לו לא נא המדינה כי ידעתי שחלחלה ונא עליה
והאיש הוא הו"ל הו"ל אל מדינה אחרת וגו' ופוליד
שם בנים ובני בנים . לא יאמר בזה כי הוא הוציא
האיש וזרעו כאחד אלא הוציא האיש והיפה הוציא
האדם נמשך לזרעו ולא היה הדבר כך במצרים אלא
הקב"ה לא שם עינו אל אותו דור אלא שם עינו
לכלל ישראל ראשונים ואחרונים ואותם הוציא . ודבר
זה ראוי דוקא אל הקב"ה כי הוא ית' כולל הכל וכלל
ישראל הוא שמוציא כפי מדריגתו של הש"י שהוא
יכול כל הדורות . ואלו היה ההוצאה ע"י מלאך
אף כי היו יוצאים מצד כי המלאך אינו כולל הכל
לא היה היצאה רק לאבות . אף כי היה נמשך
לבנים ונא ומא נקרא מיניה אם היה מכין לאבות
והיו נגאלים הבנים במקרה או שכוון לאבות ובנים
ביחד . מלוק גדול יש אם כיון לאבות בלבד היה אפשר
לבנים לחזור אל שטבוד עבשיו שכוון אל אבות ואל כל
הדורות א"א , לכך אמר לא חס אבותינו גאל אלא אף
אוננו גאל עמם . ודבר זה כי מפני שהוא ית' כולל
כל הדורות טובל בדבריהם התמידים והכוללים לא אל
הדברים אשר הם לפי שעה בלבד ואינם רק פרטים .
ואין ספק כי דבר זה לא אפשר על ידי מלאך וחס כח
זולת הש"י והדבר ידועה הוא . ועוד יתבאר לקמן
אנל אני ולא מלאך שלא היה ההוצאה אפשרית כי
אם ע"י הש"י ואפילו כלנו חכמים . נקב ד' דברים
כי הידיעה נקנית בד' דברים אלו עם מושכלות
ראשונות כמו שידע האדם ששני הפכים לא יתקבצו
בדבר אחד בעת אחד . וכמו שהכל גדול מן החלק
וכן כל דבר שהוא שכל ראשון וזה נקרא חכמה .
השני הם מושכלות שניות מה שידע האדם דבר ומציאות
דבר מתוך דבר , וזה נקרא נבון כמו שאמר איזה
נבון המבין דבר קטן דבר והם המושכלות השניות .
הידיעה הג' מה שיקנה האדם על ידי נסיון שנמשך
פעמים הרבה כאשר עשה דבר פלוני אירע כך וכאשר
אכל עשב פלוני היה מחמם לו וכאשר אכל עשב
פלוני היה מקרר לו , וזה נקרא בעני נסיון שקנה
הידיעה מכה הנסיון . ודבר זה הוא בזקנים שבבטל
זקנותם קנו הדברים ועמדו עליהם כי לנסיון צריך
זמן רב עד שיעמד עליו מכה נסיון . וזה ידוע עד
שאין צריך לבאר לפיכך בעל נסיון הוא הזקן . ויש
ידיעה נקנית מצד המקצועות שמקובל אלנו מפי אית

נאמן

המוציא אותם הוא אשר בפועל ואינו כחתי כלל .
וכאשר היו ישראל במצרים והוציאם הקב"ה אל הפועל
להיות יוצאים ממצרים היו דומים בודאי לעובר
הגדול . וכמו שהארבעה מאוד בזה . והיו ישראל
יוצאים ונחשבים עם גויל מתחדש עתה לכך לא אפשר
יציאתם רק ע"י הקב"ה . וזה שאמר אלו לא הוציא
הקב"ה את אבותינו ממצרים היו אלו ובנינו ובני
משועבדים לפרעה . כי לזאת ההוצאה צריך יצאה אל
הפועל ע"י מי שהוא בפועל תמיד , חבל שאר גליות אין
הדבר כך . כי תף אם לא עלו מבבל לא היו ישראל
קידם זה מציאות בזה כי זה שייך כאשר היו במצרים
שאלו לא היו עדיין עם ויש נחגדלו ופרו ורבו כעובר
המצהרם במעי אמו ולא יאלו עדיין לא הפעל ולכן
נחשב יציאתם היות לפעל לגמרי . ועל זה אמר ואלו
לא הוציא הקב"ה את אבותינו וכו' כלו' ומפני כך ראוי
חליו לשבח ולספר נפלאותו ששעה הקב"ה עם
אבותינו , והדברים האלו הם דברים עמוקים מאוד ,
ועוד מדע להבין כי אי אפשר שיהיה יצאה מצרים
כי אם ע"י הקב"ה כי הפועלים מתחל אותם מיוחדים
שלא יאל דבר מכל דבר כמו שחכמה במציאות
העולם כי האדם יוליד חס והשור שור וכל הפועלים
מיוחדים . וכאשר מאלנו כי הפעל הזה שהוא ההוצאה
מיוחד לו ית' אי אפשר שתהיה פעולה הזאת ע"י
אחר שאם כן היו שני פועלים לפעולה אחת ולא היו
ייוחדים הפועלים והתקבלים הפעולה , ודבר זה לא
יתכן כמו שאמרנו למעלה והפעל הוא לפי ענין
הפועל ודבר זה נראה בכל דברים המעשיים . ואף
הפעולה דומה מתיחס אל הפעל כי כאשר נמשך מן
האש פעולה נמשך היבש לפי ענין האש שהוא יבש .
וכן הליחות מן המים תמיד מתיחס הפעולה אל
הפועל ודבר זה מוכסם מן המעשיים , ואם תאמר
שאפשר שתרם גאולתם ע"י אחד מן המלאכים אם
לא היתה הפעולה מיוחדת . שאם היה אפשר
להיות יוצאים ע"י מלאך אם כן פעולה היצאה מתיחס
אל השם ית' או מלאך , ולא מאלנו דבר אחד מתיחס
אל שני פועלים החדד גדול ואחד קטן כי אם הוא
מיוחד לפועל הגדול אי אפשר לפעול פועל קטן דבר
זה . וכל זה רמזו רז"ל בד"ר בפרשה וירא חזן מלאך
אחד עושה שתי שליחות ואין שני מלאכים עושים
שליחות אחת . וביחוד זה כי אם היה מלאך אחד
עושה שני שליחות רחוקים נמצא שיהיה המלאך מתיחס
אל שני דברים שחזן זה כזה ואם הוא מתיחס אל
דבר זה חזן מתיחס אל דבר אחר . וכן חזן שני
מלאכים עושין שליחות אחת . שאם השליחות מתיחס
אל מלאך זה אי אפשר להיות מתיחס אל מלאך אחר
שהוא מחולק ממנו ומובדל . כלל הדבר שצריך להיות
הפועל מתיחס אל הפעולה והפעולה אליו כמו
שאמרנו . ודבר זה עמוק מאוד ביחס הפועלים .
וזה שאמר אל לא הוציא הקב"ה את אבותינו
ממצרים היינו אוננו ובנינו ובנינו משועבדים
נפרעה במצרים , ובאולי תשאל מהו מעלה ומדריגת
ההוצאה שלא היה אפשרית . כי אם על ידי הש"י

ושכל נקזה אשר הוא נקזה מן השכל ראשון והוא יותר פשוט. וכנגד זה אמרו כלנו נבונים כמו שאמרו בן המוציא דבר מתוך דבר. ועוד על זה נקרא בפי המעיינים שכל נאצל על האדם בעת זקנתו כאשר נחלש כח הגוף בעת הזקנה והוא יותר נבדל ופשוט, וכנגד זה אמרו ואפילו כלנו זקנים, וכנגד זה רבינו אמר כלנו יודעים את התורה שהיא יותר מכל בעבור שהוא מה' הנותן התורה והחכמה, כך יש לספר לפי הגירסא שלנו, אמנם עיקר הגירסא כאשר מלאה ואפילו כלנו חכמים ואפי' כלנו נבונים ואפי' כלנו יודעים את התורה, ול"ג ואפי' כלנו זקנים ואת הגירסא אמתית, בודאי נקט ג' דברים כנגד ג' דברים שאמר הכתוב אלל בלללל ואמלא אומו בחכמה ובהבונה ובדעת כי החכמה המשיגה את הדברים הנמלאים בלבד וזהו חכם. אמנם המוציא דבר מתוך דבר וזה נקרא תבונה כאשר ידוע. אמנם הדעת הוא הידוע אמתה הדברים כל אחד בנדרו זה נקרא דעת. ולפיכך אמר כאן ואפי' כלנו יודעים את התורה כי התורה מקרא תורה אמת מלמד לנו דעת באמתות הנמלאים, וזה השידוש הוא נכון, ואם תאמר אחר שהאדם חכם ונבון למה לו לספר. אין הדבר קשיא כי צריך לספר את הדבר וכמו שאמר ההמוב למען מזכור יום נאמד לפיכך אף אם כלנו חכמים כלנו נבונים מזה עלינו לספר ביציאת מצרים:

פרק חמישים וישראל

מעשה כו'. הביא אחר זה מעשה זה להודיע איך היו מתחבבים החכמים לספר ביציאת מצרים ומשהוארך לומר שהיו מסובין בבני צרק. שלא תאמר כי לא לשם מזה של הלילה הזה היו מספרים כל הלילה ביציאת מצרים רק בשביל תלמודם שהיו רוצים ללמוד לכך אמר שהיו מסובין בבני צרק וס' היו לומדין היו לומדין בבית מדרש, וכדי שלא יקשה לך איך היו מונעים את השינה מעיניהם ביום מוצא מצרים שלא היה זמן להם כי מחצית המצות היה הזמן קצר להם מאוד שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר וכל כך היה הזמן קצר להם שלא היו סבורים שעלה עמוד השחר וכלו תלמידיהם ואמרו כבר הגיע זמן קריאת שמע: אמר ר' אליעזר הביא זה המאמר אחריו אף ע"ג שאין תאמר זה מדבר בספור היציאה רק כל לילה ולילה בקריאת שמע מכל מקום זכר אומו כאן איך חייב גדול בספור היציאה שהיו לדעת החכמים חייב להזכיר כל יום ויום ולדעת ר' אליעזר חייב לזכור כל יום ויום וכל לילה ומכל שכן ספור היציאה בליל זה שהוא זמן היציאה שעליו מוטל ביותר ועוד כי אחר שעל דעת החכמים חייב להזכיר יציאת מצרים לימות המשיח בקריאת שמע מזה לנו לומדין שגם לענין ספור הכתובים בלילה שהיואלו חייבים לספר אף לימות המשיח וזה מורה על ההידרונה הסליונה שאף לימות המשיח לא ישתם מאתה יציאת מצרים: **דרי** אי כן ג' פ' במצא במסכת ברכות כ

לך

לאמן ועליו סופר זאת הידיעה. וזה קונה מזה החומר כי מאמין הוא בדברי משה רבינו אשר נקרא נאמן של הקב"ה ואף על גב שיש ידיעה עוד נקיה מן המושגת כמו שהוא רואה באש שורף. אבל אין זאת סידיעה יש בה מעלה כי היא פחותה מכל שאף בהמה רואה אצל המדריגה שיש בהם מעלה האדם הם אלו ארבע המדרגות שיש בהם מעלה. ולפיכך אמרו ואפילו כלנו חכמים כו' זכר ד' דברים חכמים נבונים זהנים יודעי התורה כנגד ארבע מדרגות שנקנה בהם הידיעה. ועוד דע כי זכר ד' דברים כנגד ד' מדרגות שיש אל הידיעה. וזה כי כאשר הוא משיג במלאות נקרא זה חכם. אבל מפני שההשגה הזאת נסמכת אל הגשמים שמהם קונה הידיעה אין זאת הידיעה נקיה ומופשטת מן החומר לגמרי בעבור שנסמכת הידיעה זאת אל החומרים וס' הנמלאים בגשמים, אבל המושכלות השניות בעבור שהוא יקנה אותם מן המושכלות הראשונות הם נקיים יותר מן החומר. שהרי בהשגה אינם נסמכים אל החומרים מבחוץ, ומכל מקום גם זה אינו מופשט ונקיה לגמרי בעבור שנסמכים אל המושכלות הראשונות שנקנו מן הגשמים הנמלאים בחוץ. אבל כאשר יגיע האדם לעת הזקנה שאז הכחות הגשמיים הם כלים ופסולים אז יתחדש בשכל להשיג דברים בשכלים הנפרדים, ובמעלה הראשונה דברים אשר אינם נסמכים אל החומר כלל, ודבר זה מיוחד דוקא בימי זקנה בעבור שכתות הגשמים כלים ופסולים אז יתחדש לו שכל להשיג דברים השכלים לגמרי, וזהו שאמרו במסכת אבות הלומד מן הילדים למה הוא דומה לאוכל ענבים קשות ושוחה יין מגבו אבל הלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושוחה יין יין, פי' כי חכמה הילדים נקבע בחומר לפיכך הוא דומה לאוכל ענבים קשות שאין הפסם מתבשל וטעם הענבים עדין מופשט בחומר הענב. וכן כמו מי ששוחה יין חדש עדיין היין מעורב בשמרים כך חכמתם של ילדים אינו חכמתם נבדל מן הגוף אבל מופשט בגוף, אבל הלומד מן הזקנים טעם שחכמתו נבדלה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות שמתחם שנתבשל הענב הפסם נבדל מן הגוף של ענב, וכן היין היין כבר נבדל מן השמרים והוא נעשה ללול חן, כך חכמתם של זקנים מובדל ולולו מן עכירות הגוף. לפיכך אמרו אפילו כלנו זקנים נגד השכל באדם בסוף ימיו, וכמו שאמרו חכמים תלמיד חכם כל זמן שמתקין תלמודו מתפשט וכו', ועל אלו ג' דברים יש מדרגה יותר חשובה והיא ידיעת התורה שהיא מהי"ש פ"י נבילה והיא יותר גבולה מכל השגות שבעולם. שאין ספק כי השכל הנאצל מחמת שזה השכל מיוחד אל האדם שהוא קנין אין הפסם בדברים שיש בהם שפיות גמור והם רחוקים לגמרי מענין החמרי ולא יום אפסר להשיג אותם האדם שהוא בחומר, אבל סבורה שיש מה' אחרות ה' אחרות שהורות מוחרקות שנקמים מכל חומר, נמצא כי ההשגות הם ד' החכמה והוא שכל בלבד. וכנגד זה אמרו אפי' כלנו חכמים

בלילה שהוא זמן הגם ולא ביום : ברוך המקום וכו'. מקשים בזה למה נתן השבח במקום הזה על נתינת החסד שנגד ד' בנים דברה תורה ויותר הוא ראוי לתת השבח שנתן לנו מאות מזה פסח ומרור, ועוד קשיא למה קרא אותו כאן בשם מקום וכו' ליה לומר ברוך הקב"ה ומה ענין המקום שזכר כאן יותר, ועוד קשיא מה ענין ד' בנים שהיה ראוי לומר אחד לדיוק ואחד רשע ולמה אמר חכם ורשע, ופי' הפאמר הזה אחר שהביא כמה גדול יציאת מצרים עד שהתורה ואם שדרכה בכמה מקומות שלא להאריך בכמה דברים שהם גופי המאור כאן לא קצרה מלהשיב לכל אחד ואחד תשובה בפני עצמו וזהו שהביא זה ברוך ופסח ברוך המקום קרא המקום כי המקום בו עומד הדבר אשר הוא מקום לו והמקום שדורף עליו והוא ית' מקומו של עולם מפני שהוא כולל הכל ואין נמצא יולא תמנו ושדף עליהם מבלי תכלית לכך ראוי לקרותו מקום. וכפל הדבר לומר המקום ברוך הוא לתוספת ברכה שהיה ברכה לפני הזכרת שמו ית' ובכרה אחריו וכן אחר כך ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. וכמו שנקרא מקום צעבור שהוא כולל הכל כך נתן הקב"ה תורה לישראל שכולל הכל ולא ימצא דבר שלא יהיה נמצא בתורה ולפיכך נתן השבח על התורה בתקום הזה כי זה נראה מעלת התורה הכוללת הכל, לכך אמר כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע, ביאור זה כי הבנים נחלקו דוקא לד' חלקים כי יש בן שמוסיף חכמה ומדע צעבור שהתחכם לדעת דברים שאינם לפניו והוא מתחכם עליהם וקנה חכמה וזה נקרא חכם צעבור שקה חכמה, השני שחזן בו תוספת ואין בו מגרעת ואין חכם שאינו מתחכם בידיעה וימירם רק לשאול על הדברים כאשר יראה שני זה מגדר תמימות הידיעה שאינו מוסיף ואינו גורע שכל מי שיראה שני ראוי לו לשאול ואם אינו שואל חסר מן הידיעה, והג' הוא שפוחת מן הידיעה שאף על גב שהוא רואה שני אינו שואל עליו. וזה חסר בודאי ונקרא שאינו יודע לשאול. אמנם יש הסך החכם כמו שהחכם מתחכם בידיעה וימירם יתוספת יש כנגדו שהוא חכם להרע לשאול דברי מיתות, וזהו בודאי תוספת כי כל מיתות הוא דבר תפלות רע שהוא חכם להרע. וזה נקרא רשע פי' רשע בחכמה להסתכם בדברי מיתות, שכל אשר מועה לרע ונקרא רשע, לפיכך אלו ארבעה בנים כוללים כל חלקי הבנים ואין עוד אחר זולת אלו, אם מי שהוסיף חכמה, ואם השלם בידיעה, ואם הסתות בחכמה, ואם אשר הוא הסך החכם. שזה חכם באמת לרשיל, וזה להרע דדברי מיתות, ולכן מקדים החכם ואמר כך הסך שלו שהוא הרעע כי ההפכים יש להם ידיעה אחת כי מן הסוד יכיר אותו שהוא רע שהוא הפכו, ואח"כ זכרם בסדר, ויש לשאול בזה שהרי החכם אינו שואל בענין פסח דוקא שהרי פרשת החכם צפרתה ואחמקן ולא חזר שום דבר מענין פסח רק בכל המצות שנאמר מה העדות החקים והמשפטים, ואם

לכך לא אמר הרי אני בן שבעים רק אמר הרי אני בן ע' אלף שהיה בן ע' נראה וכן מאוד ולא היה יותר מבן י"ח שנה כדאיתא בגמרות, ואם אמר ח"כ מאי רבותא שהיה בן י"ח שנה ולא זכה שתיאמר יציאת מצרים צלילה, וי"ל כיון שהיה נראה וכן היה מן הסברה למה לא אשילו הכי לא שמענו לו, אי נמי ללו דוקא שהיה בן שמה עשר אלף כך אמרו בגמ' דכשהיה בן שמה עשר גדלו לו שערות לבנות קצף ומחילת כשהיה בן חמשים נראה לגמרי וכן כבן שבעים שנה וזה עיקר : עוד שדרשה בן זומא ואז שמעו לו כאשר הביא ראיה מן המקרא למען תזכור את יום כאשר מאריך מצרים כל ימי חיך אפי"ה דהאי קרא כתיב בפסח שנה' וזכחת פסח לה' אלו וזכר כך פירשו שכל ידי פסח יהיה ניכר יום הילולתו כל ימי חייו שאם לא יזכור הפסח ואשילו אם יזכור יציאת מצרים בקריאת שמע כיון שעיקר הוא יום הילולתו אין זה זכירה לכל עכשיו שזכור הילולתו על ידי פסח יש זכירה אל יום יציאתו כל ימי חייו כאשר יזכור יציאת מצרים בק"ש ומדכתיב כל ימי חיך דרשו שאף צלילות חייב להזכיר. אבל חכמים דרשו ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח ובה חדע גדול יציאת מצרים שלא יהיה נשכח לגמרי רק יהיה זכור ג"כ יציאת מצרים שנאמר לא יאמר עיד חי' אשר העלה כי אם אשר העלה ואשר הביא את ישראל מכל הארצות ש"מ כי אף על גב שיבא המשיח ויאמרו אשר הביא ישראל מכל הארצות יאמר גם כן אשר העלה אותם ממצרים. וראיתי מי שהקשה על דברי חכמים כי אם לא כתיב כל ימי חיך לא היה משמע רק מקצת הימים ולכן דרש' ר' יוחנן, ואינו קושיא של כלום כי ימי חיך משמע כל הימים שאדם חי כדכתיב ויהיו ימי חיי שנה וכאלו כתב ויהיו כל ימי חיי שנה אפי"ה דלא כתיב כל והוא דו"ש להביא ראיה מבעלי הגיון ובהאי הוא כי לשון תורה לחוד ולשון חכמים צלזל ולשון הדיוע צלזל, וא"ל למה לא דרשו חכמים גם כן כל ימי חיך להביא צלילות כמו ר"ל ולמה משתבחה ליה לר"ל יותר לרבות הצלילות ולחכמים לרבות ימי המשיח, ויראה דבשברא פליגי כי כאשר ראינו ביציאת מצרים שהיה צלילה וציוס הצלילה שבו הכה הקב"ה צבורי מצרים ואמר להם פרעה לנאם והנה כאן התחלת הילולתו וציוס היתה לגמרי שהרי ביום היו יולאים ולא צלילה ולפיכך סבר ר"ל כי יש להזכיר יציאת מצרים צלילה מאד ע"כ המכה שצאה צלילה דוקא והיציאה שהיתה ביום ולכן ראוי להזכיר ביום וצלילה, אמנם חכמים סבירי לה אפי"ה שמהם היתה צלילה יש להזכיר ביום דוקא כי זה עיקר הגאולה שהיה ביום ומחמת זאת הגאולה שילאו ביום היתה המכה צלילה א"כ נמשך הכל אל הילולת ביום, וכל זה בשאר ימות השנה שאין הזכירה נעמא אשר היה הנס ולכן ראוי להזכיר יציאת מצרים דוקא ביום ולא צלילות שכל היה בשביל יציאת היום, אבל צליל הילולתו שהוא זמן הגם ועל זמן הנס קבשה התורה הספור יש להזכיר דוקא

לעשות ג"כ שני בליל פסח כדי שיראה הטיטוק שהוא חם וישאל ולכך קבעה התורה שאלה שאינו יודע לשאול אצל עריפת פסח חמור, ואין הדבר מה שבקבץ כי ישאלך בנך וגו' מחובר אל עריפת פסח חמור דוקא, רק ר"ל כאשר יראה בנך שני מה במלוא פסח ומלוא ומרור כמו שהוא שני זה של עריפת פסח חמור ויאמר מה זאת וגו' ואמר אליו וגו' וכל זה הוא תשובה להם אשר ישאל על מלוא פסח ומלוא ומרור כאשר יראה שני במלוא פסח ומלוא ומרור וישאל מה זאת ואמר וגו' והוא תשובה להם כאשר הוא שואל על מלוא פסח מלוא ומרור ג"כ כמו שהוא תשובה לעריפת פסח חמור, אבל הנה החכם א"ן צריך אליו שני ובלא שני הוא שואל, ולפיכך קבעה התורה שאלתו בכל המלות כי אין שאלתו דוקא על מלוא זאת מיוחדת שזה שייך לכן הם שהוא שואל על מלוא מיוחדת מפני השני שבה, אבל החכם שואל על כל מלוא, ולפיכך זכרה התורה שאלתו בכל המלות, ור"ל כאשר שואל על הפסח ומלוא ומרור ואין שאלתו על המלות במה שרואה דבר שני במלות רק שרוא שואל על המלות לדעת למה לזה הש"י אותם, ואין חלוק עליו בין מלוא זאת למלוא אחרת, וחלוק קבעה התורה שאלתו על מלוא פסח מלוא ומרור היה שאלתו דוקא על מלוא זאת מה שרואה דבר מיוחד בזה, ואין ענין זה שאלת החכם שאינו שואל על השני כלל, וקבע שאלת הרשע על הפסח מפני החכם שהוא עבדה אל השם ית' כדכתיב והיה כי תבואו אל הארץ ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם וגו', הרי הוא שואל על העבודה וכופר בה וכאשר הוא שואל בליל פסח על המלות רוא שואל מלוא שהמלות הם עבודה אל הש"י והוא אינו רואה עבודה, ולפיכך אלו ד' בנים מחולקים בשאלתם בליל ה'יציאה, החכם שהוא מלוא החכמה שבו על המלוא מלוא שאלה מלוא בלבד לא מלוא שהוא מלוא זאת בלבד כמו שהתבאר, והתם הוא שואל על הדבר שהוא רואה בלבד וכאשר יראה שני אז הוא שואל, ולפיכך שאלתו על מלוא פסח שהם פסח מלוא ומרור כאשר יראה שני מה שאלו אובלים בליל זה כולו עלי או כולו מלוא או כולו מרור, וזה הוא שואל. והרשע שואל כאשר יראה שאלו מלוא מה עבודה אל הש"י ורוא אינו רואה עבודה וכופר בה ומלוא היה שואל, ולפיכך אלו ד' בנים הם מחולקים שאין זה כזה ולפיכך קבעה התורה כל אחד במקומו הראוי, ומ"מ אין שאלתם רק בליל יציאה, ואפילו אם אחת חופר השאלה שלהם על המלוא אשר תשובה שם השאלה מן העצם אשר התבאר כי המלוא ההוא ראו שישאל עליה שהוא כל אחד ואחד כפי ענינו כמו שהתבאר, מ"מ למדנו שלא כחכה התורה שאלת הבנים רק משיב ליל ה'יציאה שהוא מחויב לספר ב'יציאת מצרים' ודבר זה תלמוד מן מי שאינו יודע לשאול שהוא חולה במגיד בלבד ולא בשואל ים להגיד לו בליל ה'יציאה, אבל מי שהוא שואל הוא בדרשות עצמו לשאול וזה

ואם כן למה הביא ראייה מזה לענין הפסח, וכן בתם שלא חזר כלל בשאלת החכם לענין פסח אלא נאמר אצל פסח חמור והעבדה כל פסח רחם וגו' והיה כי ישאלך בנך מחר מה זאת ואמר אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, ועוד ראייה התורה לא נאמרה התשובה לכן החכם כך כלל. אלא התשובה היא ואמר אליו עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ביד חזקה ובזרוע נקויה ויוציאנו ה' לעשות את כל החקים האלה. וכאן נתן תשובה אחרת שאינה בחזקת כלל, וכן אצל הרשע בפרשת בזה התשובה על מה העבודה הזאת לכם ואמר אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, היתה התשובה הכתובה ונתן לנו תשובה אחרת כי פסוק בעבור זה כתוב בתשובה שאינו יודע לשאול ואף על גב שדרשו אותו על בן הרשע יומר י' להזכיר התשובה הכתובה בפירוש, ועוד קשיא אחר שבעבור זה עשה ה' לי נאמר על הרשע למה לא נכחד בפרשה בזה כי מה חסות שהיו יודע לשאול לכתוב אלאו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו, וכן מה שדרשנו לכתוב ולא לו ה"ל דרש אלא החכם אשר לזה החכם ולא לו, דע כי כל אלו ד' בנים חסיד מזכיר יציאת מצרים, וגם כן החכם השואל על כל היותו מה העדות החקים והתעשרים משיב לו עבדים היינו לפרעה במצרים, ר"ל מתחלה היינו עבדים לפרעה והוציא הקב"ה אותנו משם להיות עבדים להקב"ה לקיים את מצינו וזהו ויוציאנו ה' אלהינו וגו', נראה כי יציאת מצרים היא תשובה לכן חכם גם כן, ומאחר כי התשובה היא לכן החכם שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים מזה חדע כי מלוא להשיב לכן החכם שחמו מחויבים לספר ב'יציאת מצרים' ולפרסם אותה, וזה בליל ה'יציאה דוקא, ועוד כי נלמד סתום מן המפורש כיון שבזמן שאינו יודע לשאול נאמר והגדת לנכך ביום ההוא בעבור זה עשה ה' לי צלתי ממצרים וזה נאמר בפירוש אלו מלוא מלוא שאלו מלוא יאכל שבע ימים וגו' והגדת לנכך וגו' וה"ה בכל הבנים אין המלוא להשיב אליו וללמדו רק בליל ה'יציאה שחויב לספר ב'יציאת מצרים' ואז הוא מחויב כדי לפרסם יציאת מצרים ולכן עושים שני כדי שיראו הטיטוק וישאלו כי בליל ה'יציאה המלוא דוקא, אמנם מה שזכרה התורה שאלת החכם בכל המלות ושאלת הרשע דוקא אצל פסח ושאלת החכם אצל עריפת פסח חמור ושאלת שאינו יודע לשאול אצל מלוא, לפי שכל אחד זכרה התורה במקומו הראוי לו, כי מי שאינו יודע לשאול מפני שאינו יודע דבר והמלוא הוא לפרסם ולפרסם יציאת מצרים בליל ה'יציאה, ולכן קבעה התורה זה אצל מלוא שאל המלוא לפרסם יציאת מצרים כמו שדרשו ואמר אליו בעבור זה לא אמרתי אלא בשע' שים מלוא ומרור ומוציא לפיך, אמנם הם שהוא שואל מעצמו ואינו שואל רק כאשר יראה שני ואם לא יראה שני אינו שואל, ולפיכך קבעה התורה שאלתו אצל פסח חמור שיראה דבר יוצא מן ההקש והשכל לערוך בהמה בתם וזה שני, ושואל על השני מה זאת ולפיכך אלו צריכים

אחת תעשה כמו שעשה שמוסיף לו ללמוד כהלכות הספס, והרשע הוסיף ברשעתו שכפר בעיקר דבר שאינו ראוי לשום בריה לך חמר ואף אחת כאלה עשה כן תעשה והקאה את שני רשעתו, ולפיכך באלו ענינים דוקא חמר לשון אף לומר כמו שהם עשו כך תעשה אחת, ואל יקשה לך כי תחורה לא כתבה רק התשובה הפשוטה שזה חין קשיא כי תחורה זכרה התשובה שצריך להשיב, ומפני שהוצרך לכתוב בתורה התשובה לבן חכם בפני עצמו יש לך ללמד להשיב כפי חכמתו, ועוד כי יש ללמוד מן הרשע מפני שהוסיף ברשעתו לך יש להשיב אליו בעבור זה עשה לי יוחר מן השאלה הכי נמי החכם יש להשיב לו יוחר ממה ששאל כיון שהוסיף בתחמה :

וְכֹהֵן שאמר החכם אשר נזה ה' אחת חין זה יציאה מן הכלל כי דבר זה אי אפשר, בשלמא הרשע שאמר מה העבודה הזאת לכם הוא שאל על העבודה ומוציא עצמו מן הכלל שאומר שהעבודה הזאת היא לכם ולא לו, אבל זה שאמר אשר נזה ה' אחת חין יצא זה הוצאה מן הכלל אחר שהוא מודה כי הש"י נזה המלות אף יאמר שזה ה' אחת חין, ואם נזה הש"י המלות נזה לכל או לא נזה לגמרי, לך מה שאמר אשר נזה ה' אחת חין אפשר לומר ולא לו, ומה שאמר אשר נזה ה' אחת חין ולא חמר אשר נזה ה' אחת חין הוא חכמה גדולה שאלו חמר לו היה משמע שהיה קשה עליו את מלות ה' ואינו חפץ בהם, ולכך הוא אומר מה המלות אשר נזה ה' אחת חין כולומר למה נזה הש"י אחת חין מלות אלו שאין אני חפץ בהם אבל כאשר ישאל על אחרים העושים המלות אי אפשר להם שהיה מתרשע על מלות שמות הש"י להם כי לא היה לו להתרשע על מלות שאינו עושה הוא דבר, מאחר שהוא מודה שהמלות הם מהש"י, ועוד כי החכם עומד על המלות מפני שרואה עושים המלות ולכן הוצרך לומר מה העדות החקים והמשפטים אשר נזה ה' אחת חין, כלומר אחת שעושים המלות מה העדות והחקים וגו', והוצרך לומר אחת חין כי אם יאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר נזה ה' היה הלשון חסר לגמרי כי במה ידע שיש מלות ה', ולפיכך הוצרך לומר אשר נזה ה' אחת חין אחר שאחם עושים המלות, אבל הרשע כיון שאמר מה העבודה הזאת למה לו לומר לכם, כי מיד ששאל על העבודה הזאת מעצמו ידוע שהיה להם עושים המלות והעבודה, ולכן שאלם לכם חינו רק לטובא עצמו מן הכלל, ודבר זה גם כן נכון בלי ספק, ותשובה הרשע לומר אליו בעבור זה עשה ה' לי רחמי תחורה במי שהינו יודע לשאול, מפני שהוא שייך גם כן לשאול יודע לשאול, לפי שפי' הכתוב כך הוא שאומר לשאול יודע לשאול כי לי עשה הקב"ה היציאה בשביל המלות ואם לא הייתה המלות זאת שרמז עליהם בעבור זה לא עשה הקב"ה עצמו מה שעשה, ואמר עשה ה' לי רחמי, הבן שאינו יודע לשאול חין לו שום עסק בתלות כלל, לא כמו החכם כיון שאין דעמו לבאול ושאל מה זאת והשאלה על הדבר הוא חזי

והוא שאל במקום אשר נראה לו לשאול, החכם שאל על כל המלות כשהוא מתחכם בהם בשכלו ולפיכך שאל החכם מה העדות החקים והמשפטים בכל מלה אשר יחפץ כי כל המלות אליו בזה. והתם כאשר יראה שמי, ולפיכך הוא שאל על הריגת פסח חמור דוקא שהוא שמוי גדול, והרשע על הפסח שהיה עבודה אל הש"י ומכל מקום חין המלות להשיב כשישאל רק בלי פסח הוא ליל היציאה ובשביל כך נכתב זה בתורה, כי כאשר ישאל בלי היציאה כל אחד לפי מדרגתו, התם מפני שהינו שיראה במלות שהם בלי היציאה, והרשע אשר חינו רוצה בעבודת הש"י ולפיכך שאל עליהם, והחכם הוא שאל מפני המלות בלבד ולא המלות להשיב שאז חייב לפרסם יציאת מצרים, וזהו דעת ר"ל שאמר שני ח"ח שחייבין לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה שנה' מה העדות החקים והמשפטים, והיינו שאף על גב שפסוק זה נכתב לאל כל המלות מכל מקום לא כתבה תחורה שאלתו ותשובתו רק בשביל ליל היציאה, ומפני שכתיב מה העדות והחקים והמשפטים שהצריך צבור ולא חיו למכתב רק מה המלות אשר נזה ה' אחת חין, שמדבר במי שהוא חכם גמור גם כן ויודע הכל ולפיכך הוא יודע כי יש מלות שהיא עדות ויש מלות שהיא חוק ויש מלות שהיא רשפט, שכל זה מורה על החכמה שבו כמו שכתבנו למעלה בפ' שני ע"ש, ומזה נלמד כי חייב האדם לפרסם יציאת מצרים בפה אף שהוא חכם גמור ויודע הכל מחויב לפרסם בפה, ומקרא זה נכתב בשביל ליל היציאה לא זולת זה כמו שהכתבנו למעלה וזהו אחת פי' דברי חכמים, ויש שאמרו שכל דברי חכמים הם אסמכתא ודרש ומליף לשון והם לא ידעו ולא יבינו בדרכי החז"ל כלל ובמדרשי חכמים :

וְכֹהֵן שהניח הדורש התשובה הכתובה בלדו של חכם ונתן לו תשובה אחרת להחכם לומר לו בהלכות הפסח ולרשע לומר לי בעבור זה עשה ה' לי ולא לו, וזה כי לא כתבה בתורה שאלת החכם ושאלת הרשע דודאי כיון שמלות להשיב נחם ששאל מה זאת בודאי יקום גם כן לחכם ולרשע, אלא שלכך כתבה התורה כל אחד ואחד בפני עצמו שחייב להשיב לכל אחד ואחד כפי חכמתו, וצריך להשיב לחכם כפי אשר הוא חכם, ולכך צריך לומר בהלכות הפסח ר"ל כל הלכות הפסח, ולרשע צריך להשיב לו כרשעתו ג"כ, ולכן זכר תשובה כל הארבעה בזה, ואף על גב דיש לך ללמוד תשובה ההם מתשובה שאינו יודע לשאול מכל מקום כתב לך גם כן תשובה ההם לחלק ביניהם, כי לחם ישיב יוחר ממה שישבי למי שאינו יודע לשאול, שהרי משיב לחם בחזק יד הוציאו ממצרים וזה חינו משיב לשאול יודע לשאול, ולפיכך כתבה התורה שאלת חכם ורשע וחס ושאינו יודע לשאול ללמד לך להשיב לכל אחד כפי ענין שהוא שאל, לחכם בחכמתו ולרשע כרשעתו ולחס כחמתו, ומפני כי החכם הוא מוסיף בתחמה שאין ספק כי כאשר הוא חכם מוסיף בתחמה יוחר מחס, ולכן חמר גם

ואברהם את זרעו שנראה פירות ואברהם את זרעו על
שאר בני אברהם למען הולך להזכיר אותם, וכן מה
שנאמר ואסון לינחם את יעקב ואת עשו ואסון לעשו את
הר שפיר לרשע אורו, למען הולך להזכיר, ועוד
שנאמר בעבר הנהר יצבו אבותיכם תרח אבי אברהם
ואבי נחור למען הולך להזכיר נחור בעינו זה ואין
לו ענין כלל למען אברהם שאינו מזרעו, אבל עיקר
המכאוב בא להגיד איך קרע הקצ"ה את ישראל ובחר
בהם, ואלו לא היו שאר אומות גם כן מה שיך
בזה בחירה בדבר שאין שם אחר אבל בודאי היו שם
אחרים והקצ"ה בחר בהם, וזה כי היה אברהם
ומחר ובחר הקצ"ה באברהם והיה ינחם וישמעאל
ושאר זרע אברהם ובחר הקצ"ה את ינחם, ונתן
לינחם את יעקב ועשו ובחר הקצ"ה ביעקב ובחר
הרי שלשה פעמים הוחזק לבחר ולבחור דבר מדבר
עד שנעשה שלשה פעמים עשה קדושה ברורה שאין
בה פסולת, ולפיכך ויעקב ובניו כלומר שכל בניו היו
נבחרים אין בהם פסולת ושלשה פעמים זה אחר זה
נבחרו, ואחר שזכר גנות גופני כמו שאמר עבדים
היינו למפרע בצלמים הזכיר ג"כ גנות נפשי שבנימס
היה גנאי להם בין בנפש ובין בגוף, והקצ"ה העלה
מן הגנות אל השבת והעליו, ומען שאמר ויעקב ובניו
ירדו מלרים אף על גב דלקמן פי' שהיה יעקב אנוס
על פי הדבור והיה למכור יעקב ובניו הוריד למלרים,
אין זה קשאי, דודאי היה גזירות הקצ"ה שיבא
יעקב ובניו למלרים אבל נתן הקצ"ה סבה טובה לבניו
כדי שירד למלרים בשביל יוסף מלון נפשו, וכבר
נחבאר ענין זה במדקדק ועיי' שם.

ואחר שהזכיר הגנות הזה גם כן הסמיל בדרך
שומר הבטחתו להודיע כי אותה הבטחה
שהבטיח הקצ"ה את אברהם לעשות הקן גרם שלא
יוכלו שונאיו לנו כמו לבן ומלרים אשר עמדו עלינו
חמיד לכלותנו וברית הבטחה הזאת היא שעמדה
לא לבד לאבותינו אלא אף לנו שבאותה הבטחה הקצ"ה
הבטיח גם כן על שאר מלכיות וכמו שדרשו רבם הגוים
אשר יעבדו דן אנכי וגם שאר מלכיות, וכמו שברית
בין הבתרים הבטחה לגלות מלרים היה ג"כ הבטחה
לכל המלכיות וכמו שהבאר באריות בפי' ברית בין
הבתרים ואין צריך לכתוב הדברים רק ענין שם למעלה,
ולפיכך אותה הבטחה שעמדה לאבותינו ולנו גם כן,
וכל זאת הוא מקורש שממילא בגנות וקאמר אחרי
ולא"ת למען לא נאבדו חם ושלום ישראל כאשר היו
עבדים למפרע אחר שכ"כ היו בשעבוד הקשה ומי
הוא השומר אותם, וקאמר בדרך שומר הבטחתו
לישראל שהקצ"ה מחשב הקן לעשות ובה היו נבחרים
שהקצ"ה חשב הקן לגאול אותם, ואם היו נאבדים
חיי לא היתה הגאולה שהקצ"ה היה מחשב תמיד
לעשות, וכן לנו ג"כ עומדת זאת הבטחה כמו
שאמרנו למעלה, כי בביתם בין הבתרים כחם לו
הקצ"ה כל המלכיות עד הגאולה האחרונה :

ואח"כ אמר לא ולמד כל' ראה ולמד במה גדולה
ההבטחה והביתם בין הבתרים שתמיד היו
עומדין

הכמה, יש להם חלק גם כן במאות, אבל שאינו
יודע לשאול כיון שאין לו שום שייכות אל המאות
שהרי אינו שואל עליהם אם כן שפיר שיך אליו בעבור
זה עשה ה' לי, אלא שדקדקו רז"ל שכל כרמך התשובה
הזאת נכתבה בשביל הרשע דאי בשביל שאינו יודע
לשאול כיון שעתה מגיד לו המאות כדכתיב והגדת
לבנך ביום ההוא א"כ יהיה לו חלק במאות, אף על
גב ש"ל שהמורה דברה בעת שלא ידע המאות מכל
מקום למען דברה תורה על זמן שלא ידע המאות
ויותר היה לדבר על זמן שהוא מגיד לו המאות, ויע
להשיב לו בעבור זה עשה ה' לנו והיה פירושו בעבור
המאות הזאת שאתה חתיה יודע עכשיו עשה ה'
והואינו ממלרים, אלא כדי שגדע התשובה להשיב
לרשע שנשאר בכפירתו ואינו יורא מן כפירתו ואין לו
חלק כלל במאות, ואילו נשיב לי ולא לי, שאף על
גב שאנו יודעין שיש להשיב לרשע כפי רשעתו לא
היינו יודעין מה נשיב ולכך הולך לכאוב, והשתא
היו שפיר שכאוב אלא שאינו יודע לשאול, ועוד כי
שאנו יודע לשאול לא נדע אם צריך יהיה אם רשע
יהיה, בשלמא הקס כיון שנתן דעתו לשאול אם כן
אינו רשע כי אם היה רשע לא היה שואל כלל והיה
מואם בה, אבל שאינו יודע לשאול שמה יהיה רשע,
לכך הוא משיב לו ואם אזה חתיה רשע ולא תשגיח
על מות בוראך הנה אם היית שם לא היית גנאל,
ומכל מקום פי' בשביל בן רשע נכתב שאל"כ היה לנו
לומר שהוא בחזקת כשרות ולא יהיה רשע כלל ולמה
חושד אותו ברשע, אלא כדי שגדע להשיב לרשע,
ומה שלא נכתב לו אלא הרשע היינו מפני כי ברשע
אינו זה מן שאלתו ולא זכרה המורה רק התשובה
על שאלתו, אבל הדבר היוצא מן השאלה לא זכר
שם, ובשביל כך אמר ואף אחת הקהה את עניו
שהיא תשובה שאינו מן הענין השאלה לכך נזכר בשאינו
יודע לשאול ששם לא היה שאלה אבל הכל דברי
המשיב כדכתיב והגדת לבנך וגו', ומכר כל מה
שציד אף שאינו מן ענין השאלה לכך כחש שם
בעבור זה עשה ה' לי. ואלו הד' בנים נכתבו הרשע
ושאינו יודע לשאול והם בפרשת בא בשלש פרשיות
זו אחר זו, כי חתלה יש להסיר דעת הכפירה קודם
הכל, ואחר כך ללמד כל אחד לפי השגתו שכל זמן
שיש כאן כפירה לא יבא להכיר האמת, ואח"כ נתן
הדעת לשאינו יודע לשאול, ואחר כך לתת ומעלה
אותו יותר בידיעה, ובפרשת ואמתן לבן החכם
שמעלה תמיד בידיעה ובכלל נאמר בןך מוזן מן הרשע
שנאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם, כי בןך הוא
מיוחד והתשובה, אבל הרשע אין מיוחד לכך נאמר
דך כללים והיה כי יאמרו אליכם בניכם. ונתבאר
ענין הד' בנים :

פרק חמשים וארבע

מתחלה עובדי ע"ז, יש לדקדק באלו הכמוסים
למען הולך להאריך בכל זה מה שאמר

יעקב רק מוצות גדולות ודרכ אחריו, ומה שאמר לכן הצניע בני והכנות צמותי, כאשר הפך סקב"ה מחשבנות בחלוס הלילה ואמר השמר לך וגו', ואם לא הזהיר אחריו לא היו הצניע בניו ולא הכנות צמותיו ומה תלמוד שרצה לעקור את הכל זכרים ונקיבות, ודבר זה היה בלי ספק כלל, ומה שאין בן צעשו שחשב להרוג את יעקב היה זה כשציל סבה שאלק ברחקו, אבל אלו שנים מעלי סבה היה זה, ולפיכך זכר אלו שנים בלבד ולא אחרים, וא"ת מה היה הסבה שלכן היה רוצה לעקור הכל, והסבירא נותן הפך זה שיהיה אורכו שיהיה חתנו, וכאשר תעמיק בדבר הזה תחלה עיני עמוק מאוד, ויש לך לדעת השתלשלות קדושה יעקב במדריגותיו והשתלשלות לכן שצניע זה רצה לכן לעקור את הכל, ומבלי סבה היה רוצה לכן לעקור הכל תמיד וכל זמן שיהיה יעקב ברחקו היה הפעם גובר שסוף סוף היו בניו ובנותיו והיה מכסה את השנאה שהיתה בלבו עד שברח יעקב והסך לכן לשנוא וגילה השנאה שהיתה בעלם לכן אל יעקב, וכל הדברים האלו הם דברים גדולים מאוד, ולוהט שראוי לקצר היינו מביאים ראיות עזומות על זה, כלל הדבר רז"ל בחתמאם ידעו ענין לכן הארמי, ובמה שהיה דברי ושהיה הפך אל יעקב, ומלך שהיו הפכים ביחד לנחמיה היה רוצה ללמד את הכל, וזהו שדרשו רז"ל ארמי אויב וגו', ובספרי ארמי אויב אבי מלמד שלא יד יעקב לארם אלא לאבדם ומפלה עליו כאלו אבדו, סי' כי ארמי אויב אבי יש לפרש אחריו ארמי היה אויב אבי ויש לפרש אחרים כן אבי אויב ארמי, ודרשין כי כי יעקב לא יד לארם אלא לאבדם כי יעקב היה הפך לארם ארם היה הפך ליעקב, לפיכך היה ירידתו של יעקב לשם לאבדו כאשר יבא לשם היה נדחין ובאדנין מן יעקב שראוי שיעקב שהוא עיקר לדחות את ארם הפחות, ומעלה הכתוב על לכן כאלו אבדו ליעקב והוא דבר נסתר מאוד, כי מאמר שהיה לכן מתנגד אל יעקב בעולם והוא הפך לו אין מעשה יותר מזה, ולפיכך מעלה הכתוב על ארם כאלו אבדו רק שהקב"ה לא יחל ליעקב לאבדו ח"ו :

והנה הראש"ע דרך הניע לפי זאת המלה מפני שבעצמו היה רחוק שיהיה בקרב לכן הארמי אויב אבי כי אין עסק לומר ארמי אויב אבי וירד מלרימה ואין הדברים נקשרים ביחד ועוד כי אויב פועל עומד, ובשגיל זה היה נוסח מדברי האמת הוא סי' רז"ל ותחת לו דרך אחרת והנה מלאנו כי גיי אויב עושות המה חכמים אונקלוס מאבדן עושות וכן ותאבדו דרך חכמים וינח ותאבדוין אורחא .

הנה שניהם פעלים עומדים ועשה המעשה הנכבד אותם יוצאים ויהיה זה כאלה מהם אע"פ שהוא פועל עומד יתפרש יוצא, וכאן יש עסק שלא יאמר ארמי מאבד אבי כי מאבד נאמר על הסעולה שישעל שהוא מאבד, וכאן מפני שלא היה רק מחשבה בלבד ולא יצא הפעל כתב לך אויב אבי, גי היה זה הפעל שפעל כמו פועל עומד שהרי פועל עומד אינו יוצא הפעל לזולתו, וגם כן כאן לא יצא הפעל לא

עומדין ללכותו והקב"ה לא נתן להם ללכותו, ומה שפלא הדברים לומר ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא להיות ברכה לפני הזכרתו ית' ולאחריו : **ויראמר** אלהים לאברהם ידוע מדע כי גר יהיה יעקב בארץ לא להם ועבדו ושמו אותם ארבע מאות שני' וגו' ואחריו כי יצאו ברכו גדול, פירות הכתוב שהקב"ה גר על זרע אברהם גידות ועבדות ועימיו הגירות כמה על אברהם בראשית אחר זה בודאי אינו עוב שיהיו ירעו בראשית אחר והעבודה שיהיו עובדים לאחרים, וזה בודאי תוספת יותר אחר שהיו בראשית אחרים והיו משועבדים לאחרים ג"כ בכל השעבוד כדרך העבד שהוא משועבד לזדון שלו, ואח"כ תוספת עליהם העניו שהוא יוצא מן גדר המשועבדים, כי סתם אדם אינו משעבד עבדו צעניו, מאלף כי נגזר על זרע אברהם שלם גידות זו אחר זו גירות עבודה עניו, ובשלה הומק גלותו ומו לידת יצחק עד שמתו השבטים היו גירות ומן מיחת השבטים היה שעבוד עד שנולדה מרים ורחמיל העניו וזה היה סי' שנים קודם לארם, לכן נקראת מרים על שם המרידות, והנה היה מתחמק גלותם בג' דברים, וכבר הארכנו למעלה בנתינת הסבה בגלות ישראל כשציל מה נגזר על זרעו של אברהם והרי מבואר שם, וכאן א"ל להבדיל, גם למע היה הגלות זמן הזה משועבד ארבע מאות שנה ויהיו עיניך פקוחות על דברי הפקדים כי מבוארים לך אמת דעת חכמים והוא אמת דעת מורחמו הקדושה :

וצא ולמד, יך לך להחזיק איך היתה מה שרצה עשו לעשות ליעקב והתחיל בלבו הארמי ומה שרצה עשו לעשות ליעקב הוא מבואר בכתוב ואכל לכן לא נאמר בכתוב, שאין לדעת נותן שיהיה שונא לכן אל יעקב מבלי סבה כלל והיו הצניע בניו והכנות צמותיו, ויאמר כי לכן בקש לעקור את הכל ויותר אמרו עליו ממה שאמרנו על פסוק שפרעה לא היה כוונתו רק על הזכרים וזה אף על הכנות, ומה ראו רז"ל על ככה להגדיל מחשבתם לכן ולהיות את עשו שלא דברו ממנו ועוד שאמר פסוק לא רצה לעקור רק הזכרים בלבד, והכתוב ואמר ארמי אויב ארדוף אשיג אחלק ורצה לאבד את הכל לא את הזכרים בלבד, דע כי במאמר הזה גלו דברים הרבה מאוד, כי יש לישראל מתנגדים לא כמו שאר מתנגדים שאלו כשציל סבה, אבל יש להם לישראל שונאים ואויבים מבלי סבה וזה דוקא לישראל שאיזה שונאים שונאים מבלי שעשו להם דבר ויצא המתנגדות להם, ובכרמאית רצה בפרשת תולדות יש גיוס שונאים דגוים בצנחן הכל שונאים של ישראל, והכל שונאים של עשו, ומי שהיה מתנגד לישראל ביותר מבלי סבה היה לכן ופרעה כי לא עשו מאומה לפרעה וגזר על הזכרים, וזהו המתנגדות מבלי סבה שעשו להם דבר, אבל מה שאמר פסוק ארמי אויב וכו', זה לא היה מבלי סבה כי חשב ישראל צורחים ורצה להחזירם ואם לא יחזרו הרי יפשה עמם מלחמה ואין זה מבלי סבה, וכן השנאה ללכן היה ג"כ מבלי סבה כי לא עשה לו

זולתו, ועוד כי טבל למסע כי אובד הוא שם כמו ואחריתו עדי אובד, ונקרא לכן בשם אובד לפי שהוא אובד של יעקב כלומר גורם ומסבב ליעקב אובד, כמו שיקרא האבן משבול מפני שהוא מביא משבול לאחר כך היה לכן נקרא אובד אבי כלומר גורם ליעקב אובד, כי במקומות הרבה נקרא הדבר על מה שהוא גורם ומסבב, ולא כמב לך מאבד אבי כי לא אבדו ח"ו רק נקרא אובד שלשון זה אש"כ שלא פעל כלל נקרא אובד כמו שיקרא האבן משבול אע"כ שלא נכשל בו אדם רק מוכן הוא למשכול כך מוכן לכן היה לאבדו של יעקב אם לא שעזרו הקב"ה. כי אם כתיב מאבד אבי היה משמע פעם אחד כי הפעול הוא לא פעם ולא פעם דבר לא יסר ממנו, ולכן משני כי תמיד רצה לאבד אותו לא בשעת אחת נקרא אובד שם דבר שלא יוסר, ומה שהקשה כי אין הכוונת מחובר שהיה לו להזכיר תחלה שהזינו הקב"ה מלכו ואח"כ יורד מזרימה, אין ז"ל קשיא שצריך להסמיל בגמט' ולסיים שבבא לפיכך לא רצה להזכיר השבחה עד ויזילתו ה' ממלכים וגו' ואין להזכיר שבח אחר כך יחזור להזכיר גנות אלא מהחיל בגמט' ומסיים שבבא וכן היה נשאר אצל השבחה, וממילא כאשר אחר יורד מזרימה מלמד שהזינו מלכו, ודבר פשוט הוא וכדי שלא חמלא ספק עד שהזין עיקר הדבר ומדע בלתיאחז אלו דברים, כי המלכים לא היו מבקשים רק לעקור הזרעים, ומדע כי מלכים נחשבו כמו מומר כמו שהתבאר בפרקים הקודמים וש"ס. לפיכך לא היו המלכים מתנגדים לישראל רק בצורה כי הזרעים הם הזרע בלבד ומלכים הם כמו החומר לא היו מתנגדים לענין החמרי כלל רק לענין הזרע כי בדבר זה הם הפכים, כי ידוע כי החומר מתנגד לזרע בעבור שזה חומרי וזה זרע ובשביל כך היה כאן התנגדות בעצמן, ויש לדעת כי דבר עממי למלכים מה שהם מחיחסים אל החומרי וישראל זרע נבדלת כמו שהתבאר למעלה במקומות הרבה מאוד, ולכן לא היה כאן רק התנגדות מומר לזרע ודא לאבד הזרעים. אמנם כאשר בא יעקב אל ארם היה ארם מתנגד לו לגמרי ורצה לעקור את הכל, כי ארמי הזה אינו בכלל המזליה כלל ואינו נכלל בו ואינו משותף אל המזליה כלל אבל הוא עם שאין עם מזליה עליו, לכן התנגדות זה כאשר יאבד ההפך אל המזליה שזהו התנגדות גמור לא כמו המלכים כי החומר והזרע שניהם משותפים שהם נחשבים מן המזליה אבל התנגדות ארם נחשב התנגדות העדר ומזליה שהוא מבקש להפדיר הכל. וחוץ אמנם ז"ל בשרק החליל ארבעה סקצ"ה שהחרס עליהם שבראם ואלו הם כשדים ישמעאלים יר שרע גלות. וביאור זה כי כשדים אין מזליהם נחשבים, כי לפחותותם אין עם מזליהם עליהם והם דומים לבריהם שביה פסילה ומאכזת אחר ברירה אחרת כמו המולטים, שאל תאבדו כי יש כסם ברירה בפני עצמן רק שהם נמשכים אחר בריות אחרים ומאד פגמים אין ראוי להם לבריהם, וכן יר הרע אין ברירה לעצמו כלל והוא נמשך אחר החומר בודאי

שאין יר הרע נחשב דבר עממי, וכן הנל"ם אין מזליהם לו בעצמו, ולכן הקב"ה שהוא משפיע המזליהם בודאי מתחרט עליהם מלד עצמו, וכן ישמעאל גם כן מלד שהוא יושב אוהלים במדברות תמיד אינו נכנס בכלל עיקר מזליהם, וכל הדברים האלו יש להם טעם מופלג יתבאר בספר הגלג בעזרת הש"ה. כלל הדבר כשדים אין להם מזליהם כלל בעצמם אבל הם נמשכים אחר מזליהם אחרים, וכשדים הוא חרס בודאי וזהו ענין ברור, לא כמו שפירש הרמב"ן ז"ל בפרשת חיי שרה. וזהו אמרם בפ"ק דשבת אחר רבי יוחנן כל השו"ל זרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השבת חקקים לו שאין המלאכים מבזיון בלשון ארמי, טירוש כי ארם הוא יוצא מכלל מזליהם העולם ואינו נחשב בכלל שבטים לשון שהם סדר מזליהם העולם ואין הלשון של ארמי הוא בכלל שבטים לשונות אלו, ולפיכך המלאכים שהם כנגד שבטים לשונות אין מכירין ארמים, ומפני זה היה חרס הסך יעקב רוצה לאבד את יעקב מלד שהם הפכים, וזה כי יעקב הוא מזליהם העולם בודאי כי ארם כאלו נחשב יעקב ויבניו עיקר מזליהם עולם, נמצא כי ארם הזה רוצה לעקור את יעקב מכל וכל כי הם הפכים בודאי, ולפיכך היה התנגדות יעקב וארם כמו הפכים ההפך אל המזליהם לכן היה רוצה לעקור הכך כי ההפך הוא מתנגד למזליהם לגמרי, והכן הדברים האלו כי הם יסודי החכמה הארכתו בזה בשביל אותם אשר רוצים להתחכם על דברי חכמים וגבליהם כי הם היו יודעים מפואי החכמה וכל ר' לא אדם להם ומדיין יש כפלים לנפשים: יורד מזרימה אדם על פי הדבור, דע כי ענין יעקב היה כל דבריו שלא במקרה שאלו היו דבריו של יעקב במקרה דהיינו הירידה למלכים היה אם כן הגאולה במקרה והיה עיקר סדר העולם במקרה, שהרי ידוע ומפורסם בודאי כי הגלות ובגאולה הוא עיקר מענין העולם וסדר שלו, וכבר אמרנו זה שכל דבר מענין זה היה צפוף לא במקרה, כי אלא ובהם שני עברים נאים, ולפיכך אלו היה יורד יעקב מעצמו ואם לא רצה לא היה יורד היה בא בגלות במקרה שקרה שירד ואם לא רצה לא היה יורד, ואין לומר כך כלל אלא היה חנום על פי הדבור עד שהיה בא בגלות בסכרה ולפיכך לא היה בא במקרה אלא בעצם, לכן דרשו יורד מזרימה אדם על פי הדבור:

ויגר שם מלמד שלא ירד להשקט, פי' חילו ירד להשקט חם ושלום היו מבטלים הגאולה כי כל זמן שלא היו רק כמו גרים לא היו ראויים להיות כשפים כי בגל בזה שהוא גר הוא כמו אובד נוסף ללון ולמחר יוצא כך היו ישראל במצרים שלא ירד יעקב להשקט ובשביל כך זכו לגאולה, וכבר הארכנו בזה, ואם לא כן כיון שדרשו להיותם עומדים שם היו נשארים שם כפי מהשכחן, וכדי שלא האמר כי הם ירדו להשקט והא דכתיב ויגר שם שלא קבלו אותם מלכים רק כמו גרים אבל ישראל מתעצבם דירם

הגוף לכך היו נקיים ומקוששים בגופם ויפים מאוד : ושערך נחמ וגו', פ' כי ישראל בלואו הדור היו דור שלם כי כאשר הגיעו ישראל לששים רבוא היו אומה שלמה וכבר הארכנו בזה וזהו שדים נכונים ושערך נחמ כי כאשר שדים נכונים והשער נחמ כבר יראה מקטרתה להיות עומדת על שלמותה הגוף שלה , וכך עמדו ישראל על שלמותם אשר ראויים להיות נכנסים תחת כנפי השכינה .

וְאֵת עֲרוֹס וְעֵרִיָּה , פ' שְׁעִדִּין לֹא הָיָה לָהֶם לֹא מִזֹּת וְלֹא תוֹרָה שֶׁהֵם קָשׁוּם נֶפֶשׁ אֶדָם כִּמו שֶׁהִמְנִיבֻשׁ כְּבוֹד הַגּוֹף וְרֹאשׁוֹ הַכֹּלֵל הַלְוִיָּה נִכְנָסָה תַּחַת הַחוּכָה ע"י קָשׁוּם מַלְבוּשִׁים וְכך עָשָׂה הַקֹּדֶשׁ לְיִשְׂרָאֵל כְּאִשֶּׁר הָיוּ עֲרוֹס וְנֶפֶשׁ הַתּוֹרָה וְחִלּוֹת מִן הָלֶם הַקֹּדֶשׁ הַתּוֹרָה וּמִזֹּת וְחִלּוֹת הָיְתָה הַשְׂכִּינָה מִתְחַבֵּרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁכּוֹן שְׂכִינָתוֹ בְּיִתְהָם כְּדַחֲבִיב אַחֵר מִמֶּן תּוֹרָה וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְגו' כִּך הָיָה פִּירוֹשׁ הַכְּתוּב : יִרְדְּעוּ אֲחֻזָּתוֹ הַמִּזְרִים וְיַעֲזֹבוּ וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה וְיִרְעוּ אֲחֻזָּתוֹ הַמִּזְרִים כִּמו שֶׁנֶּאֱמָר הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְגו' וְאֶע"ג דְּבִהָי קָרָא לֹא כְּחִיב שׁוֹם רַעֵה שֶׁעָשׂוּ בְּפֶלֶל רַק הַדְּבוֹר הַמִּתְחַבֵּר שֶׁהָיוּ אֲחֻזָּתִים הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ , מ"מ דְּרִישׁ דְּבַר זֶה עַל וְיִרְעוּ מִפְּנֵי שֶׁהִתְחַבְּרָה לְעֹנֹת אֲחֻזָּת מוֹרָה זֶה עַל שֶׁהָיוּ הַמִּזְרִים מִתְּגַדְּדִים לָהֶם חוֹשְׁבִים עֲלֵיהֶם רַע כִּמו מִי שֶׁהוּא מִתְּגַדֵּד לְאַחַר תְּחִיד חוֹשֵׁב עָלָיו רַע . אֲבָל וְיַעֲזֹבוּ הָיוּ שֶׁנֶּחֱמוּ עֲלֵיהֶם עֲבוֹדָה . וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה הָיוּ זֹלָת זֶה וְהָיוּ שֶׁהִגְדִּילוּ הַמִּלְלָה לְיוֹתֵר מִכְּשִׁיפֹר . לְפִיכֵךְ מִבִּיא קָרָא אֵל וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה וְיַעֲזִירוּ מִלִּיד אֶת חֲבִי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ מִלְּאֲכָה וְיִתֵּן מִכְּנוּ שֶׁל אֶדָם , וְכִנְגַד שִׁזְכְּרוּ ג' תִּלְרִים בְּיִשְׂרָאֵל הָאֶחָד גְּדוֹל , הַב' עֹשׂוֹם , הַג' רַב . נִתְּנוּ עֲלֵיהֶם ג' דְּבָרִים כִּי מִפְּנֵי שְׁכָל דְּבַר שִׁם לוֹ הִתְגַּדְּדוּ בְּלֹדֶל לֹא יִתְרַבֵּה כִּי הִתְגַּדְּדוּ לְאַחַר הָיוּ מַעֲשֵׂה לְאֻחוֹת דְּבַר שֶׁהוּא מִתְּגַדֵּד לוֹ , וְלִפְיֵכֵךְ מִה שֶׁאֲמַרְנוּ הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ הֵא הִתְגַּדְּדוּ וּבִשְׁבִיל זֶה הָיוּ מוֹדִיִּים מִלִּיד שׁוֹב לֹא יִתְרַבֵּה כְּאִשֶּׁר יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל כִּי הַמִּזְרִים הֵם שׁוֹמְרִים לָהֶם וּבִשְׁבִיל כִּך הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִלִּיד וְיִרְאוּ מֵהֶם וְלֹא יִהְיוּ בִּנְחָת רַק בְּעֶזֶר וּבִשְׁבִיל כִּך לֹא יִתְרַבֵּה , וּמִפְּנֵי שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁהֵם עִם גְּדוֹל חֲשָׁבוּ לְמוֹתָם כִּי כָל עֲנוּי הוּא שְׁפֹלֹת מִלְּשׁוֹן עֵי הַסֵּךְ הַגְּדוֹלוֹת , וּמִפְּנֵי שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁהֵם עֲנוּמִים חֲשָׁבוּ לִמָּוֶת לָהֶם עֲבוֹדָה קָשָׁה שִׁזְכְּרוּ הֵם יִתְלַשּׁוּ מִה שִׁם עֲלֵיהֶם עֲבוֹדָה קָשָׁה הִתְגַּדְּדוּ כִּחַם וְחַת דְּרוֹם , וְיֵשׁ לְהִכִּין ג"כ אֵלּו ג' דְּבָרִים לְהִתְחַבֵּר עֲלֵיהֶם וּלְעֻנָּהם וּלְמַתָּה לָהֶם עֲבוֹדָה קָשָׁה , וְיִתְחַבֵּר עַל דְּבָרִים אֵלּו כְּאִשֶּׁר תִּכֵּן אֵלּו דְּבָרִים עַל אֲחֻזָּתוֹ :

וְנִצְעָק וְגו' הִבִּיחַ הַסָּסוֹק וְיִהִי בְּיָמֵם הַרְבִּיִּם לְבַאֵר כִּי הִיָּה הַעֲקָה כְּאִשֶּׁר מִתְּ מֶלֶךְ מִלִּיד וְהָיוּ כְּאֻמִּים מִן הָעֲבוֹדָה וְעַל שֶׁנֶּאֱמָר אֵל הַאֱלֹהִים , וְהַרְבֵּמִין ז"ל מִפְּרֶשׁ הַכְּתוּב הַזֶּה וְיִהִי בְּיָמֵם הַרְבִּיִּם הֵם וְיִתֵּן מֶלֶךְ מִלִּיד שֶׁהָיוּ יִרְאוּ שֶׁמֶל יַעֲמֹד מִלִּיד אַחֵר יוֹתֵר רַעֵה וּבִשְׁבִיל כִּך הָיוּ נִאֲמָרִים , וְקָשָׁה וְכִי אֲשֶׁר שִׁהִיָּה מִלִּיד מִרְשֵׁעַ יוֹתֵר מִזֶּה בְּעֲבוֹדָת סֶרֶך שֶׁנֶּחֱמוּ

דִּירָה קָבַע לְכך מִבִּיא מִקְרָא זֶה לְגוֹר בְּאֶרֶץ בִּלְנוּ וְגו' דְּמוֹכָה מִזֶּה שֶׁנֶּחֱמוּ הֵם לֹא הִיָּה מִתְחַבְּרָה רַק לְהִיָּה כִּמו גְּרִים וְלֹא יִרְדּוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ .

בְּמִתִּי מַעַם כִּמו שֶׁנֶּאֱמָר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ וְגו' , רַחוּ בָּזֶה כִּי דוֹקָא בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ הָיוּ רַח יֵשׁ לְרִדָּה אֵל מִלִּיד כִּמו שֶׁהִתְרַבְּנוּ בָּזֶה בְּמִתְּנוּ עֵינֵי שֶׁם וְאִין זָרִיךְ לְהִזְרִיךְ , וְלִפְיֵכֵךְ יוֹכֵדֵה בִּין הַחוּמוֹת , שֶׁאִין רֹאשִׁי לְיִשְׂרָאֵל לְהִיָּה שְׂבָעִים נֶפֶשׁ קוֹדֶם בּוֹאֵם לְמִלִּיד , וְגַם אֵין רֹאשִׁי שִׁהִיו בָּלָא שְׂבָעִים נֶפֶשׁ וְהֵם בְּמִלִּיד לְכך בִּין הַחוּמוֹת גְּדוֹלָה יוֹכֵדֵה לֹא הִקְדִּים וְלֹא אִיחָר וְכִבֵּר נִתְבַּאֵר לְמַלְאָה .

וְיִדְרִי שֶׁם לְנוּ מִלִּיד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִזְנוּיִן שֶׁם , פ' כִּי לֹא הָיוּ בְּעֵלִים יִשְׂרָאֵל אֲלֵל הַמִּזְרִים לְהִיָּה וְקִרְאִים בְּשֶׁם מִזְרִים אֲלֵל מִזְנוּיִן וּמִסוּמִיָּם כִּי לִיוֹן מִלְּשׁוֹן סִימָן כִּי כָל רוֹאֵה הָיוּ מִכִּירִין יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁם בְּפִי עֲלָמָן עַד שֶׁהָיוּ אֲחֻזָּתִים עֲלֵיהֶם אֵלּו עַם יִשְׂרָאֵל , וְזֶה אֵם הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּעֵלִים אֲלֵל מִזְרִים לְהִיָּה וְקִרְאִים בְּשֶׁם מִזְרִים חֶם וְשֹׁלֵם לֹא הָיוּ רֹאשִׁים לְגִדּוֹלָה שֶׁהָיוּ נִתְחַבְּרוּ לָהֶם לְהִיָּה שֶׁם מִזְרִים קִרְאָה עֲלֵיהֶם , וּמִפְּנֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסוּמִיָּם בִּין הַמִּזְרִים וְהָיוּ עִם בְּפִי עֲלָמָן רֹאשִׁים לְהִזְרִיָּה אֲחֻזָּת מַחוּכָה אַחֵר שֶׁלֹּא יִתְחַבְּרוּ עִם הַמִּזְרִים וְהֵם מִסוּמִיָּם וְנִכְרִים לְעֻמָּה .

גְּדוֹלָה עֹשׂוֹם דְּכַחֲבִיב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וְיִשְׁרָלוּ וְיִרְבּוּ וְיַעֲמִיזוּ בְּמִלּוֹד מִלּוֹד וְתִתְלַח הַאֶרֶץ אֲחֻזָּת , אֶע"ג שְׂכִיבִיב בְּיָרִיב בְּכַתּוּב בָּזֶה גְּדוֹל עֹשׂוֹם וְא"כ מִבִּיא מִבִּיא רִאשִׁי יוֹתֵר יֵשׁ לְמוֹד דְּמִיָּתִי רִאשִׁי בְּמִלּוֹד מִלּוֹד דְּלֹא כְּחִיב בְּקִרָא אֲלֵל גְּדוֹל וְעֹשׂוֹם , וְאֵלּו שְׁחִי תוֹאֲרִים בְּיָרִיב גְּדוֹל בְּיָרִיב כֹּלֵם גְּדוֹלִים בְּקוֹמָה וְעֹשׂוֹם שֶׁהָיוּ עֲנוּמִים בְּגִבּוֹרָה וְכִאֲשֶׁר יֵשׁ עִם שֶׁהֵם מִתוֹאֲרִים בְּקוֹמָה גְּדוֹלָה וּבְגִבּוֹרָה נִתְרַבֵּה עֲלֵיהֶם עַם זֶה גְּדוֹל וְעֹשׂוֹם .

וְרַב כְּשֶׁמַּעֲשֵׂה וְדַרְשׁ מִלָּה וְרַב כִּמו רַבְּבָה כְּלֻמָּה שֶׁהָיָה נִתְחַבֵּר . פ' כִּמו שֶׁהִתְחַבְּרָה אִינוּ יוֹנָא נִתְחַבֵּר אַחֵר נִתְחַבֵּר אֲלֵל נִתְחַבֵּר כְּאִשֶּׁר כִּך הָיוּ מִתְרַבֵּים כְּאִשֶּׁר כִּי וְרַב מִגְּזִירָה הַכְּפֹלִים כִּמו רַבְּבָה שֶׁהוּא גַם כֵּן מִגְּזִירָה הַכְּפֹלִים , וְהָרָא כִי אֵלּו ג' דְּבָרִים זְכוּ יִשְׂרָאֵל עִם גְּדוֹל עֹשׂוֹם וְרַב בְּזִכּוֹת שְׁלֵשָׁה אֲבוֹת כִּי גְדוֹל הוּא בְּשִׁבִיל אֲבִירָה וְעִלּוֹן נִתְרַבֵּה וְאֶע"ג אֲבוֹת לְנוּ גְדוֹל לְפִיכֵךְ זְכוּ לְהִיָּה בְּיָם גְּדוֹלִים , וְעֹשׂוֹם הוּא בְּזִכּוֹת יִתְחַבֵּר לֹא לִךְ מַעֲמָנוּ כִּי עֲלָמָה מַמְנוּ מִלּוֹד וְזֶהוּ וְעֹשׂוֹם , וְרַב בְּזִכּוֹת יַעֲקֹב שֶׁתְּרַבָּה כִּי הוֹלִיד י"ב שְׂבָעִים חֲכוּפִים שֶׁלֹּא הִיָּה בְּכָל הָאֲבוֹת שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בְּיָם כִּמו יַעֲקֹב וְכַחֲבִיב וְלֹא שְׂדִי יִבְרָךְ אֲבוֹת יוֹסֵף וְיִרְבֵּךְ , וּמִן הָאֲבוֹת אֲשֶׁר הֵם כִּמו שֶׁנֶּאֱמָר נִתְחַבֵּר אֵל הַעֲנִיִּים שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים : אֵלּו , וְזֶה מוֹכֵן לְחִתְמִים אֲחִיד אֵלּו ג' דְּבָרִים בָּאוּ מִן הָאֲבוֹת אֵל יִשְׂרָאֵל וְהִכִּין זֶה הֵיכָל מִלּוֹד :

וְתִרְבִּי וְתִתְּנוּ וְתִבְנוּ בְּעֵדִי עֵדִים וְגו' , פִּירוֹשׁ הַכְּתוּב יִשְׂרָאֵל בְּלֹאֲתוֹ הַדּוֹר אֶע"ג שֶׁהָיוּ בְּעֲבוֹדָה גְּדוֹל מִלּוֹד וְעוֹשִׂים לְבָנִים , הָיוּ בְּעֵלִי גּוֹף נָקִי וְסָקוֹר , וְזֶה בְּעֵדִי עֵדִים כִּי הַעֲדִי מִקָּשָׁה אֶת

מלך מזרים רק שנאמר כי מזינו לשון מיחה אלל
מזרע כדכתיב אל לא חסי כמה ואומר בשנת מות
המלך עוזירו וגו', וכך אמרו ז"ל כיון שנאמר אמרו
לו החרטומים אין לו רפואה עד שיהיה שוחט מאס
וחמשים ילדים צבוקר ומאה וחמשים ילדים צערב
ורחוק שני פעמים ביום דמם כיון ששמעו ישראל גזירה
זאת היו נאחזים ע"כ. ואחר דבריהם אלו הולכים
כי לא מה המלך רק נאמר והיו אומרים החרטומים
לשחות את בניהם ולרחוק דמם כדי שיגמרו בישראל
מעשיהם מה שאפשר וזהו לרחוק דמיהם, אע"כ
שהשליכו את קמניהם ליאור זה שהיו זורקים הקנים
ליאור לא היה להם עמם עסק, וזה היה רוחן
דמיהם אין לך דבר כזה המורה על אכזריות
לשחות את בניהם וליקח הדם אליו ולרחוק בו ואע"כ
דהם אינו מרפא את המזרע החרטומים ברות
העומתם שלהם נמו לו זאת העצה ולא היה העצה
מרופאים כי אם מן מעשה החרטומים, וכך אמרו
לו החרטומים הנה בשביל זה נרעת בך עליך כי
גזרנו על ישראל מה שאפשר לעשות משעבוד והשלכת
בניהם אל היאור אמנם עדין אין הגזירה נגמרת
כי חסר דבר שלא נהגו עמם כל אכזריות מה
שאפשר לעשות בהם ולכך בך הנרעת כדי שתרחץ
דם שלכם כי גדול הרחיבה דם יוהר מאלו היה
שוחט דם כי השתיה אין ענינו רוחות רק זמן אחד
אבל זה היה רוחן ומטייל בדמם של ישראל ולא
נמלא דבר כזה וכאשר נעשה זה אז חסיה נרפא
מלכאד, כי כבר נגמר מישראל וכלו כל החיים
שאפשר ולפיכך היו נוהגים העצה ליקח שלם מאות
בכל יום ק"ן צבוקר וק"ן צערב וזה מפני שהיו
אומרים ליקח מכלל ישראל מספר נפשות כדי לרחוק
דמם ובשלהם אין די כי אין ראוי ליקח רק מספר
כללי ממספר כללי, שאין האחד ושלהם נחשבים
אלל האומה הכללית ונריך ליקח מספר שהוא ג"כ
כללי, ומפני כי המאה נחשב כמו אחד שחיי כשגמיר
למאות ימנה האדם מאה אחת שמי מאות כמו שימנה
א' ב' ג' ואין חלוק בין המספרים רק שאב"ב הוא
פרטי ומספר מאות הוא כללי. וכיון שאמרנו שאין
ליקח שנים ושלהם מספר פרטי ממספר שהוא כללי,
ולא תוכל לומר שיקח שלשים או ארבעים שאין נחשב
עשרה בגו אחד שאם היה עשרה כמו אחד היה
מונה האדם א' עשרה ב' עשרה כמו שחיי האדם
אב"ב אבל כשיאמר ב' עשרה יאמר עשרים ואין שלשה
עשרה יאמר שלשים וכן כולם לכך אין זה דומה
לאחד. אבל המאות ימנה כך מאה אחת שמי
מאות וכן כולם, וכמו שאמר שנים כך יאמר מאתיים.
ולא אמרו החרטומים ליקח מאה אחת מפני כי הא'
אע"כ שהוא יסוד המספר אינו מספר רק הוא יסוד
המספר והם אמרו ליקח מספר כללי ממספר ישראל
ואין זה מספר והשנים אב"ב שהוא מספר אינו
מספר גמור שלא תמצא בו נפרד רק זוג אבל התחלת
מספר הוא מספר שלשה לכך אמרו החרטומים ליקח
ג' מאות ילדים ולרחוק דמיהם ואז היו נאחזים

ויצקו

שנתן עליהם והשליך ליאור את הזכרים, ויומר
היה נראה שמת מלך מזרים והיו יראים שיהיה ג"כ
המלך החרטומים עמם כך ונפיך היו נאחזים
אבל אלל מלך הראשון היו מחישים וצדבר שהאדם
מחיהם לא שייך יראה ואין אלהם
וידעקו ותשל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע
אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו
וגו'. הנה תמצא ג' לשונות ויצקו ותשל שועתם
אל האלהים וישמע נאקתם. ויש לדקדק בלשונות
האלו למען שנה הלשון, ויראה כי באל להגיד לך
כי ג' דברים גורמים שהתפלה והשועה נכנס לפני
הקב"ה, הא' שהזקק מנער הרבה על זה ונחשב
לו לגור, וישני שדבר שראוי לזקק עליו הוא נחמה
קשה וראוי לזקק עליו, כי לפעמים הזקק מנער
הרבה על דבר אחד ואין הדבר ההוא ראוי להנער
עליו ואין הנער שלו נחשב, ולפעמים להפך הדבר
הוא קשה וראוי להנער עליו מאוד אבל שחין האדם
מנער עליו, ולפעמים יש שניהם ואין הקב"ה פונה
אליו צערב שהוא מרוחק מן הש"י כי אם הש"י
שואלו אף אם נחשב צרה גדולה אין הדבר נחשב
צניתי הש"י, וכאשר יש שלשון הזקק הוא מנער
על הדבר וזקק על זה והדבר שהוא זקק עליו
קשה והוא אינו מרוחק מן הש"י התכלה מקובלת
ונעשה בקשרו, ולפיכך אמר נגד הראשון ויצקו
כי זקקה נאמר על הזקק מכה נער, וכנגד הדבר
שהיו זועקים עליו שהיה דבר קשה מאוד נאמר
ותשל שועתם אל האלהים מן העבודה, וכאן לא
הזכיר בלשון פועל כמו ויצקו שהזכיר בלשון פועל
רק ותשל שועתם לפי שהוא נאמר על הענין שהיו
זועקים עליו לכך הזכיר הדבר שהיו זועקים עליו,
ותשל שועתם אל האלהים מן העבודה. אמנם
וישמע אלהים את נאקתם הוא מזד שהיה שומע
את נאקתם שלא היה הזקק מרוחק מן הש"י, והיה
כאן ג' דברים אשר אמרו, הן ישראל אשר היו
נאחזים וזועקים מאוד וכן מזד הדבר שהיו זועקים
עליו היה קשה שראוי לזקק וכן מזד הקב"ה כדכתיב
וישמע אלהים את נאקתם, ולפי שיש כאן ג' דברים
שאין האחד כמו השני הזכיר ג' שמות מחולקים
זקקה שועה נאקה, אלל הזועקים לשון צניתי עצמו,
ואלל הדבר שהיו זועקין עליו לשון צניתי עצמו, ואלל
הקב"ה המקבל לשון צניתי עצמו. ואחד דע כי
התפלה עד שתתקבל לשון ג' דברים, האחד שרריך
האדם לכיון דעתו בכל לבו, והשני לא יסיו המקרינין
דוחין את תפלתו שאם יש מקרינין תפלתו נדחה,
והשלישי עת רצון לפני הקב"ה שישמע התפלה,
נגד הראשון אמר ויצקו שהיו זועקין בכל לב,
והשני שלא היו מקרינין לתפלתו עד שנכנסה
התפלה לפני הקב"ה וזהו ותשל שועתם אל האלהים
מן העבודה שלא היו כלן דוחים את תפלתם שלא
תעלה, וכן הש"י שומע את נאקתם שהיה עת
רצון שהיה כאן כל ג' שבות אשר הם ראויים להיות
זם נכון, אמנם על דעת רז"ל אין פירוש וימס

להם במלאכה ולמה פירשו עיניו על פרישת דרך ארץ ועמלו אלו הבנים. דע כי שפאוק וירא עיניו עמלו להלכו הם ג' דברים העניו הוא העדר המזון והלו אמר עונתו היה פירשוו כמו עונתו בסבלות. אבל עיניו פירשו עוני והעוני חסרון המזון. ועמלו פירשו דבר שהוא עמל בעיני ואין נשאו נחה בו והוא מורה ומשא עליו. ולחלו הוא כשעמלו, לפיכך פירשו רז"ל כי העוני שהוא מורה על חסרון המזון אי אפשר לפרש על המלאכה והעבודה שאין זה נחשב עוני רק אשר וקושי אבל העוני הוא מה שהוא חסר מורה, וזה שהיו פורשים משותיהן כי גזרו עליהם לעשות מלאכה בשדה כדכתיב וכל עבודה בשדה ולא לנין בנחלים כדי להפריש אותם משותיהן ולא היו פרים ורבים, וזה נקרא עניי בודאי מלד חסרון והוא פרישת דרך ארץ, ואם עמלו א"ל לפרש על המלאכה כי המלאכה בודאי שבו שיהיה יתיר מעמל. ולכן דרשו רז"ל ואת עמלו אלו הבנים פי' כאשר זקנו הבנים ליחור היה זה עמל בעיניהם וזה נקרא עמל שכל דבר שהוא קשה על החדש ואינו נח בו נקרא זה עמל, אבל אין פירושו כמו שמפרשים מפני שחולות הבנים נקראו זה עמלו שאין הדבר כך אלא פירשוו כשעמלו מה שהיה עליהם לסורח ועמל בעיניהם נקרא זה עמל וכדכתיב חדישים ומועדים שנה נפשי היו עלי לסורח. כי הדבר שהוא קשה בעיני האדם הוא עליו לסורח ועמל חריקת בניהם ליחור הוא מורה עליהם שאין זה נקרא לחץ רק עמל והלחץ הוא כשעמלו. ועתה יהיה כאן ג' דברים ענינו עמלו ולחלו, הראשון הוא חסרון דבר, השני יתיר מחסרון שהוא עמל ויגע, השלישי הוא לחץ ודוחק גדול עד שהוא רוצה לדחוס את מליחותו ולאבדו, וזה בודאי יתיר, והעמל דבר ממוצע בין הפנים וכאשר תבין דברי החמים חמלא כי התחיל במדריגה התחתונה שראש הקב"ה פרישות דרך ארץ ואח"כ הבנים ואח"כ לחיות נפש לעקור את נפשו ממקום מדרגת הנפש והבן את זה, ולכן דרשו אלו ג' מלות ענינו עמלו ולחלו שלשם דברים אלו להביד כי מתחיל במדה של פרישות דרך ארץ והוא ידוע ואח"כ בבנים ואח"כ בלחיות נפשו והבן זה היעב, והביד ראייה לפרישות דרך ארץ מן ידוע אלהים כי אין וירא את בני ישראל על הבנים שלא שייך בזה וירא את בני ישראל כי הוי ליכתב וירא הריגת בניהם, ועל הלחץ של שייך ג' דברים דהוי למכתב וירא אלהים כדכתיב וגם ראייה את הלחץ אשר מניחים לחומים אותם. אבל על הפרישה של דרך ארץ שייך וירא את בני ישראל כי הפרישה אינו דבר רק שהוא חסר דבר שייך בזה וירא את בני ישראל מה שהיה חסר לבני ישראל, ועל זה שייך וירא את בני ישראל כל' שראש את ישראל מה שהם חסרים בעצמם.

פרק חמישים וחמשה

ויציאונו ה' וגו', כבר אמרתי הפסוק למה לא היה

ויצקו ותעל שועתם אל האלהים כי אחר זה אינו כלום עוד ויש בזה עוד בעלת רשעים אלו החרטומים ענה עמוקה מאוד שירחץ בדם קמני ישראל והוא דבר מופלא נחבאר לך למעלה אלא ולכחן מדין שבע בנות נחבאר שם כי הדם הוא מקרה לא המורע בזה שהמורע הוא כמו מה והדם הוא חיי הכריה ודוקא קמני ישראל ולא עכו"ם מה שנאמר עליהם חיים כלכם, ובדבר זה ראו נטהר ולהחיות אותם, ומספר שלם מאות הוא דבר מופלא בחכמה שיש בו חיות בעבור שיש בו שליש שהוא אינו קלה כי הפנים כל אחד קלה ומה שיש בו קלה יש בו סוף שהוא המיתה אבל האמנעי הוא שאין לו קלה והוא סוד יעקב אבינו לא מת בזה שהוא שליש לצבות והוא אמנעי כאשר ידוע לבנינו ונחבאר בספר גור אריה בפ' ויחי וכל זה כוונת החרטומים וכיון ששמעו ישראל גזירה זאת היו נאנחים ומקוננים ואין ויצקו חלא לשון קינה שנאמר זעק והילל בן אדם, ותעל שועתם כמו שנאמר וגם חלל תשוע, וישמע אלהים את נאקתם נאקת חללים כדכתיב ונאקת חללים השוע ועוד כתיב מעיר מתים ינאקו ומה שכחזר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה א"ע שכל דעה רז"ל פירשו שהיה שותק בניהם וזאת העבודה עלתה אל האלהים ואם כן מאי מן העבודה דקאמר אלא כך פירשו כי השועה הזאת שהיא נאקת חלל עלה אל האלהים מן העבודה ובשיל שני דברים יחד דהיינו שועת חלל והעבודה וישמע אלהים את נאקתם ויחזרו אלהים את בניהם שאל לא כן שאל"ג שהיה שועת חלל לא היה גורם רק שיהיו נגולים מן הריגה ושחיתת בניהם אבל עכשיו שעתה מן העבודה היה גורם השועה שיהיו נגולים מן העבודה לזכור ג"כ העבודה ולהשיע אותם מהם, ואם לא היה נאקת חלל לא היה גורם שכתם נאקתם לפני האלהים כי שועת חלל קרוב לכוון לפני יתיר מן העבודה ולפיכך כתיב ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. כך פירשו חז"ל פסוקים אלו והוא הנכון וכל אים משכיל מודה לפירוש דברי חכמים כי הם לפי החכמה: וישמע ה' את קולו כמו שנאמר הונך להביא מקרא זה וישמע את נאקתם לומר כי השמיטה היה בזכות אבות כדכתיב ויחזרו אלהים את בניהם ולא היה בזכותם של ישראל וישמע ה' את קולנו הזכיר השם המיוחד ובפסוק וישמע וגו' נאקתם הזכיר שם אלהים והפסוק מפני שבקול שייך השם המיוחד כי השם המיוחד אלהי יעקב אשר נאמר עליו הקול קול יעקב והבן זה מאוד. אבל שם אלהים נאמר חלל נאקתם כי נאקת חלל נשמע במה"ל לך נא' אלהים והנה למעלה הארכנו לבאר הכחוצים ע"ש: וירא את עיניו זו כרישות דרך ארץ כמו ש' כו'. דרשו המקרא הזה וירא את עיניו ואת עמלו ואת לחלו על פרישת דרך ארץ ועל הבנים ועל הלחץ, וא"ע שגילה לפי פשוטו רחוק להיות ענינו בזה על פרישת דרך ארץ וכן עמלו על הבנים קי' לפי פשוטו וראה עמלו והעמל והיגיעה שהיה (גבורות ה')

וירצו יאנו וגו' הנה יש לדקדק במאמר זה שאמר ועברתי אני ולא מלאך והייתי כל כבוד אני ולא שרף וכי' דמיון דבר זה לדורש דהוא לאו קרא יתיאל, והרענ"ן פירש בפירושו החומש שהפרשה הזאת הוא דבור משה ואהרן אל ישראל כדכתיב כל הערסה לנוכח ישראל וא"כ הוי למכתב ועברתי לנגוף כמו שאמר משה לישראל ולמה כתיב ועברתי לך דרשו חלו דברים, ואין הפירוש מספיק דע"ג שהוא דבר משה ואהרן לפעמים שידבר בזהם הפרשה שלא לנוכח ישראל כדכתיב ולקח מן הדם ולא כתיב ולקחתם מן הדם ועוד כתיב ואכלו ולא כתיב ואכלהם ואם כן הוא דבר ה' א' משה ולא דבר משה ואהרן אל ישראל, אף ע"ג דכתיב לנוכח ג"כ בזהם הפרשה, היינו כשהוא כולל משה ואהרן עם ישראל מדבר לנוכח כאלו משה ואהרן עומד במקום ישראל וכשהוא מדבר כנגד ישראל בלבד לא יכלול משה ואהרן עמם כי אז מדבר לגמור, והרי ע"כ צריך לומר כך דהא כל הפרשה שאמר זה וראיתי ופסחתי הכל דברי הש"י מדבר בעד עצמו, וא"כ הפרשה הזאת ג"כ דברי השם הוא, לכן י"ל דהוקשה להם "הוי למכתב ולבדיל מהות המזכיר ולעשות שפטים ולא יכתוב וגברתי בארץ מזרים והייתי דהא אין כל אחד ואחד דבר בפני עצמו דהא ההעברה הוא להכות ולעשות שפטים, וכן בפרשם שאמר זאת כתיב ועברתי לנגוף את מזרים ולא כתיב ועברתי לנגוף מזרים, לפי שהעברה הוא לנגוף, ולכן דרשו רז"ל דלכך כתיב ועברתי והייתי אעשה ליתדרש ועברתי ולא מלאך והייתי ולא שרף ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים אני ולא השליט, והא דלצריך לכל אחד ואחד מעוש בפני עצמו פירוש דבר זה כי הפעל אשר הוא בעולם נחלק לב' חלקים או שהפעל הוא בדרך הפעם ובמהגו של עולם או שהוא שלא בפעם והוא פועל נכסי, ופועל נכסי נחלק לב' חלקים, האחד או שהוא פועל הויה וע"י אותה הויה נעשה מה שצריך כמו שנתן המן והבאר לישראל, וזהו פועל של הויה, או הוא פעל ואינו הויה רק הוא הפסד וזאת נעשה הדבר כמו המלאך שהכה במחנה אשר כי בזה שהרג מחנה אשר נלע ישראל, והרי לך ג' דברים ויציאת ישראל ע"י אחר שלא ע"י הקב"ה אפשר לומר ע"ג' אלו או שהיה המלאך מוציא את ישראל ביד חזקה והיה פועל הגאולה או שהיה המלאך מוציא את ישראל ובעצמו כד יצאו כי כאשר הכריז מזרים יצאו ישראל או שהיה זה ע"י השבט דהיינו ע"י מערכת שמים ודבר זה פכתי. ובגד הרשון אמר לא ע"י מלאך שפעל היציאה והוא פועל הויה, ולא ע"י שרף לפועל היציאה ע"י השבט מזרים ולא ע"י השליט הוא מנהגו של עולם שלפעמים אומה אחת פשלה עולה וזה נקרא שליט שהשטת הוא שליט של הקב"ה לפעול בעולם הם וכל דבר בעולם הש"י פועל ע"י השבט והוא שליט המקום ודבר זה נחבאר בכמה מקומות ופירוש זה

נכון

היתה הוצאה לישראל כי אם ע"י השם יתברך מפני שהיו ישראל במזרים תחת רשות מזרים כמו העובר שהוא בנפן אמו כמו שדרשו ר"ל מן הכתוב הו הנסה אלהים לבד לקחת לו גוי מקרב גוי כחו הכונה ששומע את העובר ממעי הבתה כן היה הקב"ה שומע את ישראל ממזרים, וכבר אמרנו שכל יציאה לפי על הוא ראוי לה"י שמתאו יאל הכל לפועל כמו שהארכנו לעיל אלא ולא לא הויה הקב"ה לפיכך היתה ההוצאה ע"י הש"י ועוד אמרנו לך כי כאשר ראוי שהש"י הויה אותם בעצמו מוכרח שלא היה אפשר שהיה ההוצאה ע"י מלאך ש"כ לא היה הפועל מיוחד וראוי לבאר עוד הסבה למה היתה ההוצאה מיוחדת לו, וזה כיון שהש"י בעצמו רצה לישראל שיהיו ישראל לו לעם וליהיה יוצאים מפרשותן של המזרים ולליות לו ית' לעבדים ודבר שהוא מיוחד לו ית' ראוי שיהיה הש"י הפועל כי כמו שהדבר ההוא מיוחד לו בפרט כך ראוי שהוא יהיה הפועל המיוחד לזה. כי הדבר אשר הוא מיוחד לו אין ראוי ומיוחד לזאת הפעולה לפועל רק הוא עצמו ית' שהפעולה הזאת תגיע לעצמו להיות ישראל לו לעם, אע"פ לא ישל הדבר הזה שהוא מגיע לו יתברך ובכך ודם אמו פועל דבר המגיע לו מפני שהוא פועל על ידי יגיעה ואינו רוצה לסרוח, אבל הקדוש ב"ה כי הוא אחר ויהי ומחשבתו ודעתו הוא פעולתו בודאי וכו' וכו' ישראל יוצאים להיות לעבדים לו למה יבא דבר זה ע"י אחר ח"כ הש"י בודאי הויה אותם ולא אחר כלל, שאם לא היה הדבר שהוא פועל מיוחד לו דוקא אז יש לומר שאין הדבר מתיחס אל הש"י שיהיה הוא הפועל בעצמו אבל עכ"פ שהדבר ההוא שהיה פועל מיוחד לו אם כן דבר זה מגיע לו ית' ואם כן למה יהיה נעשה ע"י אחר ודבר זה פשוט כאשר תדקדק. ועוד כי איך אפשר לומר שיהיה המלאך פועל דבר במדריגת אותו הדבר הוא במדריגת המלאך עצמו וזה כי תמיד הפעולה אינו במדריגת הפועל ועל כל פנים במדריגת היציאה הוא כמו במדריגת המלאכים, וזה כי במדריגת היציאה להיות ישראל לעם אל ה' והרי אין במדריגה יותר מזה כאשר היתה היציאה שהגיעה במדריגה אל הש"י מבלי אמצעי שהרי ישראל דבקם בה' בלי אמצעי. ובהם אי אפשר להיות מלאך ושום כח אמצעי פועל דבר זה כי אם הש"י שהוא למעלה מהכל אצל אין שום מלאך למעלה מזה ולכן לא היתה הוצאה על ידי מלאך או שום כח אחר, ועוד דע כי ישראל היו תחת רשות מזרים לגמרי כמו שהשכח פעמים הרבה מאוד ואין מלאך נוגע ברשות מלאך אחר, שיש למזרים מלאך ג"כ וכיון שנתנם ברשות מזרים תחת כח מזרים אין מלאך נוגע ברשותו כי אם הקב"ה בעצמו שאין שום כח ומלאך נחשב אלא והוא אלהי האלהים והויה ישראל מתוך רשותם, וכל הפירושים אשר אמרנו בזה הם ברורים ואמתיים בלי ספק כאשר תדקדק בזה :

כי אם ע"י הקב"ה בעצמו אשר הוא כולל הכל ובכחו הגדול בלי קץ והכלית ועל ידו היטה הוצאה, ומה שאמר אני ה' אני הוא ולא אחר הוא ענין נשאל למיין שרצו בזה על אלהים אחרים שלא היה ההוצאה ע"י אלהים אחרים כי אלו הכחות קדושות משמשות המרכבה, ואמר אני ה' אני ולא אחר הם אלהים אחרים כלומר אני ה' הוא השם המיוחד שאניו היו מקריבין שטיר הפנימי ולא אחר שאניו מקריבין השטיר שעלה עליו הגורל לעזאזל ואחר שדרש ועברתי בדרך מזרים אני ולא חלאך והייתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים אני ולא השליח דרש עוד אני ולא אחר הם אלהים אחרים שנתן הש"י לפעול פעולות זרות ואינם בכלל סדר המציאות העולם ולא היטה ההוצאה ממזרים בענין זה, כמו המזיקים והשדדים אשר אין פעולות נמשכת לסדר המציאות ואף שכמוז חל מוציאים ממזרים כחופפת ראש לו ואמרו רבותינו ז"ל ראש אלו השדים ותלה יציאת מזרים כחופפת ראש, הוא דבר עמוק ומפולס שכל לומר כי הש"י הוציא את ישראל בפעולות יוצאות מן הקץ השכעי במכות שכלו על מזרים, ודבר זה מתיחס אל מעשה שדים שהם מצייתים לכל פעולות בלתי מוכיעים כי הם ומעשיהם יוצאים מן סדר המציאות כמו שנחבאר בספר גור אריה חשי' הכי לא היה ההוצאה על ידיהם רק היה הכל בסדר המציאות וזה שרצו חכמים בראמר הזה ועברתי אני ולא חלאך וגו', ואין פירוש זולת זה רק שהוא יוסף עמוק מאוד ור' ביה.

פרק חמישים וששה

ביר חזקה זו הדבר ובזרוע נגויה זו המרז ובמורא גדול זו גלוי שכינה ובאותות זו המכה וכו' ובמופתים זו הדם וכו'. הנה במאמר הזה יש לתמוה מאוד עליו איך חזר הכתוב הדברים הללו יחד הדבר והמחזר וגלוי שכינה והמכה והדם, ועוד למה מזכיר הדבר מכל שאר המכות וכן מכת הדם וכן מה שאמר ובזרוע נגויה זו המרז כן הוא מרז שהיה במכות מזרים אם הוא מכות בזרועות קשיל למה זכר את המכה הזאת אחר מכת הדבר ולפני מכת הדם, וכן מה שאמר ובאותות זה המכה חשי' שהעשה היה עושה זו האותות למה יחשב לדבר כפני ענינו שהמכה לא היה עושה דבר כי אם שהיה מביא המכה שזכה עליהם, ואם זכר דבר שגרם המכה לא היה צריך להזכיר המכה דע כי המאמר הזה ענין גדול מאוד מאוד במכות שדרשו את הכתוב הזה ויזלינו ה' מתמרים ביד חזקה ובזרוע נגויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים על הדברים החמשה, וזה שאמר הכתוב מיני מכות שכלו עליהם, ויש מכה שזכה בלא פעולה במקבל רק שחשי' מקלם ענינו מן הנמלא וזה הנמלא נעדר ואין כלל פעולה במקבל רק סלוק מן הנמלא, ומפני כי הדבר הוא העדר הנמלא כי המיטה הוא העדר בלבד ולפיכך אין המכה הזאת נאמר עליה שהיה פועל בהם השכה רק כי כל הנמלא קיומה בזה ית' וכאשר

כסון אמנם יש בזה דבר נפלא ועמוק, עוד דע כי המלאך הזה הוא מיכאל בנמיסריא מלאך ושרף זה הוא גבריאל ואלו שני המלאכים מיכאל של מים וגבריאל של אש ולפיכך נקרא שרף ועליהם נאמר עושה שלום בגרומיו שהעמיד מיכאל מים וגבריאל אש ואין האחד מיוק את חבירו. והנה המים והאש הם שני הפכים בפעולתן ויש פעולות בעולם נמשכים מן מדת המים ויש מן מדת האש ולא תמצא כח הכיול הכל זה זולת השם יתברך כי כל המלאכים זה ממונה על זה זה ממונה על זה אבל השם יתברך הוא הכל, ולכן אמר שלא היטה הוצאה הזאת בזה מלאך הממונה על המים ויצאו פעולות ממנו כפי מה שהוא ראוי שיבא ממנו ויש פעולה להסך שהם ממדה אש ולא היטה היצאה על ידי כח זה גם כן, ולא ע"י השליח כי הפעולות אשר הם בעולם הבאים מן הפעולות בחלקים אלו שלשה המלקים, וזה כי הוא העלה הראשונה יתברך שמו וזכרו לעד שכולל הכל ואין פעולותיו בחלק בלבד רק בכל, והמלאכים הם ממונים על דברים פרטים כמו שאמרנו למעלה, ולפיכך מיכאל מים וגבריאל אש ואין אחד כולל הכל רק כל אחד חלק אחד פרטי. ואמנם ימצא מלאך אחד אינו פועל פרטי והוא כולל יוסף מלאך מלאכים אמנם חלוק בין מלאך זה ובין העלה הראשונה כי כללית שלו בזה קצו יוסף. נמצא כי מלאך ושרף נבדלים מן הסבה הראשונה לגמרי כי כל אחד פועל דבר פרטי והוא יתברך כולל הכל, והענין השלישי כי יש מלאך שהוא אינו פרטי ואמנם כמו קצו בפעולה אלו הם ג' דברים כוללים כל המלקים לפיכך נקרא שליח, כי שליח כמותו בענין הכללית אבל משני שהוא פועלו הוא קטן במדרגה שגדול שולח קצו ולפיכך כח קטן יש לו אבל הוא אינו פרטי, ואצל החכמים ידוע כי השליח הזה מתמקדן שמו בנמיסריא שדי ואמר עליו הכתוב הנה אנכי שולח מלאך וגו' כי שני בשרבו וקראו אותו החכמים שדי קטן ועליו נאמר עבר הייתי גם זקנתי וכל אלו הדברים שכתו בכללית אבל בזה קצו, ומ"מ אל תאמר חס ושלום כי הוא דומה אל העלה הראשונה בכללית שהוא יתברך כולל הכל אף שיהיה מיכאל או גבריאל משדמים אליו בגדלות הכח שיהיה כמו בדבר פרטי בלי חלקית כי אין דומה אחד מעוראיו אליו בדבר רק כי המלאך הזה הוא כולל ואינו כח פרטי כמו מיכאל שהוא ממונה על מים וגבריאל על אש וזהו דבר פרטי לגמרי, אבל אלל הש"י ימצא בו דבר כללי בזה ומ"מ אין כולל הכל כמו הש"י וכן מדרגת המלאך ומדרגת השרף שכתו שלשה בגדול הכח ענין זה שהם בגדול הכח יותר אבל אין דמיון ושווי להם אל הש"י כי כח הש"י בלי חלקית נמצא כי מדרגת המלאך ומדרגת השרף גדול הכח ומדרגת השליח בזה כללי ואלו הדברים הם דברי חכמה ולפיכך אמר ועברתי בדרך מזרים אני ולא מלאך שלא היטה היצאה בזה חלק האחד ממדה המים ולא ע"י שרף בזה חלק שני ממדה השם ולא ע"י השליח בזה שהוא כללי אבל כמו בקטנות

ובאשר הוא מחזיר פניו מהם אז יקבלו העדר והם אינם נמאסים, ואין הסעדר מפעולת פועל הש"י במקבל, ולפיכך סדבר הוא בזה מחמת סלוק העלה מן הנמאסים ובהם הם נעדרים ונפסדים נעשה אחת כמו כל העדר שאינו מפעולת פועל, ובמכת הדבר אין ראוי לומר שהיה פועל בזה הדבר, אבל נעשה מבלי פעל בהם, והוא כמו שאמרנו שהוא יתברך מסלק ומסחיר פניו יבטלון והם נפסדים וזה לא יקרה פעולה באחר, ויש מכה שהיא הסך זה זהו כח פועל לגמרי במקבל. וזה שאמר ובורע נטויה זו החרב כי חרב הוא כח פועל במקבל המכה וזה נקרא חרב אבל גלוי שכינה הוא דבר ממוצע שאינו כמו החרב כח פועל במקבל ואינו כמו דבר הסך זה שאינו כח פועל במקבל כלל, וגלוי שכינה שהוא המורא לא היה ע"י שהיה פועל בהם שלא הייתה השכינה פועל הייתה בהם, שלכן אמר גלוי שכינה כלומר מזה גלוי של שכינה בלבד התחדש מורא לנקבל נמאס כי לא היה כח פועל המורא הזאת במקבל, ומ"מ יש כאן פועל שמגיע ממנו יראה אל המקבל, ואין זה פועל גמור בעצם מן הפועל שלא היה פועל היראה, וזה כמו ממוצע בין הדבר ובין החרב כי גלוי שכינה הוא המביא המורא אל המקבל אך אין זה פעולת הפועל שאין המירא רק מן המקבל עצמו שבא לו יראה והוא מקבל הפעולה מעצמו, וזה דומה מזה מה שיש כאן פועל ומזה מה אין כאן פועל, דומה אל מלך גדול שבא למקום א' ובני אדם אשר הם מקבלים המורא, נחשב המורא שקבלו ואשר התפעלו שלא היה זה מן המלך רק כאלו מעצמו היה שהרי הוא לא היה פועל המורא בעצם אלא שהם התפעלו בבווא לשם, ומ"מ מזה מה נחשב כי המלך פועל המורא כי כאשר נגלה לשם בזה מאחו המורא. ולפיכך גלוי השכינה שהוא המורא הוא פועל מזה שבבואו לשם ממשיך מאחו המורא רק שאינו פועל גמור מזה כי המקבל מקבל המורא מעצמו, וכאשר תבין דבר זה תבין מה שנקרא הקבל"ה נורא ואלה הגדול הגבור והמורא והוא לשון הפעל כי אין לקרות הש"י בלשון פעל מפני שהיה משמע שהוא פועל המורא אבל אין הש"י פועל המורא רק המקבל המורא הוא ירא מעצמו ואם לא יצא להיות ירא אין כאן כועל שפועל בו היראה וזה שאמרנו חכמים ופיה מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וגו' ודרשו ז"ל הכל בידי שמים חזון מיראת שמים, וביאור הדבר הזה הוא ענין ארוך מאוד נתבאר בספר גור אריה. אבל עיקר הדבר הוא מה שבאמר למעלה כי הוא ית' אין פועל היראה כלל אבל היראה הוא במחשבל לא שיהיה פועל כלל ולפיכך אין היראה בידי שמים, ומפני זה נקרא הש"י נורא לא מיירא שהיה משמע שהוא מירא את בריאותו וזה אינו כי הם מקבלים הימנו היראה ואין כאן פועל היראה לכך אמר נורא, ודבר זה ארוך הספור מאוד ואין כאן מקומו. אבל אמרנו לך בזה כי היראה הוא כמו ממוצע בין יד החזקה שהוא הדבר והרוע נטויה שהוא החרב, ומה שאז"ל ציד חזקה זו הדבר אין הפי' יד החזקה הוא הדבר

בלבד אלא הדבר וכל אשר ממנו, וזרוע נטויה זו החרב וכל אשר ממנו, ובמורא גדול זו גלוי שכינה וכל אשר ממנו, והכונה בזה של המכות שבאו על המארים היו בענין אלו ג' דברים, או שהגיע להם הספד מזה כי הש"י סלק עצמו וכבודו מהם והיו לאדם והיו נפסדים מיד, או על ידי שהיה פועל בכחו בהם או דבר ממוצע בין שניהם שהיו מקבלים הפעולה מן הש"י, וזהו כמו גלוי שכינה שהיו מחשבלים מגלוי השכינה, וזה ענין ג' הוא כמו אמנע בין השמים הראשונים, כי מי שיבין אלו הדברים ידע כי היו נלקים בענין זה בכל מכה והבין דבר זה מאוד כי הוא נכון וישר ועדין אין כאן זכר אות או מופת כי אפשר ויכול להיות בכל דרך הסבב כי אין הדבר והמכור וגלוי השכינה ילידה מן הסבב כלל: והנה אומר באותות זה המסה ולמופסים זה הדם, ובאור הדבר הזה בענין אות ומופת דכתיב בקרא ויבין לך אות אל מופת, ובספרי בפרשת ראה ויבין לך אות בשמים וכן הוא אומר והיו לאותות ולמופטים או מופת בצדק וכן הוא אומר אם יראה של על הגיהנום לבדה ועל הארץ מורב ויעש ית' כן בליה ההוא וגו', ולפי' זה קשיא מה שאמר כאן באותות זה המסה אף על גב דאין זה אות בשמים. אבל יש לך לדעת כי כל שנוי אשר נראה בפועל נקרא אות כגון שיאמר הגה הפועל הזה יפעל כך וכך וזה נקרא אות, והשנוי אשר הוא במחשבל שיאמר כי דבר זה מתפעל כך וכך וזה נקרא מופת, ומפני זה אמרו חכמים ז"ל כי אות בשמים ומופתים בצדק, ופי' כי השמים שבהם פועלים אירועים מתפעלים, והארץ מתפעלת ואינה פועלת, ובאשר יתן אות בשמים שהיו פועלים כך וכך יקרא זה אות, והארץ היא מתפעלת אם יש שנוי בה זה נקרא מופת, לכך המסה שהוא פועל השנוי שיש בו נקרא אות שהרי נראה שנוי בפועל כי מכה שהוא עץ יפעל כך וכך וזה נקרא אות. אבל השנוי אשר הוא במקבל הפעולה שאמר ראה דבר חדש כי דבר זה אינו ראוי להיות נעשה בו כך וכך הנה יהיה נעשה בו דבר זה נקרא מופת, ואין בכל מכות שנוי במחשבל שאמר דבר זה נעשה בו חדש כמו הדם שנעשה מן המים דם שהרי הוא בריאה שאינו בדרך הסבב. אבל שאר מכות שהיו המים שורעים נפרדים אין כאן חידוש במחשבל שבהם כל יאור דרך להשיך נפרדים וכן דרך כל ארץ להשיך כמים וא"כ אין זה שנוי במחשבל. וכן הערוב כבר היו בשולם החיות הדורכות אלא שגריד להביאם על מנחים וכן הדבר וכן השחין וכן הבדר וכן הארבה, והחושך אע"פ שאין רגיל להיות חושך בפועל מ"מ אין החושך רק העדר האור ולפיכך אין שנוי זה לא המתפעל רק שגריד ככה שיהא חושך לעולם דהיינו דבר המתפעל האור, ומכ"פ מכה בכורות אינו כלל שנוי במחשבל רק שגריד ככה פועלם את מיחת הבכורות. לפיכך לא תמאס מכה שתקרא מופת רק דם שהוא שנוי במחשבל שאין מזה המים שהיו דם ובאשר נהפכו הוא

יחברך המזוג והמחבר אותם כלחד וחשך שלהם ענין
 בשני עצמו ודומה לזה הנקבה שהיא כמו החומר
 והזכר הוא כמו הזכר והקב"ה מחבר אותם כלחד
 שהרי שם הקב"ה שמו ציניהם היו"ד באלים והה"א
 באלה, הנה על ידי שמו נעשה זיווג אחד כי שמו
 מחבר ומקשר אותם בחבור אחד גמור. הנה יש
 שלשה בחינות, האחד החומר, השני הזכר, הג'
 מצד חבור החומר והזכר, ועל זה יש ראיות ברורות
 ואין כאן מקומו ונחבאר כמה פעמים וכל דבר ודבר
 יש לו ענין מיוחד, וכאשר נדע כי החומר נקרא
 התחלה והזכר נקרא תכלית ושלמות וחבורם שהוא
 החומר והזכר הוא דבר זולת שני החלקים, וכאשר
 הש"י רצה להכות מזרים בכל מכה בזה המכה על
 החמרי שהוא התחלה ובזה המכה על דבר שהוא
 זכר שהוא שלמות הדבר נבא מכה על החבור
 של החומר והזכר, וכאשר נדע כי כאשר הוכה
 בהתחלה שהוא החומר יבא לו העדר כי ההעדר
 הוא מפאת החומר כאשר ידוע מענין החומר שדבק
 בו ההעדר, ולכן מכה הדבר שהוא ההעדר הוא
 מכה מצד החמרי, וכנגד הש"י שהוא הזכר אומר
 וזכרו נקויה וזה חרצ, ר"ל הכאה לשלימות הנמצא
 שהוא הזכר והדבר זה נקרא חרצ כי החרצ הוא
 המחחק השלימות ויחפצו ולפיכך הכאה לשלימות
 הנמצא נקרא זה חרצ, כי שלימות הדבר שהוא
 שלם וחרצ הוא המקץ את השלימות, וכיצד הקב"ה
 הפסד הזכר שהוא שלימות הנמצא, ואחר ובמורא
 גדול נגד חלק השלישי שהוא החבור מחומר וזכר,
 וכבר אמרנו כי מאתו יסבך חבור החומר והזכר
 וכאשר הנמצאים יוצאים מן הסדר אז השם יחברך
 אשר מאתו חבור זהה מתנגד אל החור וזה מורא
 גדול אל הנמצא, והוא גלוי שכינה שהיה מתנגד הש"י
 אליהם, וכלל הדבר היה שבה לומר כי אלו ששק
 מכות שהביא עליהם הקב"ה הייתה המכה בכל. או
 שהיתה המכה שהביא עליהם העדר שהוא הדבר ומפאת
 זו שכינת אל החומר, או שהביא עליהם מכה שהיא
 הפך זה והוא חרצ, שהחריב הוא שגזר ומחחק
 שלימות הזכר או שהיתה המכה אל החבור של חומר
 וזכר והוא גלוי שכינה כמו שהבאר, כדי שחסיס
 המכה בכל ואין חלק שלא הייתה בו המכה ועדיין
 אין כאן זכר אות ומופת כי אפשר ויכול להיות הכל
 בדרך הסבב אינו יוצא מן הסבב כלל כי אין זה
 יציאה מן הסבב הדבר והחריב וגלוי השכינה והנה
 אומר בתוספת זה המכה ובמספרים זה"ל דם כמו
 שנבאר למעלה, ופירוש זה אחי וזכור לידוע
 צינה וחכמה. הנה הבאר לך פירוש המאמר על
 זה והוא ענין נפלא, וכאשר מדקדק עוד ותשיין
 בזה תמצא שכל הדברים אשר נבארו למעלה הם
 פירוש המאמר על אמרו, אך לפי שהדברים הם
 עמוקים מאוד אי אפשר לבאר הכל בצאור גמור
 ונכון, לכן על המשיין לטוסוף עיון בזה כי הדברים
 האלו לא נאמרו מכה סתם אלא הם אמרת פירוש
 זה המאמר, וכדי שחזק להבין דברי נסתר ארמות

הוא שנוי במחשבת, וכאשר תאמר המכה הזאת
 עשה בזמן החורב תאמר חסד זה בודאי שנוי אבל
 אין זה שנוי במחשבת שהי המכה היא מוכנת לזכות
 ולגדל חסד. אבל שנוי במחשבת הוא זה שמתמר הנה
 מן הקטניות תאמר חסד זה בודאי אין שנוי בפועל
 אבל השנוי הוא במחשבת שאינו ראוי הקטניות לזה,
 והש"י במצרים פעל פועל על ידי שני דברים אלו
 שהרי אין ראוי שהיה המכה פועל לפרעושים וכנים
 וזכר וארבה וחושך והיה המכה פועל דברים אלו,
 לכן אומר באותות זה המכה, ושנוי השנוי השני
 מצד המחשבת שהיה מן המיד דם, ושנוי זה
 מן המחשבת שאינם ראויים לזה המיד והש"י רצה
 לחדש במצרים שנוי מצד הפועל ומצד המחשבת וזה
 באותות ובמופתים, ודעו שבאותות זה המכה ובמופתים
 זה דם וכבר הבאר ענין זה, וענין צדק שאלו
 זה תמצא עוד מבואר שהדם נקרא מופת ולא שאר
 מכות וזה עיקר הפירוש כאשר תבין דברי חכמים.
 כלל הדבר כי הנפיש הם שמים, גם בפועל והוא יקרא
 אות, וגם במקבל הפעולה זה יקרא מופת, ומפני
 שהמכות שאלו במצרים היו לשפי סבות, האחד
 להכות אותם על חסדם כדרכי וגם את הגוי אשר
 יעבדו דן אחי, והש"י להראות כדרכי כדרכי כי
 אני הכדתי את לבו ואת לב עבדי למען שיחי אותותי
 אלה בקרב ונמנן חסד בלזני בן ובן בן אשר
 הסעלתי במצרים וגו', לפיכך ביאר הכתוב שהש"י
 הביא עונש עליהם עד שלא היה דבר במצרים שלא
 בא עליהם מכה והפסד, לפיכך זכר בראשונה ביד
 חזקה ובזרוע נקויה ובמורא גדול אלו ג' כולם מורים
 על הכאה שבה עליהם כי אלו ג' דברים כוללים
 כל מיני מכות, אם מכה שהיא בלא פועל בלחך
 והש"י מחסיר פניו והם נפסדים כמ"ס ביד חזקה
 זו הדבר דמשמע שבה המכה עליהם ביד חזקה כאשר
 הש"י משלק כבודו מן הנמצאים בזה מכה גדולה
 וחזקה על הנמצאים עד שהם לאין ברנע אחד זה
 מבואר, ואם מכה שבה מצד הפועל, או מכה
 שבה עליהם מצד המחשבת, או מכה שהיא מצד
 הפועל ומצד המחשבת ביחד שבה יראה על המקבל,
 וכאשר הזכיר הכתוב שאלו מכות עליהם בכל כאשר
 הבאר אמר גם כן שעשה הקב"ה נסים ופלאות
 במצרים למען סודייו שמו. לכן אמר הכתוב
 באותות ובמופתים, אותות זה המכה פירוש שהיה
 פועל במקס דברים שאין ראוי בטבע ובמנהגו של
 עולם ליפעל פועל זה, ובמופתים זה הדם פי'
 שנוי מצד המחשבת שנתפס להיות דם ואין ראוי
 שיקים המים נעשים דם וכל שנוי או מצד הפועל או
 מצד המחשבת כאשר הבאר, זהו פי' המאמר כאשר
 תבין אמרת דברים אלו אמנם אם תרצה לומר
 בפירוש המאמר הזה כי הנמצאים בכלל יש להם שני
 דברים החומר והזכר ורמזו חכמים דבר זה באמרם
 כל מה שברא הקב"ה בציולו זכר ונקבה בראו,
 כי הזכר הוא הזכר והנקבה היא החומר ודבר זה
 ידוע, והחומר אינו רק התחלה כי הזכר הוא שלימות
 הנמצא ואין נמצא בפועל שאינו ממנה וזכר והוא

וכל שכן העמאים שנקראים שרץ העוף ואין הנדל
 ציניהם רק שהכנים הם שרץ הארץ בארץ למטה
 וארצה שרץ העוף למעלה מעוסף בשמים שאין
 הארצה משגרו בארץ אלא מעוסף בשמים שנאמר
 ועוף יעופף על פני רקיע השמים, מזה רביעית
 מן הראשונות ערוב מן החיות והוא למטה כנגד זה
 למעלה החושך, וידוע כי החיות הרעות ממשלחם
 בלילה ובחושך כדכתיב בקרא תשת חושך ויהי לילה
 בו חרמוס כל חימו יער חורח השמש יאספון ואל
 מעונות ירננו, ועוד הערוב נקרא ערוב על שם
 עירוב חיות רעות והנה החושך גם כן נקרא ערב
 הפך היום שנקרא בוקר, ופירשו המכרשים כי הלילה
 נקרא ערב לפי שבו מחשבת הכל ואין הנדל בין
 דבר לדבר והנבר נקרא בקר על שם שיכול לבקר
 בין דבר לדבר, ולפיכך הערוב למטה מן עירוב חיות
 הרעות דמה אל חושך שהוא עירוב שבת מן שקיעת
 השמש ממעלה המכה החמישית מן הראשונות
 היה הדבר למטה בבהמות נפילת נשמה, המכה
 החמישית מן האחרונות היה מכת בכורות נפילת
 נשמת האדם שהיו מן עליונים, הרי לך ה' מכות
 הראשונות נגד ה' מכות אחרונות, כי ההחטאות
 והעליונים שקולים מאכרסים זה לזה מתחברים זה
 לזה כאשר ידוע אין אחד בלא שנגדו כאשר ידוע
 מאוד למעיינים, וה' מכות ראשונות מן החטאות
 וה' מכות אחרונות מן העליונים, ופניו שהעליונים
 והחטאות מתחברים זה נזה דרשו ביד חזקה שמים
 וכזוה נמיו שמים כי המכות מנורסים מדרגים
 יחד, וכאשר תבין זה תבין למה במכות הראשונות
 לא היה מחזק לבו ואילו במכות האחרונות היה
 הקב"ה מחזק לבו, שכל עוד שלא הגיעו המכות
 למדרגת האדם שכל ה' מכות הראשונות הם
 בחטאות לבד ולא הגיעו למדרגת האדם כי
 מדרגת האדם הוא התחלת העליונים היה פירעה
 מחזק לבו מעלמו ונזכר על המכה עד שהיו שהוא
 בלדס בעלמו, ואפי"ג שהכנים היו גם כן בלדס
 אין זה בלדס לגמרי שהרי הכנים בלו מן הארץ
 אבל השחין התחלתו בלדס, ומאז לא היה יכול
 לעמוד אם לא היה הקב"ה מחזק לבו נגד חוזק
 המכות, כי המכות היו מתחזקים עליו יותר ממה
 שהיו יכולים לעמוד לכך נגד זה היה הקב"ה מחזק
 לבו, ומפל שכן במכות אחרונות שהם עוד יותר
 ממדרגת האדם אם לא היה הקב"ה מחזק אם
 לבו היה שולח את ישראל לכך הולך הקב"ה לחזק
 את לבו, והנה התבאר לך מדרש זה ותעין בו
 היסוד כי לריך הוא עיון לעמוד על בוריו :

פרק חמישים ושבעה

אלו הן עשר מכות כו'. אם היוו בלדס כל
 ענין המכות מה שאפשר לדבר מה היה ארוך
 הפסוק מאוד מאוד עד שהיה מביא הביאור
 לארבעות גדול לכך תמצא בפרקים הקודמים בביאור
 בפסוק

לך נזה דרך דרש ומה תבין הדברים אשר אמרנו
 ביד חזקה זו הדבר שהוא מן מלאך המות וזהו
 בזכות אברהם וממיתו שהרי אברהם נהפך
 בעשרה נסיונות ועמד נגד השמן שהוא מלאך המות
 כדאיסא בפרק אלו נהנקים בזרוע נמיו זו
 החרב זו זכות יצחק וממדתו שבתו לאורו להיות
 נשמת מן החרב בזכות הביא הקב"ה על מזרים
 החרב ומורא גדול זו גלוי שנייה בזכות יעקב
 וממדתו שאלו נאמר כי שם נגלו אליו האלהים
 בצורתו מפני אחריו. ובאותיות זה הפסוק הוא בזכות
 משה וממדתו שזה המסה הוא שלו ואילו נתן להיות
 פועל בו כדכתיב ומשה האלהים חזק בידך.
 ובמפתחים זה הדם בזכות יהושע תלמידו שנתן אליו
 הקב"ה לשפוך דם הזרומים כמו ששם למעלה מיד
 ולכל מלכי כנען וגם לישראל בדם מילה שאמרו
 המזריים דם אנו רואים עליכם במדבר והוא היה
 דם מילה של יהושע, ועל ידי אברהם יצחק ויעקב
 נתן להם הארץ ועל ידי משה הוציאם מארץ מצרים,
 ועל ידי יהושע הביאם לארץ כנען וכאשר תבין
 תמצא כי נראה לך בזה הדרש, שהשם יתברך צה'
 מדות אלו אשר זכרנו היה פועל בזה ונראותיו כי
 באלו המדות פעל בהם נוראות יתברך והכן מאוד
 דבר זה :

יד חזקה שמים וכו'. הנה בל בארץ פסוק
 זה של ביד חזקה בענין אחר ושמים בלדס
 נכונים שאין פ' אחד סותר האחר, וכאשר תעין
 בפסוק תמצא כי צה' מכות ראשונות לא היה הקב"ה
 מחזק לבו ואילו צה' מכות אחרונות היה הקב"ה
 מחזק לבו שמה תראה כי ה' מכות אחרונות הם
 כפולות על הראשונות וכאשר בל עליהם כפל
 מכות לא היו יכולים לעמוד והיו פולחים את ישראל
 לכך כאשר הגיע לה' אחרונות נאמר ויחזק ה'
 את לבו שמה תראה כי המכות כפולות היו על
 מזרים, וכאשר תעין תמצא שהמכות היו כפולות
 לגמרי שהרי המכה הראשונה מן ה' ראשונה הייתה
 דם, מכה ראשונה מן האחרונות הייתה שחין שאין
 השמן רק חוספה דם, ואין חזק ציניהם רק
 שהמכה הראשונה מן ה' ראשונה היא דם בחטאות
 והשחין הוא בלדס שהרי האדם הוא התחלת
 פעולות שהרי יש בו הנשמה מן העליונים ודבר
 שגורא הוא, המכה השנייה מן ה' הראשונה
 למרדנים שרץ הבל מן האדם החטאות והמכה
 השנייה מן ה' האחרונות בלדס שחין מן מים העליונים
 כדאמרין בפרק קמא דעניות ובבראשית רבה צה'
 בראשית שהמכת מן מים העליונים וכן הברד בודאי
 מן מים העליונים הם שאין חלוק בין מפר ובין בדר
 שאין בדר רק מפר שנקפא. מכה שלישית מן
 הראשונות כנים וזה שרץ הארץ ומלה שלישית מן
 האחרונות ארבה, והארבה הוא שרץ העוף דכתיב
 כל שרץ העוף הסולך על ארבע שרץ הוא לכם אך
 את זה תאכלו מכל שרץ העוף את הארבה למינו
 וכו', הרי כי אף הסהורים ונקראים שרץ העוף

צפרשת וארל וצפרשת צל יוחר ממה שנתבאר כאן , ועיין למעלה צביאור הפרשה ואין להפריך הנה כי שם הארכנו גם כן מאוד ואלו מכות נתן רבי יהודה בהם סימנים ד"ך עד"ש בחא"כ, ויש לדקדק מה חדש רבי יהודה בסימן הזה ומה לריך לסימן הזה, ובודאי כאשר ראה רבי יהודה באלו מכות דבר מהודר נתן לכדר שלהם סדר ראוי, וזה שראה כי היה מכת הדם בהתראה ומכת זכרדע בהתראה ומכת כנים בלא התראה, ואח"כ חזר לסדר הראשון וכת ערוב בהתראה ומכת דבר בהתראה ומכת שחין בלא התראה, ואחר כך חזר לסדר הראשון מכת כרד בהתראה ומכת ארבה בהתראה ומכת חושך בלא התראה, ומכת אחרונה שה א מכת זכורות גם כן בהתראה, ולסדר הזה נתן סימן ד"ך עד"ש בחא"כ, ועדין לריך עיון אחר שרבי יהודה, נתן סימנים בדבר הזה מוכח שלענין מכוון בלו המכות שהם בהתראה ואחת בלא התראה וכל שכן שיקשה למה היה הדבר כך, ואם אחת אומר שכל כך בשביל ששיי כעמים הקב"ה מתירה בהם ואם לא ישמע בשתי פעמים מציא עליהם הוצרכו בלא התראה, ח"כ כן שכן שלא יהיה מתרה בו במכה רביעית והמחילתם וכל מכות הבאות אחר כך אמנם כאשר תעיון בכתובים תמצא במכות סדר זה, במכה ראשונה נאמר לך אל פרעה צביקר הנה יוצא המימה ונלכד וגו', המכה השנייה נאמר בא אל פרעה ואמרת וגו' הנה במכה הראשונה לא הרשעו ללכת אל ביהו כי אם כאשר היה פרעה רואה ללכת המימה יאמר לו כמכה הראשונה, במכה שניה אל הרשעו ללך אליו, במכה שלישית לא נאמר שום דבר שהיתה המכה בלא התראה, בסדר ערוב דבר שחין בערוב נאמר ויאמר ה' אל משה השכם וגו' כמו שנאמר בדם, בדבר נאמר בא אל פרעה כמו שנאמר בזכרדעים, במכת שחין לא נאמר כלל שהיתה המכה בלא התראה, ובמכת זכורות בעמדו לפני פרעה כאשר קרא להם בשביל מכת חושך נאמרה התראה זאת, הנה נראה נגלה ומבואר שלא במקרה היה הסימן הזה, שהרי בודאי הכתוב עושה הכדל שכל מכות הראשונות בסדר אחד והשניות בסדר אחד וכן שלש מכות האחרונות, והנה יש ליתן קעס אל סדר הזה, דע כי כאשר ראה הקב"ה לכוין המכות על המצרים ובקפנה התחיל ונגדולה כלה, שכבר אמרתי לך כי התחלת המכות הם למטה במדריגה שאלו התחיל בהאחרונה היה שולחם מיד ולכן התחיל במכה שהיא למטה במדריגה, והנה המציאות הארץ והמים וכל התחתונים זהו מציאות אחד, עד חלל העולם שהוא ממוצע בין הארץ והשמים וזהו מציאות שני, והשמים חסר הם למעלה מחלל העולם הוא מציאות שליש, נמצא כי המדריגות הם שלשה התחתונים והעליונים והחלל ביניהם ממוצע בין שניהם והאדם הוא בחלל שם משכנו ושם ישיבתו, והנה שלש מכות הראשונות דם

צפרדע כנים הם בתחתונים שזהו שנהפך היאור לדם והיאור היה משריץ צפרדעים והארץ כנים, ומכת ערוב דבר שחין לא היתה בתחתונים כלל כי אם בשוכנים בחלל העולם כמו הערוב מן החיות רעות שוכנים בחלל העולם לא כמו הצפרדעים וכנים שרם במים וצאפר אצל הערוב בהם חיות רעות ודבר בתחתונים ושחין לאדם ולבהמות הכל בצעלי חיים שהם בחלל העולם ולא כן הראשונים אין דירתם בחלל שאין הצפרדעים דירתם רק במים ואין דירת הכנים רק בעפר לא בחלל העולם שאין נקרה שרן השורץ על הארץ דירתו בחלל העולם כי אם הבהמה והאדם שאינם שרן הארץ, ואפילו אם היו הכנים נקראים שהם בחלל העולם מה שחין הדבר עך כלל וכלל, לא שייך שהיה נקראת מכת כנים בחלל העולם שהרי המכה היתה לעבר דכתיב נטה את מעך ופך את עפר הארץ וגו' ושלש אחרונות הם בשמים, כי הצרד מן השמים דכתיב בקרא, והארבה הוא עוף יעופף צרקים השמים, והחושך שלא ישמש למצרים מאורות השמים הרי הם שלשה מכות אחרונות בשמים, ואחר כך מכת זכורות היא על הכל שהרי הוא לנשמת האדם העליונה שהשמה יש לה מעלה יותר מן השמים, לריכך יש סדר מיוחד למכת דם צפרדע כנים, וסדר מיוחד למכת ערוב דבר שחין, וסדר מיוחד למכת כרד ארבה חושך זכורות. לכן אמר הכתוב בסדר ג' מכות הראשונות, במכה הראשונה השכם לא הרשעו ללכת אל ביהו כי אם כאשר יצא פרעה המימה שזה מורה שאין לו רשות כל כך על פרעה שאינו נכנס לביתו להחרות בו כי אם כאשר יפגע בו, ובשניה הוסיף למבול עליו ולבא אל ביתו ולהחרות בו ומכל מקום כיון שהיה מתרה בו היה אומר אין אני חפץ במכתך רק שתשמע, ובשלישית היה מכה אותו בלא התראה לגמרי וזה יותר ממעלה עליו להכותו כך בלא התראה, אמנם כל זה לא היה רק במכות שהיו בתחתונים כמו שנתבאר למעלה, וכאשר התחיל במדריגה השנייה המכות שהם בחלל העולם וחזר במדריגה יותר עליונה חזר להתחלת הסדר כנראשונה, וכאשר עוד התחיל במדריגה השלישית שהיה מציא עליו מכות שפאים מלמעלה אז חזר לסדר הראשון, שכל אשר היתה מכה יותר עליונה במדריגה היה המכה גדולה וקשה עליו כמו שנתבאר למעלה וכאלו מתחיל מחדש, ובמקומו נתבאר יותר מזה. ועוד דע שהיו המכות תמיד משולבות והוא ענין נפלא יותר מזה, וזה כי כאשר היו שלש מכות הראשונות בתחתונים אין התחתונים מין אחד לגמרי, עד שתאמר שכאשר הייתה המכה במין אחד כבר היתה בתחתונים, אצל התחתונים רם חלוקים זה מזה עד שמפני זה היו המכות שלשה כי במסכר שלשה יש שתי הקלות והממוצע בין שניהם, לפיכך מכה הראשונה דם כי דם יש בו קצב חשיית וחמימות וזה ידוע, ושכנגדה הצפרדעים שהם מעטב ימים וידוע כי האם והמים הפכים, והשלישית

והמורכב משניהם, אבל לא היה הסרלה במכה שלישית לפי שאין כאן דבר חדש להסרות, וכל זה כלל רבי יהודה בסיומן שלו שנתן ד"ך עד"ש בלח"כ כמו שאמרנו.

ועוד י' לך להבין כי השלישי בעבור שהוא לעולם ממוצע בין השנים והוא ענינו לא היה נגלה מקודם בהסרלה עד שחלה המכה, וכאשר חתבון בדברים אלו אשר אמרנו לך למעלה. חסע שלא נאמרו הדברים מהסרת הלז ליתן לזיור לדבר, אבל אין הדברים כך, כי כל הדברים אשר אמרנו מענין אלו היכות כלם דברים ברורים והטעמים אשר אמרנו הם כלם דברים אמתיים, ואע"ג שיראה לאדם שהוא טעם אינו עיקר אין זה כך, אבל הדברים עיקר זכוריים ונכונים. אמנם האיש המפיל י' לו לדעת כי הפירוש אשר אמרנו בסדר דם מפרד כיים, שהם הוא ענין טבע אש והלפרדע טבע מים והכיים מורכב משניהם זה הסדר י' למשך בכל סדר המכות ג"כ, במכות ערוב דבר שחין ובמכת ברד ארצה חושך בכורות, כי הכל הוא ענין אחד נמשך בכל המכות, וזהו דעת ר' יהודה שנתן בזה סימנים ד"ך עד"ש בלח"כ.

ועוד י' לך לדעת ג"כ כי כאשר הביא הקב"ה על המצרים המכות הכה אותם בכל חלקי העולם, שכומו שאמרנו שחלו עליהם מכות למטה ולמעלה ובחלל העולם כך היו באים עליהם המכות בכל חלקי העולם ג"כ, וחלקי העולם הם עשרה והם עשרה חלקים שצבר הקב"ה בששת ימי בראשית ולכל חלק אחד מאמר אחד בפני עולמו והם עשרה מאמרות שבהם צר עולמו, כי בראשית ג"כ מאמר הוא כדליתא במסכת ראש השנה, ואע"ג שלא היו המכות באות עליהם כסדר מאמרות שבהם צר הקב"ה את עולמו מפני שכל אחד ואחד סדר מיוחד, וזה כי לענין הכאת המכה חמדי המכה שהיא מלמעלה יותר קשה ואין להביא מכה קשה ואח"כ שאינה קשה כל כך, ולפיכך היו עוליים מלמטה למעלה וזה שגורס שני בסדר מאמרות, ומכל מקום חמאל מבורא שכל אלו המכות היו נגד העשרה מאמרות, וזה שחמאל במאמר האחרון ויאמר ה' הנה נחתי לכם את כל עשן זורע זרע וגו' לאכלה, וזהו המאמר העשירי שנתן הש"י לבעלי חיים פרנסתם ומזונם על ידי שהמזונות צלילתם שבים לדם, וכאשר הם יד מהם יתפרנס העל מי שישוב הדם חלק בשר ומן הדם יתפרנס היבול חי והוא חייו, ושנה הקב"ה מאמר הזה שיהא כל היאור דם וכמו שהיה בכל להם המאמר אם היה חסר בריאת דם מה שראוי להיות פרנסתם כך נחשב הפסד וקלקול כאשר היה חוספת דם שכל חוספת וכל גרעון שזה הוא, המכה השניה מפרד הוא כנגד מאמר יצרנו המים שרץ נפש חיה ובהו בכל להם מאמר שרץ נפש חיה שהיה כאן חוספת, כי החוספת והמגרעת שיהם כאחד שיום שנחשב הכאס

והשלישי אשר הוא בין שניהם הוא כיים כי אינם רק מזג שהוא מן לחות וחמימות שמה גדלים הכיים כי אין הכיים רק מן לחות שים בו קלות חמימות, ולפיכך ענין הכיים ממוצע בין ענין האש ובין ענין המים, הרי כי במחשבותיו היו היכות דבר והפכו ואשר ממוצע בין שניהם, וכן אותן שלם מכות שהיו בחלל העולם והם ערוב דבר שחין, ידוע כי הערוב חיות רעות הסורפות בשניהם והוא נקרא השחחה שמשחיתים חיות רעות וזה אינו פועל טבעי שאין מעשה חיה רעה פועל טבעי, ולפיכך נאמר אלא הערוב שחחה הארץ מפני הערוב שהיו החיות הרעות משחיתים וזה פועל אינו טבעי, אמנם מכת הדבר הפך זה שהמיתה הוא דבר טבעי לעולם כי המיתה טבעית לנבראים התחתונים הרי הערוב בלתי טבעי לגמרי והדבר הוא טבעי לגמרי, אמנם השחין הוא ממוצע כי הוא אינו ענין טבעי לגמרי שהרי השחין הוא יואל מן הטבע והוא מותר הטבע ואינו ג"כ בלתי טבעי לגמרי רק הוא מן מותרות הטבע, וזה כמו ממוצע בין דבר שהוא טבעי ובין דבר שהוא טבעי, כי השחין נעשה מן הטבע שהרי בדרך הטבע נעשה, אמנם כמה שהוא אינו ראוי שהיה נמאלץ השחין אם האדם ע"פ הטבע הישר, י' בו דבר שאינו טבעי לכך הוא ממוצע בין שניהם, ובמדרגה השלישית הוא ברד ארצה חושך, וזה כי הברד לרוב כובדו יורד מן מעלה למטה לארץ, והעוף לקלות תנועתו להפך מעוקף מלמטה למעלה ללד שמים וזה לשון עוף דכתיב וזני רשף יבצוהו ע"ף והוא לשון גובה, וכן פירש רש"י ז"ל על כותשפות רשף לו בפרשת בלק עשיוט לשון גבוה, ונקרא עוף בשביל שהוא מגביה עולמו. אמנם החושך היא מכה למאורות השמים שלא ישתה המאורות להם והם מתנועעים טעוה טביצית שהיא טעוה למעלה ולמטה שהרי המאורות עולים ויורדים. והרי יקשה הרי לא היה החושך רק לבני אדם לא למאורות בעולם, אין זה קשיא לרוב סוף החושך הוא לקות המאורות שלא היו מושלים ומשמיים להם. אמנם המכה העשירית מכות בכורות עומדת בפני עמסה שקולה נגד כל המכות מפני שהיא מכה לבכורות שנקראים ראשית אונם שכל דבר ראשית שקול נגד הכל מפני שהוא ראשית הכל כמו שצבאר למעלה. ומזה תבין סדר המכות דבר מפרד כיים ערוב דבר שחין ברד ארצה חושך בכורות, שמים בסחירה ושלשית שאין בהסרלה, וזה כי שמים מכות הראשונות היה כאן חלוק מכה שהרי דם י' בו ענין אש ומפרדע ענין מים ומפני שכל אחת ואחת מחולקת מן השנים והיה לרין להביא מכה חדשה עליו היה מחרה בו מחדש, אבל מכה שלישית מפני שהיא בין שני המכות הראשונות ואין ענין חדש מה שלא היה אלא שהיה כבר לא היה כאן הסרלה חדשה ולא הייתה המכה השלישית באה רק להשלים שלש מכות שהיו המכות בכל החלקים דהיינו האש והמים שהם הפכים

וכך היה במצרים חזלה הכה אוחם בדם, וזאת המכה לא הייתה פועלת בם שהרי הדם היה עומד על מקומו, כי כאשר המכה פועלת יותר במהרה ומתפעל ממנו רמוכה המכה הזאת יותר גדולה, ואפילו אם הייתה המכה גדולה בהיותה אף לא פועלת בדם ולא חגיע אליו לא נחשב כל כך, ולפיכך מכת הדם לא הייתה נחשבת להם מפני כי הדם לא הגיע להם בשום ענין, ומפני שאין פועלת לדם היה הדם מתחנן בדמריבה, וזאת חזין עוד מה שאמרו ובמזמורם זה הדם כי כאשר אמרו לך למעלה כי המוסף בדבר שאינו פועל כלל הפך האות שהוא בדבר שהוא פועל, לכן לא היה ראוי להקרא אוח כי אם המכה בשלם שהוא פועל ולא מתפעל ושגוי הפועל הוא יקרא אוח, ואין דבר שיקרא מוסף כמו הדם שהרי הדם אינו פועל דבר כלל רק עומד צמודו ומפני זה נקרא מוסף, ולא כן הכפרדעים וכיום וערב ודבר ושחין בדר ארבה שכלם היו פועלים בם, והמושך אל תאמר שלא היה שם כשולה כיוון שהגיע המושך להם שהרי אם היה עומד לא היה יכול לישב יצא לא היה יכול לעמוד והיו עומדים בחושך אין ספק שהיה פועל בדם והרי היוצא בחושך כאלו הוא מח שגא' במשככים הוש בני כמתי עולם, ומאחר שגמל אורח אין לך פועל בדם יותר מזה, אבל מכת דם לא הייתה פועלת בם לביכך לא שם פרעה לבו לזאת כלל, אכן מכת כפרדעים ומכת כנים אע"פ שהייתה המכה פועלת בדם מכל מקום לא היו יראים שיבא עליהם הפסד לגמרי אבל אח"כ התחיל במכת ערוב דבר שחין שאלו מכות היו פועלים בדם עד שהיו יראים שלא יהיו נכסדים, וזה כי הערוב יראים שימיתו אותם, וכן דבר היו יראים שלא יבא הדבר לביתם, כמו שכתוב כי עתה שלחתי את ידי ואלך אותך בדבר וגו', וכן השחין בודלי יראים היו שלא יהיו נפסדים לגמרי אבל לא היו נחשבים נפסדים רח שהיו יראים מן ההפסד בלבד, אבל במכת בדר היו גוברים עליו קולות אלהים עד שהאדם נבהל מחמת קולות אלהים עד שלא נותרה נשמתם בם ומפני זה היו כאלו נפסדים, ודבר זה ידוע מאוד כי כאשר יצא קול כזה על הדבר כדרכיו קולות אלהים שגמל לבם ופרח רוחם ונשמתם, ומפני זה כתיב במכת בדר בפעם הזאת אני שולח כל מגפותי אל לך שנגף לבו והיה מת מפני קולות אלהים וכן הארבה שכתוב ויסר מעלי המות הזה, הרי שנקרא מות וכן מכת חושך החושך נחשב כמיתה גם כן שנאמר במשככים הוש בני כמתי עולם, ומכת בכורות היא מיתה גמורה, הרי לך כי ראוי שהיו נחלקים המכות על שלשה חלקים, החלק הראשון בשלש מכות הראשונות לא היה להם יראה, שלש מכות האמצעיות היו יראים מן ההפסד שיבא עליהם, אבל שלש מכות האחרונות נחשבים מתיים, המכה האחרונה היא מיתה לגמרי וראוי הוא שהיו המכות נחלקים לאלו שלשה החלקים, דהיינו בשלשה

הכאה כאשר יש יראה מן סדר המאמר וכאן היה שני מסדר השבעי. המכה השלישית כנים שהיה עפרם כנים שלקה מאמר יקו המים וחרפה היבשה ועכשיו לקה היבשה שהוא עפר הארץ להיות כנים ואין עפר אלא מקום הראוי לישב שזה נקרא עפר ששאר הארץ נקראת ארץ אבל עפר נאמר על הארץ המיושבת כדמוכה בפרק כסוי הדם, ערוב נגד תוליא הארץ נפש חיה שמה הקב"ה המאמר הזה עד שצאו להשחית לגמרי דבר נגד יהיו מאורות ברקיע השמים מושבם הוא אלל המעיינים כי התחדשות הדבר בא מן נתינות הכוכבים אשר יתודע במצביהם ומהם יתודע שני האייך יעפשו מן נתינ הכוכבים כן אמרו המעיינים, ולפיכך הדבר שבה עליהם הוא מכה במאמר יהיו מאורות ברקיע השמים השחין הוא מכה במאמר נעשה אדם בגלגלי, כי כבר התבאר לך למעלה כי השחין מכה דביקה בדם ולא מאלמו דביקה בדם זולת זה, וזמני שכתוב בזה המאמר נעשה אדם בגלגלי בלם אלהים ברא את האדם ובהכח השחין נהפך תאמר ולמטה שלא היה להם דמות ולם מפני השחין הדבק בדם, כי השחין היה משחית תאר האדם שלא יהיה נראה לו תאר ודמות, ולפיכך מפני שני התאר שלהם היו מהביישים הרקומים לעמוד בפני משה ואהרן כעצא עליהם השחין בדר נגד יהי רקיע בתוך השמים והיה מבידל בין מים למים ובמאמר הזה נתחדש פעל נוסף ברקיע ובה ממנו הברד שלא כדרך פנע ומתהגו של עולם שזהו שני במאמר יהי רקיע בתוך המים, כי מן הרקיע בא הברד ארבה נגד תוליא הארץ עץ פרי ענבה פרי כי הארבה הזה הוא השחית במאמר הזה דוקא כי הארבה יותר תיחד פניו שאר החולעים שהוא משחית הפרי כדרכיו זרע רב תוליא השדר ומעט תאסוף כי יתפלו הארבה, ובוד נאמר לו עץ ופרי אלדמך יירש הגלגל, שמה תראה כי הארבה מיוחד שהוא משחית העץ והכרי, ואע"פ שהברד גם כן היה מכה כל עץ השדה אין זה מיוחד לעץ השדה שגם בהמה ואדם היה מכה הברד, אבל הארבה לא היה מיוחד כי אם לעץ ולכרי והוא השחית הפרי נחשב תיחד ההפך הוא מכה אל מאמר יהי אור מכת בכורות ראשית אורם הוא נגד מאמר בראשית שהבכור ראשית לבאים אחריו והוא נגד מאמר בראשית שהוא ראשית ראשית הבצירה גם כן ושניהם ראשית הם, וכמו שמכות בכורות שקולה נגד כל המכות כך מאמר בראשית שקול נגד כל המאורות שכן יש במדרשות הנה באלה עשר מכות הוכו בכל עשרה חלקי העולם שהם כוללים כל העולם עד שהוכו בכל, וכאשר התבונן עוד חנניה כי אלו עשר מכות התחיל הקב"ה בדם מן הקטן ובגדול כלה, וזה כי המיד המכות הראשונות לא הייתה המכה כל כך מגיע לנפשו כי תחלה היה מכה אותם הכאה שאין מגיע לגמרי לנפשו ותמיד היה מוסף במכה עד שגמרוהו היה מכה אותם במכת המיתה לגמרי, עד שגמרוהו היה מכה אותם במכת המיתה לגמרי,

כדכתיב ויסר מעלי המות הזה, וע"מ אין זה מות כמו מי שהוא יושב חושך שהכתוב אומר במשכרים הושיבני כמתי עולם, כי זה המיתה אשר לא יראה אור, ויותר מזה המכה האחרונה שהיא מכה בכורות שהיא מיתה גמורה, הרי התבאר לך סדר המכות האלו שהיו תמיד מתקרבין עד שהגיעו באחרונה אל עזמון לגמרי.

ובמדרש בזכות שנחסה אברהם בעשרה נסיונות הביא הקב"ה עשרה נגעים על מזרים. ובאור זה כי עשרה נסיונות נתנסה אברהם כדי לבחון אמתת עזמו, כי לפעמים מראה האדם עזמו לדיק ואינו באמת לדיק רק שרצה כן, והי' סכ"י בזמן את אברהם בעשרה נסיונות כדי לעמוד על אמתת עזמו, כי העשירי ע"ס הדבר כמו שהתבאר, ולכן נתנסה בעשרה נסיונות עד שהיה נבחן עיקר עזמו ובזה היה נבחן לגמרי, וכמו כך כאשר הביא הקב"ה המכות על מזרים הביא עשר מכות כדי שחל המכה באימת עזמן של מזרים, ובמכה העשירית הגיע המכה לע"ס מזרים והיא מכות בכורות כמו שהתבאר, וראוי על האיש המשכיל להוסיף בזה השכל ודעה, כי אי אפשר לפרש כל דבר בכירוש וי"סוף המעיין בזה מדעתו, ולעיל בפרקים הארכנו יותר בעין המכות, עיין שם כל הפירושים שנאמרו בזה הם נכונים ואמתים בלי ספק:

פרק חמישים ושמונה

רבי יוסי הגלילי אומר וכו' במאמר זה יש לרקדק שאמר על הים מה נאמר וירא ישראל את הים הגדולה, והרי במזרים נאמר ג"כ וידעו מזרים כי אני ה' בנקותי ידי עליהם, ועוד נאמר ושלחתי את ידי וגו', ועוד נאמר הנה יד ה' הויה במקדן וגו' ויראה שדקדקו הם מלשון ה' ה' ה' הידיעה דמשמע כל ה' אצל הנה יד ה' הויה במקדן ושלחתי את ידי וידעו מזרים כי אני ה' בנקותי את ידי עליהם נקרא יד של הקב"ה אע"ג שהמכה עשה באצבע ויקרא החלק בשם הכל מה שאין בן בקריעת ים סוף. שכתוב ה' הגדולה בזה"ל הידיעה משמעו כל ה' ועוד כי ושלחתי את ידי אין זה רק לשלוח ה' להכריז בו ולא היחה המכה בכל ה' אלא בחלק ה' וכן בנקותי ידי לא היחה המכה רק בחלק ה' אע"ג שהיתה הנקיע בכל ה' וכן הנה יד ה' הויה במקדן אין זה רק שהיה ה' המכה אצל עיקר הכאה היחה באצבע לבד, אצל וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במזרים הנה נאמר על העשעה שגשמה ה' המעשה הזה, ולפיכך קריעת ים סוף היה בכל ה' ובמזרים לכן באצבע עשר מכות וטעם זה שהמכה במזרים לא באצבע ועל הים ביד, וזה כי המכות במזרים לא היו באים לאבד את מזרים בכלל לכן לא היו המכות במזרים רק פרטים ולא באו דרך כללות עד שכל הים לא ראה להביא הקב"ה על מזרים מכה כוללת שרצה

בשלש מכות ראשונות לא היו יראים מן ההפסד, ובשלש מכות אמצעיות היו יראים מן ההפסד, ובשלש מכות אחרונות היו נחשבים כמו מתים ונחשבים, עד מכה אחרונה היא מכה בכורות שקבלו המיתה לגמרי, וזה כי כבר אמרנו כי המכות האלו היו תמיד מתקרבין אל מזרים ותמיד המכה הראשונה יותר רחוקה מהם עד המכה האחרונה שהיתה מגיעה לעזמן לגמרי, אצל מכות הראשונות שהם חשע מכות לא היו המכות מגיעין לעזמן לגמרי רק לבדכ שהם מקרה בהם, ולפיכך היו המכות עשר כי הע"ס הוא אחד והמקריים שהוא לע"ס הם חשעה, ולפיכך היו חשע מכות וכלם לא היו מגיעים עד ע"ס מזרים עד העשירי שהיה מגיע לעזמן לגמרי, כי העשירי הוא הע"ס, וידוע כי הדבר שהוא ראשון יותר ראוי להיות ע"ס כי הע"ס הוא הראשון ואשר אינו ע"ס אינו ראשון, ולכן מכה עשירית בראשית שלהם שהוא הבכור, כי המכה העשירית היחה בעזמן לגמרי ודבר שהוא ראשון הוא ע"ס יותר, ולפי שהמכות היו מחמילין בדחוק יותר ותמיד היו מתקרבין עד שהגיעו המכות לע"ס מזרים וכל דבר המתקרב מגיע אל דבר יש לו שלשה כבולים, האחד הוא התחלה והשני הוא האמצעי והשלישי הוא בסוף, ואין זה כזה, כי כל גבול הוא דבר מחולק לעזמו, ולפיכך היו שלש מכות הראשונות בעיני אחד שלם היו יראים מן המיתה, והאמצעי מחולק לעזמו שהיו יראים מן המיתה, והיו דומים לשלש הראשונות שלא היו נחשבים כמו מיתה, והם דומים לשלש הראשונות כיון שהיו יראים מן המיתה וההפסד, והאחרונות היו נחשבים כמו מיתה לגמרי, ושלש הראשונות גם כן כל חסות ואחת יותר קירוב אל מזרים, כי אף אם הראשונים הם שוים במה שלם היו יראים מן המיתה מ"מ כל אחת ואחת יותר קירוב אל מזרים, פי מכה דם לא היה במכה זאת שום התקרבנות כלל שהיה הדם עומד על מקומו, ולפיכך הדם ראשון והיה נקראת דוקא מופת יותר מלכות המכות כמו שהתבאר, ואח"כ גערדעים שהרי היו הנערדעים באים לביחם כמו שכתוב בפירוש, ומכה כנים שהיו הכנים עומדים בגופם לגמרי דבר זה יותר קירוב אל מזרים, וכן מכות אמצעיות שהם ערוב דבר שחין שהיו יראים מן המות לא היה היראה מגעת להם בעור שפאשר להספיר עזמם ולהליל עזמם מן הערוב לכן לא היה היראה הזאת מגעת להם כמו שהיה מגיע להם הדבר, כי היה המות בצד המות והיו יראים כי הדבר יגיע להם ואין מיל מזה כלל, ויותר מזה הענין כי כבר החמילה המכה בגופם ובא השחין עליהם והיו יראים שיהא השחין לגמרי את גופם, ודבר זה שכבר הגיע להחמיל הוא יותר יראה, ובמבט כדל אברה חושך בכורות שנחשז זה מיתה, והבדל אע"ג שהאדם נבחל מן קולות אלהים וגשמתו לא נותרה בו אין נחשז זה מיתה כמו הארכה שהכתוב קראו בפירוש מור

שרצה להעניש מזרים במה שעשו לַיִּשְׂרָאֵל לַפִּיכָךְ
בַּמִּזְרִים כְּחֵיב אֲנִיכֶם אֱלֹהִים הוּא , פִּירוּשׁ כְּמוֹ
הַאֲנִיכֶם שֶׁהוּא חֶלֶק הַיָּד וְאִינוּ כָל הַיָּד שֶׁלָּהּ הִיא
בַּמִּזְרִים רַק מִכָּה פִּרְסִית , אֲבָל בִּים כְּחֵיב וִירָא
יִשְׂרָאֵל אֵת הַיָּד הַגְּדוּלָּה שֶׁהִיא הִיא רֹצֵחַ לַגְּמוּד אֵת
עוֹשֶׂה לַהֲבִיָּא עֲלֵיהֶם חֵיבּוּד בָּכֵל , שְׁאֵחֶר שְׂרָאוֹיִם
הֵם לַהֲבִיָּא עֲלֵיהֶם מִכּוֹת הַפְּעִיָּים אֲחוּס לֹא הִבִּיָּא
עֲלֵיהֶם מִכָּה פִּרְסִית כִּי הַפִּרְסִי הוּא חֶלֶק בִּלְבָד
וְאִינוּ הַכֹּהֵן שְׁלִימָה , אֲבָל הוּא יִחַדְּרָא הִיא רֹצֵחַ
לַהֲבִיָּא עֲלֵיהֶם עַל עוֹשֶׂה מִכָּה כְּלָלִית עַד שֶׁהִיא
הַכֹּהֵן שְׁלִימָה וְעוֹד כִּי בַּמִּזְרִים שֶׁהוּא מְקוֹר פִּרְסִי
לִכְךָ כְּאֶשֶׁר לָקָה הַיֹּאֲרֵךְ אֹר לָקָה עֲפֶרָה רָאוּ שֶׁהִיא
מִכָּה זֹאת ע"י אֲנִיכֶם בִּלְבָד , כִּי הַמְּקוֹס הוּא פִּרְסִי ,
לִכְךָ הַמִּכָּה ע"י דְּבַר פִּרְסִי , אֲבָל הִים אִינוּ נִחְשָׁב
פִּרְסִי כִּי הִים כּוֹלֵל יְסוּד הַיָּמִים וְאִין זֶה דּוֹמֶה לַיֹּאֲרֵךְ
שֶׁהוּא נֶהֱרַ פִּרְסִי . לִכְךָ הַמִּכָּה עַל הִים הִיא בָּכֵל
הַיָּד , וְזֶה נִחְבָּר לַמַּלְאָךְ כַּעֲמִים הַרְבֵּה , וְלִכְךָ
דָּרַשׁ ר' יוֹסִי שֶׁהַמְּכּוֹת עַל הִים הֵיוּ חֲמִשִּׁים שָׁהִם
חֲמֵשֶׁה פְּעֻמִּים עֲפֶרָה שֶׁהוּא עֲנִין הַמְּכּוֹת בְּהִיוּ
בַּמִּזְרִים , וְלִפִּי שֶׁהַמִּכָּה הַכְּלָלִית מִתְּחַסֵּם אֵל הַיָּד
שֶׁהוּא מִכָּה בָּכֵל יָדוֹ וְהַמִּכָּה הַפִּרְסִית מִתְּחַסֵּם אֵל
הַאֲנִיכֶם שֶׁהוּא פִּרְסִי וְלִפִּיכָךְ מְחֻיָּב שִׁיחֵי הַמְּכּוֹת עַל
הִים חֲמִשִּׁים כְּמוֹ שֶׁהִיד כּוֹלֵל חֲמֵשׁ אֲנִיכֶם
וְעוֹד זֶהוּ לַהֲבִיָּא עֲמֻק הַחֲכָמָה , דַּע כִּי הַמְּכּוֹת הֵיוּ
בַּמִּזְרִים עֲשֶׂר מְכּוֹת וְהַתְּבַאֵר לָךְ דְּבַר זֶה
בַּפִּנִּים הַרְבֵּה מְאֹד , הַסֵּבָה שֶׁהִיא הַמְּכּוֹת עֲבַר מְכּוֹת ,
וְהִנֵּה בַּמְּקוֹס הַזֶּה יִתְבַּאֵר לָךְ עוֹד וְכֵן דַּעֲמָךְ וְכֵן
אֵל דְּבָרִים אֵלּוּ :

דַּע כִּי הַעוֹלָם הַזֶּה הוּא עוֹלָם הַקֶּבֶץ וְכֵאֲשֶׁר הִבִּיָּא
הַש"י הַנִּסִּים עַל מִזְרִים הַבִּיָּא אֲחוּס מְעוֹלָם
הַעֲלִיין הוּא עוֹלָם הַגְּבֻלָּה אֲשֶׁר מֵשֶׁם בָּאִים הַנִּסִּים
כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר לָךְ בְּהַקְדָּמָה , וְלַעוֹלָם חֲמֵשֶׁה כִּי הַדְּבַר
שֶׁהוּא קְדוּשָׁה וְגִבּוּר לַגְּמִירִי הוּא הַעֲשִׂירִי כִּי הַעֲשִׂירִי
חֲמִיד קְדוּשָׁה לֵה , וְהַעֲשִׂין הַזֶּה אֲשֶׁר הַעֲשִׂירִי הוּא קְדוּשָׁה
אִין כָּלֵן מְקוֹמוֹ לְבִאֵר , וּמִפִּנֵּי כֵךְ כְּאֶשֶׁר הִבִּיָּא הַש"י
הַנִּסִּים מִן הַעוֹלָם הַקְּדוּשָׁה הַגְּבֻלָּה אֵל עוֹלָם קֶבֶץ
הַחֲמִירִי הֵיוּ עֲשֶׂר כִּי מַדְרִיגָה עוֹלָם הַגְּבֻלָּה שֶׁהוּא
גְּבֻלָּה מִן עוֹלָם הַקֶּבֶץ נִחְשָׁב עֲשֶׂר נִגַּד עוֹלָם הַזֶּה
כִּי הַעֲשִׂירִי הוּא הַקְּדוּשָׁה . אֲמַנִּים מִה שֶׁאֲמַרְנוּ כִּי
הַעוֹלָם הַגְּבֻלָּה נִחְשָׁב בַּמְּדִרְיָגָה עֲשֶׂר נִגַּד עוֹלָם הַזֶּה ,
זֶהוּ מִלֵּךְ בְּמָה שֶׁהוּא גְּבֻלָּה בִּלְבָד לֹא מִלֵּךְ מַדְרִיגָה
שְׁלִימוֹתוֹ לַגְּמִירִי כִּי זֶהוּ מַדְרִיגָה אַחֲרֵת יוֹתֵר עֲלִיוֹנָה ,
וְלִכְךָ הִבִּיָּא עֲלֵיהֶם עוֹד מְכּוֹת מַמְדִּירִיגָה שְׁלִימוֹת
עוֹלָם הַגְּבֻלָּה , וְזֶה מַדְרִיגָה אַחֲרֵת יוֹתֵר עֲלִיוֹנָה ,
וְזֶה שֶׁאֲמַרְנוּ ז"ל עַל הִים נֶאֱמַר וִירָא יִשְׂרָאֵל אֵת הַיָּד
הַגְּדוּלָּה כִּי הַיָּד יֵשׁ עַל שְׁלִימוֹת וְלֹא כֵךְ הַאֲנִיכֶם וְהִיד
שְׁלִימוֹתָה ע"י חֲמֵשׁ אֲנִיכֶם , וְזֶה כִּי מִסְפֵּר זֶה יֵשׁ
בּוֹ שְׁלִימוֹת כִּי הַאֲחָד אִין בּוֹ שְׁלִימוֹת כְּלָל לִפִּי שֶׁהוּא
חֲסֵר הַתַּפְּשׁוּת לַגְּמִירִי וּמִסְפֵּר שְׁחִים כְּאֶשֶׁר הִנִּיחַ
אֲחוּס לֹא נִעֲשֶׂה עַל יָדָם רַק הָקוּ בִּלְבָד כְּאֶשֶׁר הִנִּיחַ
שְׁמִי נִקְדוּת זו אֵלּוּ זו וְכָל קוֹ הוּא לִרְיָךְ אֵל הַשְּׁלָמָה
בְּעֶבֶר שֶׁאִין לָקוּ רַק הַתַּפְּשׁוּת אֲרוּךְ וְלֹא בְּרוּחַ

כאשר הוא עובר בכלו נקרא זה עברה, ר"ל כאשר היה המכה שהוא החרון הבא מן האף מכה לגמרי וזעם נאמר על כח החרון כאשר הוא בכה גדול והמכה בזה בשקף וזעם ודבר זה ידוע, וכנגד היראה והפחד אמר נרה כמשמעו שהיו בנרה גדולה, וכנגד התמדת המכה אמר משלחת מלאכי רעים, ר"ל גריו מלאכי רעים ולא נקרא גריו רק כאשר הגריו חיידי לא יסן לו מנוח כלל רק מגרה תמיד זו שלא יהיה לו שעה אחת מנוח וזה נקרא משלחת מלאכי רעים ר"ל גריו, הרי ד' דברים, כל אחד ואחד בפני עצמו. אבל ר"ע אומר כי היה עוד כלן מכה חמישים והחמישי זה לא היה לו שם מיוחד כי אין החמישי מיוחד כלל רק שהיה חיידי עוד חוססת מכה, ולפיכך דרש ר"ע אפו אחת שאין ספק כי מן האף יאל שם הכעס והוא מחדש דבר ולא חכר בו דבר כלל ויש לך לדעת כי מדרש זה מי שידע דרכי החכמים יודע ענין זה בפשיטות מאוד ואין צורך לו לאריכות ביאור כאשר ידע על מה הם מורים אלו השמות עברה וזעם ומשלחת מלאכי רעים, אך מי שלא ידע דרכי החכמים ודבריהם בוארנו לו מה שאפשר לו לדעת ומ"מ דברים אלו הם אחת בנויים על דברי אחת הם דרכי החכמים ומהם לקוחים.

פרק חמישים ותשעה

במה מעלות טובות. אחר שספר במכות שהביא הקב"ה על המצרים עד שהוציאם ממצרים חזר להזכיר כל הטובות והחסדים שעשה הקב"ה עם ישראל, וקראם מעלות מיוחדות כי כל אחת ואחת מעלה נוספת, כמו המעלות שכל אחת ואחת יש לה עליו יותר מן הראשונה כך היו אלו המעלות כל אחת ואחת חוספת מעלה ומדריגה עד שהגיעו אל תכלית המדריגה האחרונה, היא וצנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו וכלם הם כ"ו מעלות, וחשבון זה אל תאמר שהיה במקרה כלל. כי החשבון ומספר זה נמצא שהיה מעשרת נשים לעשרת ישראל כ"ו מעלות והם בעצמם נגד כ"ו שיר המעלות בספר תהלים, והייתה שהוא שיעולה חמשה עשר ימים עד תכלית מלווה, שכל זה ראייה שהתעלות הוא חמשה עשר מעלות ולא יותר, והוא נגד שם י"ה שיעולה חמשה עשר במספר, וזה כי בשם י"ה בראו זה שני עולמים העולם הזה והעולם הבא שנאמר כי ביה ה' אור עולמים, ומאחר שבשם הקדוש הזה ברא שני עולמים תוכל לדעת כי המעלות מגיעים עד חמשה עשר לא יותר, כי בזה השם הזה ברא הכל לפיכך עליו העולם עד חמשה עשר לכלל כל עליו והמעלות הוא עד חמשה עשר כי כל עליו דומה כמו עליו עולם, וכמו שהיה זה בכלל העולם שמדריגתו ומעלות הוא בחמשה עשר נגד השם שבו ברא הכל כך כל עליו מגיע עד חמשה עשר שזהו הענין העלוי, לכך

אין רבוי ממאחד רק מחולק, אבל מספר חמשה הוא רבוי מהאחד, ולפיכך כל מכה ומכה שבאה מן עולם הנבדל אל עולם הרבוי הייתה המכה של חמש מכות שהוא רבו ממאחד, וכאשר תבונן בדברים אלו תמצא עומק המחלוקת, כי בעולם הטבעי יש בו חמשה דברים אבל אינם בענין אחד כלל, כי הארבעה יסודות הם ארבע והחומר המשותף לכלם הוא החמישי להשלים ולאחד אותם ואינו עמהם בענין אחד כלל, ואין לפרש יותר בדברים העמוקים, ואחרי אל תאמר שהדברים האלו הם רחוקים מפשט המאמר או לא כיוונו עליהם החכמים, דע שאל לא ידענו הביאור שכן הוא דעת החכמים בראיות ברורות שהין להאריך לא אמרנו דבר זה, אבל דברים אלו הם ברורים והם דברים עמוקים ואלוים מהמכה פימיים.

אמנם אם קשה לך מה היו רבוי המכות על הים ובמצרים שהיתה כל מכה של ארבע וחמש מכות, אין בזה קושיא, שהרי אפשר המכה אחת תחלק לכתה ימות, והלא תראה כי אדם שהכה את אחר במקל יש בזה הכוח יותר ממכה אחת, כי המקל חדש בו פרוק וזעזע, וגוד חדש בו חמוש בגופו, ועוד נעשה בו מרסא או שהין, כל זה הוא מן הכוח המקל, וכן אפשר לומר כל מכה ומכה תחלק המכה למה שגוים הרבה מאוד וכלם הם נכללים במכה אחת הוא גוף המכה, כך יראה. **אמנם** מה שדרש ר"ל חרון אפו עברה וזעם ונרה משלחת מלאכי רעים הרי נתנו שם בפני עצמו לכל מכה ומכה שהיתה במצרים מן הד' מכות לר"ל ונר"ע חמשה, צריך לדעת מה ענין חרון אפו ומה ענין עברה ומה ענין זעם וכן כל אחד ואחד מן השמות הבאות להורות על המכות, והגירסא הנכונה רואה כך בדברי ר"א גרסין עברה אחת וזעם שנים ונרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע, ובדברי ר"ע גרסין אפו אחת עברה שנים וזעם שלש ונרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש, וכך פירשו כי המכה קרא אותם בשם חרון אפו, ואח"כ ביאר הכתוב כי המכה אחת נחלקת לד' מכות עברה וזעם ונרה משלחת מלאכי רעים, ור"ע מודה גם בזה שצריך להיות לשון אחד מוכח על גוף המכה, אבל דרש חרון בפני עצמו על גוף המכה ואפו בפני עצמו על מכה אחת מן חמש מכות שהיתה המכה נחלקת לחמשה, ופירוש אלו ד' מכות כך הוא, כי המכה היא קשה מלד' דברים האחד, מלד שהמכה היא מתפשטת בכלה ואינה מכה בדבר מה כגון מכה בראש אחד, השני מלד שהמכה היא בכה גדול מאוד, והשלישי מלד היראה והפחד שהוא דבר בפני עצמו, כי אם בזה מכה על אחד ופתאום קבל מיתה אין קשה כל כך כמו שהיה עליו הפחד והנרה מן המכות, וזה הוא דבר מיוחד, הרביעי הוא התמדת המכה שאינה כוסקת, וכנגד הכחשה שהיתה המכה בכלה לא במקרה אמר עברה, כי עברה נקרא כאשר הוא חרון אף לגמרי

ולאחר כך ה' מעלות הסדקת עם הש"י וזה עוד מעלה יסירה, וכבר אמרנו לך למעלה כי כל דבר יש לו התחלת הקרבות ואמצעות ההקרבות וסוף, וכל אחד ואחד צפני עצמו, כי אין הדבר כאשר הוא בהתחלה כמו שהוא כאשר כבר הוא באמצע, ואין הדבר כאשר הוא באמצע כמו כאשר הוא בסוף, לכך יש באלו ס"ו מעלות התחלה העליון מן הפחיתות ואמצע העליון וסוף העליון, משם הראשונות הכל יקרא התחלת העליון כי היו כלם ביצירה שם ההולאה והשפטים והריגת צביריהם ועשה באלהיהם ונתינת ממונם, ואז הייתה חכלית היצירה שילאו מרשות מזרים, ועדין אין כאן עליו רק שילאו מרשעים, רק בחמש מעלות אמצעות שיהיה להם אחר היצירה הם לעלוי ישראל על העולם כמו שמצוהר למעלה. ואלו חמש האמצעות נחשבו אמצע העליון וחמש מעלות אחרונות הדבור לגמרי בו יתבצר. והתחלת חמש האחרונות הוא השבט שאין הפק שהשבת כמה שהוא אור ברית בין הש"י ובין ישראל הוא התחלת החבור והדבור בו יתבצר. ובית המקדש בחרוניה שהיה שרינו בחוכם וזו היא החבור לגמרי. ושבין עוד כי חמש מעלות הראשונות צמחם ידוע שכל אחת יותר מן הקודמת, כי הראשונה היא היצירה בלבד, וכן שעשה בהם שפטים שהוא יותר מעלה לישראל מאלו היו יוצאים בלא שפטים שעשה בהם. ועוד כי עשה באלהיהם שהוא יותר משפטים שעשה בהם והוא גבוה להם יותר. ועוד הרב בצוריהם וחס וקרואים ראשית אונם וכבר התבאר למעלה כי המקדש בדבר שהוא ראשית רוא יותר קשה מהכל. ועוד שנתן להם ממונם וזה דבר יותר מעלה ממכלל המעלות הראשונות לא קנו ישראל דבר אלא היצירה בלבד, וכן להם ממונם קנו ישראל ממונם שלהם. וחמש מעלות האמצעיות כלם ג"כ מה שישראל קנו מן המעלה שהיו מתעלים על הטבע וכל אחת יותר נפלא מן הראשונה, כי קריעת הים הוא מעלה לישראל מה שלא היו בכל המכות בצמרים שהיה הים שהוא אחד ממלאות העולם נחמד ויבש, ל"כ כמו שאר נסים שהיו בצמרים שהיו המכות בדברים פרטיים ממלאות הפועל אצל הים שהוא יסוד הים אין זה פרטי ונחמד הים, אע"פ שהיה היסוד בדם ובצפרדעים והארץ בננים הפרע גדול יש שטיק המכה מה שהיו הכנים שולקים בלחץ מזרים והמכה נקראת כיום לא הפסד הארץ כי זה תורבין והפסד נחשב בלחץ, ומה שהיה היסוד אין היסוד נחשב כמו הים כי הים הוא נחשב יסוד המים עליו אמר הכתוב אשר לו הים והוא עשאו וקיצל הים ופסד ונחמד הים, לכך בקוץ המים הוא ענין יותר נפלא שהיתה המכה בדבר שהוא עיקר העולם, לכך בצמרים היה פועל בלוצע בלבד כי האלצע מורה על פרטיים, אבל הים הייתה המכה ציד כמו שהתבאר לך הקטע כי צל הים המכה כללית ולא פרטית. וכן כל הדברים הנמשכים אחר זה סוראה על מעלה זאת שישראל אינם מוצרים

לכך ג"כ כן היו ס"ו מעלות שהעלה הקב"ה מוחם עד המעלה החמשה עשר היא מעלה קדושה ונדלה שהמעלה החמשה עשר היא ובה לנו בית המקדש שהרי המקדש קדוש בודאי והעלה אוחס עד שהגיעו ישראל למדינה הקדושה ולכך היו גם כן חמשה עשר מעלות מעוצה הנשים עד עזרת ישראל, כי יש לדעת כי מדינת הנשים היא המדינה היוצרת שפלה נוספת אל החמרים ועד עזרת ישראל ס"ו מעלות. כי בין המעלה החמרים ובין המעלה הנדלה ס"ו מעלות לשיכר אחר שם כאשר ירדו מן המעלות הפכו פניהם אל המקדש ואמרו ל"ה עינינו, הוכירו שם י"ה כלומר אבותינו היו סולכים אחר הדברים הנפלים והיו משתחרים לחמה וכיוצא בזה מן רדברים הנפלים, ואנו עינינו ל"ה שאנו סולכים אחר הקב"ה המהעלה על כל המעלות ועליון על כל, ואלו ס"ו מעלות נחלקים לג' חלקים, חמשה הראשונים כלם מדברים בזה שבניע לישראל ביצירה היא היצירה מן השפלות שהיו עבדים למזרים ואין כאן התעלות רק שהוציאה ממזרים שלא יהיו עבדים למזרים, וחמשה מעלות האמצעיים הם התעלות שהיו ישראל מתעלים על עולם הזה כמה שעשה להם נסים וחמשה מעלות אחרונות הוא הכלית החבור והדבור בו יתבצר לגמרי, ולשיכר ה' מעלות הראשונות הוציאו ממזרים ועשה בהם שפטים ועשה באלהיהם והרג בצוריהם ונתן לנו את ממונם, דכל זה צמין יצירה בלבד שעד כאן הייתה היצירה שילאו ממזרים. וחמשה אמצעיות מדברים בזה שהגיע לישראל מן המעלות אחר היצירה, והתחלתם קריעת ים סוף והעצירה בחורב חרבה ושקט לריו בחורב וספק לריו במדבר והאכילתו את המן, וכל האמים באין הפק הם מדינה ישראל כמו שיתבאר. וחמש מעלה אחרונות כלם הם מדברים במלות אלהיות, וזהו הוראות על דינקתם לגמרי בו יתבצר ואין אחריהם עוד מעלה, כי נתינת השבת היא מלה אלהית. וכן קרצו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה והכניסו לארץ ישראל הקדושה ובנה לנו בית המקדש על חמשה האחרונים מדברים במלות קדושות אלהיות וע"י זה אנו דבקים בו לגמרי, ומאז כי חלוק אלו ס"ו מעלות הם לשלשה חלקים כי קודם שילאו ישראל ממזרים לא היה להם מלאות כלל וכבר התבאר זה פעמים הרבה שהיו כמו העובר שנבלע בצנן אמו כך היו ובלעיים בצמרים כמה שהיו תחת רשותם וכאשר ילאו ממזרים כאלו ילאו למלאות, ועל זה הקנו לומר מאפילה לאורה כמו שיבאר לקמן ואחר שנמלאו במלאות העלה את ישראל להיותם מושלים על כל הממלאים התחתונים, והתחלת זה היה קריעת ים סוף שכאשר נחמד הים בפניהם מורה על שם מושלים על דברים הפעמיים ובהם הם מושלים על עולם הטבע וזה מורה על שיש לישראל מעלה ונדלה קדושה שבפניהם המלאות נדחה, וכבר הארצו בזה למעלה בכמה מקומות

כל כך שלא היה כח המכה להיות מושלם בישראל
שהרי הייתה היא הקב"ה בעצמו ולפי כבודו וגדלו
היתה המכה בכל וא"כ למה לא היתה המכה
בבגדיו ישראל ולא היה זה כי אם בשביל זה כי
ישראל הם לחלק הקב"ה בעצמו, וכיון כנחשבים
אל המכה הראשונה לא היה בהם המכה כי מדריגתם
הבכור הוא מלך העולם לא מלך העלם שאין מדריגתם
הבכור רק שהבכור הוא ראשית לכל חשב לא להשל
אחריו ואין כאן משלה מלך העלם, והקב"ה כאשר
לקח ישראל אליו קנו המעלה מלך העלם שהוא
הקב"ה ולכן לא הגיע להם המכה כי מדריגתם ישראל
שים להם מלך שהם אל השם ית' הוא יותר מן
מדריגת הבכור שהוא ראשית העולם וישראל יש
להם דביקות בעלם, ומצי קמין המעלה הזאת שהוא
דבר חדש שלא היה בכל המכות אלא להקריב קרבן
פסח כי מאחר שלא היו ישראל אפשר להיות נאלצים
מן מכות בכורות כי אם ע"י שהם נחשבים של
הקב"ה והם לחלקו אלא להם להקריב קרבן כי באיזה
ענין הם שלו ומה הם נזכרים לו כי אם להקריב
לפניו לעבד לו ובעבודה הם שלו וכיון שבעבודה
הם ש'ו לכך לא הגיע להם מכה בכורות כלל,
ומפני כך נקרא הקרבן הזה פסח כבודו מים
שהוא לאון רחמיש, וביאור ענין זה שבין שאלתם
חלקו של הקב"ה הוא מרחם וחס על אשר לו שלא
יחזק, וזהו ענין פסח כאשר תבין, וזהו פירוש
הכחוד וככה תחבולו אותו וגו' ותכלתם אותו בחפזון
פסח הוא לה' פירוש כי לכך יש להם לאכול הקרבן הזה
שהוא פסח לה' שיהא מרחם עליכם בקרבן זה שאלתם
עובדים לפניו בקרבן הזה ובזה חסם שלו ורצו
לרחם על שלו ומפני שהם ית' לקח ובהר בישראל
בפרט מכל האומות להיות שלו מורה בזה שהוא
יחיד שבין שהוא יחיד בומר באומה יחידים לא
בכלל האומות, שה עתה ענין האחדות להיות לו עם
מיוחד שאלו אין כאלו אחדות לא היה בומר באומה
יחידים אלא שהוא יחיד בומר ביחיד וזאת העבודה
היא עבודה מאומה יחידה למי שהוא אחד, וזהו
עלם הקרבן הזה לכך היה כל העבודה הזאת בענין
אחדות כי היה מלכות הקרבן לאכול אותו על כרעיו
ועל קרבו שאין ראוי שיהי' הקרבן הזה מחולק רק
על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו, כי הדבר שהוא
מחולק אינו אחד שהרי יש בו חלקים אבל דבר
שהוא שמים יש בו אחדות, וכל ענין עבודה זאת
בקרבן הזה להורות על האחדות, וכן בבית אחד יאכל
כל הענין הזה שאסור לחלק הקרבן לשתי חבורות או
שאסור לאכול אותו בשתי מקומות דלנוגה דמאני
הוא במסכת פסחים כל הדבר הזה שיהא מעשה
הקרבן ואכילתו בענין האחדות ולא בענין החלוק,
וכן גם תמים בן שנה מכי כי בן שנה הוא אחד
בשנים ואם היה ב' שנים היה יולא מן האחדות וכל
הדברים האלו נמשך לענין האחדות, ודוקא שם ולא
עגל כי שם לדקושת נחשב אחד לגמרי, ואמר ז"ל שם
עזרה ישראל לזה נמשלו ישרא' לשם מה שם אש הוא
לוקם

מסורים חתם פנמי העולם כלל, וכן העבירו
במכו בחדש שהוא מעלה בפני עולם שחפשי שהיה
נשאר קצת מים מן הים ולא היו עוברים בחרבה
ולא היה צלם שם הים נגמרי שהרי יש כאן יש
עדיין, אבל שהיו עוברים בחרבה הוא מדריגה
פנמי עולם שכל שם הים, ועוד שקע נרינו בחוכו
וזכו תוספת מעלה, כי קריעת ים סוף אשר קרע
להם הדברים הפנמיים ואלו ג'נואיהם של ישראל
נעכבו בים כי דברים הפנמיים נבדלים ונפסדים
לכני ישראל והלחם ולא עוד אלא פועלים לאד
אויביהם. והנה הם פועלים דבר והסבר וזה יותר
בלתי פנמי, ואח"כ העלה אותם מעלה אחרת
וספק לרכיהם במדבר ארבעים שנה כלומר מקום
מדבר שהוא בלתי פנמי להיות אחדם שם נרכיו
והקב"ה שם לרכיהם במדבר ארבעים שנה.
שמראה בזה כי ישראל נהג עניניהם שלא על פי
הפנמי אחר שספק לרכיהם ארבעים שנה כל כך זמן
רב, שמראה מה כי הנהגתם לגמרי אינה פנמית,
ואח"כ האכילם את המן שהוא מזון אינו פנמי
לגמרי, וכמעט שהוא אינו בשמי כלל שהוא היה
בכלל באברים והיה מובדל ומפושם מפחיתם החמרי
לגמרי. והנה בזה מעלות הראשונות לא היה אל
ישראל המעלות כי כלם היו היותם ממלכים שאין זה
נחשב רק שהיו יולאים לאור שלמיות המלכות שקודם
זה היו נקראים שהם כלולים לגמרי, כי אם
בחמש מעלות אמצעיות שהם היו המעלות ישראל,
ואחר ה' אמצעיות זכר ה' מעלות קדושות שעל ידם
הדבוק עם הש', והראשונה מן החמשה נתינת שבת
מלכות אלהים והיא הכבים בין הקב"ה ובין ישראל
בה יחדקו בהקב"ה וזה ידוע, ואח"כ שקרבם לפני
הר סיני וזה בעצמו הדבקות מה שקרבם לפני הר
סיני גרם להם דבוק בן יסבך וע"י זה שם זיהמת
נחם שבת על מזה כדליתא בגמרא, ויותר מה
נתינת המורה הוא דבוק יותר, ויותר מה שהכניסם
לארץ ישראל כי הארץ הזאת היא לחלקו של הש'
וכמו שאמר ז"ל כל הדר בחון לארץ כאלו אין לו
אלה וזהו הדבוק יותר, ויותר שבהם להם בית הבחירה
והש' שכן חסם לגמרי, והבן הדברים האלו :

פרק ששים

ר"ג אומר וכו', יש לשאול הנה ראיתי שהש' אלא
בפסח על שם שפסח וכו' והרי ראיתי שלא
היתה שם מכה מן המכות בישראל ולמה תהיה מכה
זאת יותר בישראל ויותר מזה אמרו שכשהיה שופה
הישראל והמלכי זה היה שופה דם זה מים, דע
כי לעולם היו המכות תמיד עולות ומתגברים ומפני
כך אין לתמוה אם לא היתה המכה בישראל בכל
שאר המכות, שמדריגת ישראל יותר חשוב ויותר
עליון במעלה עד שלא היה כח במכה למשוך בישראל
אלא כאשר הגיע למכה בכורות שהיה על ידי
הקב"ה שלא תוכל לימר שהיתה מדריגת ישראל חשוב

הקרבן אחר חלות מורה זה על האחדות כמו שהבאר למעלה בפרק שלשים וששה כי אין לכול הדברים וכיה דברים בארנו שכל עבודת הקרבן הזה בענין האחדות עד שכל ענין הקרבן הוא באחדות וע"ם, ומה שאמרה תורה לאכול הפסח על מזות ומזורים הוא ג"כ דבר זה כדי להוילא מלבן של אשכנזים שהם אומרים כי מן האחד לא יבא רבוי רק מכה אחד יבא דבר אחד בלבד ולפיכך כאשר יראו הרבוי בעולם וכבר הוחלט להם כי מן האחד הגמור נא יבא הרבוי אמרו שהסתלות הם יומר מאחד כמו שצבול בדבריהם מי שראה דבריהם, ודבר זה בא להוילא מלבם ואמרה תורה כי הקרבן הזה שהוא לאל אחד יסבך ויסגלה יהיה הקרבן נאכל על מזות ומזורים כי ההנה מורה על החירות והתירוד הוא שמורה על השעבוד כי מאתו שהוא אחד יבא החירות והפכו הוא השעבוד שהוא המותן וסוה הרופא, ויותר מזה כי הפך הדבר נא שפדו כי הם אמרו כי מן הא' לא יבואו פעולות השכים, הדבר הוה הפך זה כי מפני שהוא אחד הוא הכל שהרי אין זולתו ולפיכך מאתו באו ההפכים כמו שהבאר למעלה כי ההפכים הם ג"כ הכל צבול שלא ימלא עוד חלק וע"י השכים יש הכל, ולפיכך ראוי שיאלו ההפכים מן אותו שהוא מיוחד כי ראוי שיהי' ממנו הכל כי ההפכים הם הכל ואין חוץ מהם כמו שנתבאר למעלה כמה פעמים ונפרק שירה אלל אז ישייר עיין שם כי אין לכול הדברים ולפיכך ראוי שיהיה נאכל הפסח על מזה ומזור, ועוד יש לך לדעת כי הפסח הוא עצמו מה שישאלל הם לה' כמו שנתבאר פעמים הרבה מאד ואחר המדרגה העליונה הזאת שישאלל הם להקב"ה נמשך חתר זה הנאולה שהוא המנה ונמשך אחר זה ג"כ השעבוד כאשר התקבל ראוי לזה והכל הוא מלד שיש להם מדרגה העליונה הזאת ולפיכך הפסח נאכל על מזות ומזורים כי הזאת מה שישאלל הם לה' שנקרא פסח על שם שפסח על בתי בני ישראל ולא היה המשחית בהם, וזה הוא בשביל שישאלל הם אל הא' ואין דבר מכה במה שהוא שלו ישראל הם של הא' כמה שהם עבדים עובדים לפניו ועל ידי זה היו נגולים כמו שהבאר זה למעלה, ומן המדרגה העליונה שישאלל הם של הקב"ה דבר זה מציב נאולה ומציב מיתות כי כן חוקן הדבר כאשר הם שלמים יש להם רגאולה והשעבוד כאשר יש בהם חסרון, ועוד אחר ההפסח כמו שאמרנו למעלה מורה על שאנחנו להקב"ה ובשביל כך יש יואלה לישראל מן רשות האומות כי הוא יסבך אלהי האלהים המושל על כל הכחות ועל כל האומות ובשביל זה אנו יכולים ללאת מרשות האומות ואם לא כן באיהם נד אנו יכולים ללאת מרשות מזרים אם לא בזה שאנו לו ימי' והוא מוילא אותנו מרשות אחרים, וכמו שאנו אל הא' ומלד היה הוא גואל אותנו כן מלד היה יש שעבוד לישראל יומר מכל האומות, וזה כי האומות יש להם כל אחד ואחד שר או' מלאך מיוחד ואין ירצן שיהי' זה

תחת

לוקה באחד מאבריו וכולו מרגיש אף ישראל אחד חוטא וכולם מרגשים שהרי עכן היה אחד וחטא וכל ישראל היו מרגשים, וביותר הדבר הזה כי השם לדקות טבעו ואינו בטל חומר גם ועב כי דבר שהוא חמרי כמו האור והחומר או הדבר שהוא דומה לו יש בו ענין חמרי והחומר מתחלק ואין בו ענין האחדות אבל השם טבעו דק ויש לו מזדק אינו חומרי לך אם נלקה באחד מאבריו כולו מרגיש, וכך ישראל צבול ישראל מפני שהם רחוקים ממדרגת החומר אבל מדרגתם מדרגה דומית אלהית ולפיכך אחד חוטא וכונם לוקים כי רמדרגה הזאת לא מתחלק והחלוק הוא מלד החומר וזה פנה שיהיה הקרבן הזה שם תמים כי התזימות והסלימות הוא אחדות כדכתיב והיה המשכן אחד ופירושו כאשר היה שלם אז היה נחשב אחד שהרי החלק אינו שלם ואינו אחד, ודבר זה מבואר, ומאותו בזכר ולא בנקיבה כי האחדות הוא מן הנורה והחלוק הוא מן החומר ודבר זה מבואר, ומפני שהזכר יומר נחשב נורה מן החומר לך הפסח אינו בא רק מן הזכרים, וכן אל תאכלו ממנו נא ובשל מושל כי אם ללי אש הכל עיין זה, כי בשל במים או בשאר משקין חלקיו מתפצצין ע"י הכבול ומתחלקין אבל ללי אש מכה האש אדרבה נעשה הבשר אחד כי האש מוילא הרוטב ונעשה הבשר קשה ואחד, לא כן כאשר מתבשל במים שנעשה פירורים, וכן אסור מעבם זה שאין לאכול אותו נא אלא כאשר הוא ללי אש ולא הבשר מתקשה מכה האש וכל זה מורה על ענין האחדות שראוי שיהיה קרבן אחד אל הא' שהוא אחד, ועוד כבר אחרנו פעמים רבות כי המים לא נקראו בכחוב רק בלשון רבים ופירשנו הסעם בפסוק כי מן המים משיתו כי הם חומרים ואין אחדות רק בצורה וכל קרבן הזה המורה על אחדות אסור לנשל במים וכל משקה שהוא כמו מים ודבר זה ענין מופנה, וכן ועלם לא שפדו בו גם כן דבר זה שאם היה שובר העלם בפסח היה זה חלוק ופירוד דבר שאין לריר לאכילה כי אע"ג שהוא אוכל הבשר שהוא ראוי לאכילה אין זה חלוק ופירוד מפני שהוא עומד לאכילה אבל שפירט עצמות אין זה לאכילה ונקרא שפירט ופירוד ודבר זה לא יתכן לפסח, ועוד כי שפירט העלם במה שהוא עלם שפירטו יותר נקרא פירוד וחילוק, כלל הדבר כי ראוי שיהיה הפסח קרבן אחד מפני שהוא מורה על הא' שהוא אחד כי העבודה הזאת שיש לישראל היא מלד האחדות שהיא יסבך אחד ולכן בחר באומה יחיד ג"כ כיון שהוא יחיד, ועוד כי הקרבן הזה הוא עיקר העבודה שהוא יסב' אלהיהם של ישראל והוא יחיד באלהותם ולכן הקרבן הזה זריך שיהיה אחד ולא כן שאר קרבן שאין אותו הקרבן הוא עיקר העבודה במה שהוא אלהיהם שהרי דוקא בקרבן זה כתיב ועבדת את העבודה וגו' נקרא קרבן זה עבודה פסח ולכן קרבן זה הוא לאלהותו יסבך והוא אחד באלהותו, וכן שחית

ואתה תציין בלחץ דברים כי כולם הם דברי אלהים חיים. והנה עוד נבאר בלחץ ענין המלה מורה חירות דוקא שם שהוא מלה והיא לחם עוני היא מורה על החירות, שכבר ידענו כי רבותינו קראו הדבר שהוא פשוט מלה כמו שהתבאר דבר זה פעמים הרבה מאוד ובבבלי כך קראו חכמים העור דלא מליח ולא קמיה מלה בבבלי הכשיות, ודבר שהוא פשוט הוא ראוי לחירות יותר מכל, וזה כי הדבר שהוא מורכב הוא משועבד כאשר ידוע שכל אשר מורכב משני דברים הדבר האחד פועל בשני וכל אחד פועל ומתפעל ואין זה בן חורין שכיון שהוא מורכב מב' דברים ומהם נעשה דבר אחד, האחד הוא שפועל באחד, אבל הפשוטים יש בהם ילידה לחירות מן השעבוד שאין דבר כועב בה וזה ענין המלה שהיא פשוטה שאין בה שאור ולכן היא מורה חירות רק עומדת בעלמה *

ועוד יש לפרש לבי פשוט כי הגולה לטויה אותם ממזרים היה בחזק כמו שכתוב בכל מקום אלל יליאת מזרים חזק הפעולה כי בחזק יד הוילאו ממזרים וכל דבר שהוא פועל בחזק פועל במהירות לפי חזק פעולתו ולפיכך כתיב זכור את היום אשר יליאתם ממזרים כי בחזק יד הוילא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ, כירוש כי החמץ שנעשה בעבוד זמן אין זה חזק אבל הרוק מה שנעשה בלי זמן ומפני שהוילא אותם בחזק לא יאכל חמץ, ולפיכך לזה להם לאכול מזה בלי היצאה שיקנו ישראל מעלה זאת שפדה ה' אותם בחזק כמו שזה להם לאכול כשה כדי שיפסח ה' עליהם ולאכול בחפזון שהיא מהירות ג"כ והכל כדי להחדק במדה שממנה החזק הוילא אותם במהירות וזה שאנו אומרים מזה זו שאנו אוכלים על שום שלא הפסיק וכו', פירוש כיון שלא הפסיק בלכת אבותינו להחמץ א"כ בחזק הוילאו ה' ולפיכך יש לנו לאכול מזה בשביל שגאלנו בחזק ובמהירות ופירות זה פשוט מאוד, והנה לכל הפירושים המלה היא חירות גמור והתבאר לך למה המלה נקראה לחם עוני ועיין למעלה בפרק שלשים וששה ובפרק חמשים ואחד, והא דליאת בספרי אמר רבי שמואל למה נקרא המלה לחם עוני על שם עני שחננו במזרים ע"כ, אין הכיורם המלה היא רמז לעניו רק סבירה ליה כי מי שיש לו הגולה יש לו שעבוד גם כן כמו שהתבאר ולפיכך נקרא המלה לחם עוני, לא שמהא המלה מורה על השעבוד דזה אינו רק דסבירה ליה כי מדרגת החירות שמורה עליו המלה במדרגה זאת גם כן עוני השעבוד, והרי לך מלות הפסח שאלכל עמו מזה ומרור כי הפסח הוא שחנו אל ה' שהו אחד וזמן ה' אשר הוא אחד שתי המדות אשר האחת מלה מורה על החירות והשניה השעבוד, כי מי שהוא אחד יש צידו שתי המדות כמו שהתבאר, או שהאמר כי הפסח הוא מה שאנו אל ה' כמו שהתבאר למעלה ובמה שאנו אל ה' נמשך לנו המלה ונמשך לנו המרור הכל כמו שהתבאר למעלה, וזה מלות פסח על

חת זה שהרי כל אחד ואחד מן האומות יש לו שר ומלאך מיוחד אלל לישראל שאין להם שר ומלאך מיוחד כי הם אל ה' כשאר הם בשלימות מעלתם שאז הם רחוקים אל ה' וכאשר אינם בשלימות מעלתם הם נעזבים והם נכנסים ברשות אחרים, שאל תאמר כי ישראל הם משופטים עם האומות שאם היו משופטים עם האומות עד שהם גלו היו לחלק מנחם שאז שייך בזה אין כח נוגע במוכן לחבירו, אלל אין לישראל שווי עם האומות כי דבר שיש לו שווי עם אחר ונכון לזה חלק ולזה חלק שני אין אחד נוגע בחלק אחר שכן נחלק אבני ישראל לא קבלו חלוקה רק הם חלק ה' יורד הכל ולא שייך אלל ה' חלק, וירן ישראל ג"כ אין ענינם חלק שהיו מקבלים חלוקה עם האומות ולפיכך רחוקים אל בהמלה ללאת מרשות אחרים כאשר הם חלק ה', וכמו כן גם כן ראויים שיכנסו רשות מושלים כאשר הם נעזבים מן ה' כיון שכל חובל לומר שאין אחד נוגע במוכן לחבירו שזה שייך דוקא באומות שהם שבעים וכו' אחד יש לו חלק מחולק מחבירו ובמה שהם מחולקים לא יתכן שיכנס זה ברשות זה שהיו משועבד זה לזה, ואם תחזק לומר שהאומות מושלים זה על זה אינו אלל לפי שעה שבה מקריב ואין הגלות והשעבוד כי הם לישראל שהיו תחתם ורשיותם שעבוד וגלות ולפיכך למה יתמה האדם על אורך גלותם כי דבר שהוא סבולה אינו קל בהסרה, וכאשר רמזו חכמים ז"ל בפרק החולץ אלל גר הבא להסגייר שאומרים לו שחן ישראל יכולים לקבל רוב טובה בעולם הזה ולא רוב פורעניות, וסירוב זה כי העולם הוא עולם שפל אל מעלה אלהים ואם ישראל היו מקבלים מעלת העמים לישראל אי אפשר זה לעולם ואין עולם הגשמי ראוי לזה ואם ישראל זכו בעולם הזה לא הגדולה זה היה בעיני מיוחד שאין לענין זה תמידות כאלו היה הגלות להם מסוגל והחירות בדרך הדומה, וכן אין מקבלין רוב פורעניות כי ההכנה בהם מוכנים לרוב הטוב הפסון הכנה זאת מילי אותם מרוב פורעניות שלא יהיו נפסדים ברע המוחלת, כלל הדבר כי הגלות לישראל בסבולה ואם ימלא בהם הטוב בזה"ז הוא בבהמה מיוחדת ודבר זה יתבאר בזהו בעל החמשים בספר הנחל, וכבר נתבאר זה למעלה בפ' ד' ש' ישראל יש להם מעלת הזורה השלימה הנבדלת ומפני כך או שהם בתכלית המעלה או בתכלית השפלות עיין שם העטע, והתבאר לך כי ישראל שם לחלק ה' בלבד ובבבלי זה אפשר בהם הגלות יותר כמו שיש בהם הגולה, וזהו פסח שאלכל עמו מזה ומרורים ודבר זה ענין ברור מאוד שזהו ענין פסח מזה ומרור כי הכל נמשך אחר השם במה שהם לחלק ה', ואחר מדרגה זאת העליונה נמשך להם הגולה מרשות האומות והשעבוד תחת רשות האומות, אמנם ענין המלה כבר בארנו לך למעלה ענין המלה והארכנו בזה בפרק שלשים וששה ובפרק חמשים ואחד בלחץ ענין המלה מורה על החירות

על מצות ומעשים אלה בזמן שאין בהם מקיים המצוה
לאכול מצה ומרור בשביל זה הפסע מלמנו כי החירות
והשעבוד הכל מן הש"י שהוא אחד ומי שנאלצו
מלכודת לחירות הוא משעבד אותנו ג"כ, ולפיכך
זוהי אונתו שנאלץ המלך שהיה החירות והמרור
המרורה עלה שעבוד כאלה, או, כמו שאמרנו כי
המדרגה העליונה הזאת שישאלה הם אל הש"י זה
קנו החירות וזה קנו השעבוד הכל כמו שהתבאר
למעלה, אמנם אין המרור מן המורה לשני פעמים,
האחד כי אין המרור הוא זמנו בעת החירות אף כי
כמו שקנו ישראל החירות כך קנו מדה השעבוד כמו
שהתבאר מ"מ אין זמן החירות זמן השעבוד ולא כך
כאשר היה הפסח שהיה המלך והמרור על המורה עם
הפסח בלעד מפני כי מן המדרגה הזאת מה שאנו אל
השם יתבי' בזה המלך והמרור, וזה הוי שפיר דהא
הפסח הוא זמנו עתה, ומן המדרגה הזאת נמשך
החירות והשעבוד ולכן המלך והמרור מן המורה עם
הפסח אבל כאשר אין פסח אף כי המלך הוא
החירות ומי שיש לו החירות יש לו שעבוד ג"כ מ"מ
אין נמשך זה מזה וכל אחד דבר בפני עצמו, הנה
המלך מן המורה ומרור דרכני כי מצוה דרכני היא
לומר כי מדרגת החירות ומדרגת השעבוד הכל
אחד הוא ומי שיש לו אחת יש לו גם השני, ועוד
פעם שני כי מצות המרור המורה על השעבוד אף
כי בזה מן הש"י שעבוד אין זה רק מלך המקבל כאשר
יש חסרון במקבל אז יבא מן הש"י השעבוד על
המקבל אבל מן הש"י בזה המרור כאשר ידוע ואף אם
הוא מצוה השעבוד הוא מצוה אחת והמקבל המרור
וכמו שאמר הכתוב כי גר יהיה זרעך ועבדו וענו
אותם ארבע מאות שנה ואחרי כן ילאו וגו', לומר
כי השעבוד הוא לחבליהם שאחר כך ילאו ברכות
גדול, לפיכך אין המרור מן המורה רק עם הפסח
הוא מן המורה לומר ממדרגה זאת שאנו אל הש"י
נמשך המלך והמרור שכיון שהוא נמשך ונמשך עם
הפסח בדרכי על מצות ומעשים ואלוהי הכתוב אף לו
מציאות בעצמו והוא פסל עם הפסח, ודברים אלו
אמתיים וברורים מאוד והתבאר לך אלו שלש מצות
פסח ומלך ומרור :

אמנם מצות ארבע כוונות חכמים תקנו אותם כי
כאשר יהיה האכילה אכילה של מצה ואין
אכילה כמו שהיו שאר אכילה רק אכילה זאת
אכילה מלך והשני הוא מתיחסות של האכילה שאין
אכילה בלא שתייה ולפיכך כמו שהתבאר היה מצוה
עליונה השתייה מלך זה שתייה שתייה של מצה
יאלו שתייה כמו שאר שתייה :

ובמדרש אמרו ארבע כוונות נגד ארבע לשונות
של גאולה דכתיב והואלתי אתכם ממצרים
סגלות מצרים וגו', והנה פירוש אלו ארבע לשונות
יש להם פנים רבים ודבר פירשנו למעלה אלו ארבע
לשונות וכולם הם דברים קרובים ואלוהי הכתוב אשר
נבט' בו חכמה ודעת ידע כי משועבד אחד ילאו
החירותים, וזה שצאנו צאנו ארבע לשונות כי

דוקא יתבאר בסמוך, ולפיכך אכילת מאה וד' כוסות באלו הסודות על מדריגת הגאולה שהיא מדריגה על מדריגה כי כן הוא האכילה והשתייה שהשתייה שהוא משקה חינו גשמי כמו האכילה, ויש לך לומר המדריגה העליונה שמורה עליה השתייה היא זאת וזה כי אף שהמנה היא מורה על שהזיית אחס אל חירות היינו עם התיארה לחירות אבל וגאלתי אחסם בזרוע נקווה לא בל על עם התיארה לחירות רק בל על שהיו נגאלים וכן והואלתי אחסם מתחת סבלות מזרים והואלתי אחסם מעבודתם וכן ולקחתי אחסם לי לעם כל הדברים האלו באלו הסודות על שלל איש משועבדים למזרים ויהיו עם שהוא נגאל יהיו אל השיי ודבר זה הוא יותר מדריגה עליונה, כי המנה היא על עם התיארה בלבד אבל אלו ארבע לשונות של גאולה הם דברים קיימים עומדים כך בתמידות, ולכן הדבר הזה הוא יותר במדריגה עליונה ממה שהוא עם התיארה כי אין ספק כי שלימות הדבר בא בסוף הדבר ובגמר שלו כאשר בלוי נגמר ונשלם ועלם התיארה הוא דומה אל הלידה כאשר הולד יוצא לאור העולם כי כבר אמרנו למעלה כי ישראל הם דומים לולד היוצא לאור העולם וזהו עם התיארה שהוא דומה אל לידת הולד אבל אלו ארבע לשונות הם בליס כאשר נשלם הגאולה ובגמר דומה לולד שכבר נולד והוא נמצא בעולם בלורו אשר נשלם ודבר זה יותר מדריגה עליונה ויותר שלימות ולפיכך בא הרמז על אלו ארבעים דברים בארבעה כוונות כי הכוונה מורה על מדריגה יותר מן האכילה שהמשקה חינו כל כך גשמי כי האוכל לנסות האוכל ולעשות עליו הוא גשמי ודבר זה ידוע כי המשקה יותר דק ויותר רחוק מן הגשמי משאר האוכל ובכרם היין כי משקה היין הוא נבדל מחומר וגסות הענב ולפיכך היין בפרט מורה על דבר שהוא יותר נבדל מן הגשמי, והענין והיחס הוא שזה כי כשם שיש עם האכילה שהיא גשמית השתייה שהיא יותר דקה ויותר רחוק מן עבות גשמי כך עם החירות המורה עליו אכילת מאה כוונה כמו שהבאר יש עם זה מדריגה שהיא יותר עליונה והם ארבע מדריגות אשר הם יותר במעלה, ואם יקשה אם אלו ארבע כוונות יש להם מדריגה עליונה יותר מן האכילה איך להם אינם מן המורה, כי אם יקשה לך כלל ממני כי הענין הוא עם התיארה לפי שהוא הכוונה והפעל בעצמו אבל מכל מקום בענין המדריגה והמעלה אין זה כל כך הגאולה בעצמה שהיא התיארה לפועל כי דבר זה שהוא התיארה לפועל הגאולה הוא שני מן עבודת לחירות וכל דבר שיש בו שני אינו מדריגה אלאהם לגמרי כמו כאשר כבר נלמדה הגאולה כי דבר זה היא מדריגה עליונה ביותר ולפיכך הרמז על אלו ארבעה דברים בשתיית ארבע כוסות שהמשקה ובכרם היין הוא נבדל מן הכוונה הגשמי ולפיכך אכילת מאה ושתיית ארבע כוסות באלו הסודות על קבלת ישראל שני מעלות, האחת הוא עם התיארה לחירות שכתב

אמנם וגאלתי אחסם הוא לזרוע הענמית שהוא כשלישי שאין ראוי שהיה הזרוע ברשות אחר אבל ראוי שהיה עומדת ברשות עצמה כי אין עם כסמך לאחר רק עומד בעצמו והזרוע היא עם וכנגד זה אמר וגאלתי אחסם שהיו עומדים ברשות עצמם, ודבר זה הקבאר למעלה אצל מה שמו וגו', וכנגד הכלל אמר ויהיה לי לעם כלומר שאני מחבר אחסם לעם בזה שהיו לי לעם וכבר הקבאר זה למעלה באריותו במקומו, וכנגד זה אמרו ז"ל שבזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל כמו שהבאר היסוד באריותו והוא דבר מבורר מאוד, הרי לך ארבע לשונות של גאולה וגם זה הפירוש הוא ברור: ועוד באלו ארבע לשונות של גאולה פירוש אחר והוא זה, כבר בארנו אצל ויוציאו ה' ביד חזקה ובזרוע נקווה כי ישראל היו משועבדים במזרים מלך ישראל בעצמם ומלך המלך המושל, וזה כי יש עם ראוי לעבוד מלך עצמם שהם עם שפל ודל, ויש עם שאין ראויים מלך עצמם שהיו משועבדים אצל המושל מתעורר בכח גדול מאוד למשול עליהם, ואצל ישראל היו שניהם מלך ישראל מפני שלל היה להם מעולם ארץ לגולה ולא היו עם מיוחד כאלו היו עבד לילד בית למזרים שולדו בארצם וחתם ברשות ומלך הזה ראויים הם לעבדות, ואם מלך פרעה הרשע שהיה מתעורר עליהם בכח גדול לעבד בהם, וכנגד הראשון אמר והואלתי אחסם מתחת סבלות מזרים פירוש כי ישראל מוסבצים בשעבוד מזרים מפני שולדו במזרים עד שהם שקועים בשעבוד בחרם ואמר על זה והואלתי אחסם מתחת סבלות מזרים, וכנגד פרעה שהיה רשע מתעורר למשול עליהם אמר והואלתי אחסם מעבודתם לשון הגלה מי שגלה על אחר בכח גדול לשעבדו והוא מגיל אחרו, אמנם וגאלתי הוא הוואה מרשות אחר שעד כאן לא הזכיר רק הסרת הסבל והעבדות אלא הוואה מרשות הוא ענין אחר, וזהו אצל' שלל היו פועלים בהם המזרים עצמם מלך שהם ברשות זולתם אין זה חירות ולכן אמר וגאלתי אחסם וגו', ואחר הגאולה מרשות זולתם ולקחתי אחסם לי הוא החבור בו יצא, והרי לך פירוש ארבע לשונות של גאולה כל הדברים דרך אמנם ואמורה, ולפיכך כאשר בא ההוראה על עם הגאולה בפסח מאה ומרור שזה מורה על עם הגאולה בא ההוראה עוד בל' כוסות על מדריגה יותר עליונה כי מדריגת גאולה זאת שהי' לה מדריגה על מדריגה עד שמיני מדריגה גאולה זאת אל מדריגה עליונה, ולפיכך כאשר בא ההוראה באכילת מאה על הגאולה באה הוראת ארבע כוסות להורות על מדריגה יותר עליונה שיש לגאולה כי הסתם שיש בין האכילה והשתייה הוא דבר זה, כי האכילה כמו שיתבאר הוא יותר גשמי מן השתייה כי המשקה הוא דק יותר וכל דבר שהוא דק הוא יותר רחוק מן הגשמי ודבר זה יתבאר בסמוך ולפיכך בא שתיית ארבע כוסות על מדריגת הגאולה שהיא יותר עליונה, וזהו שהלשונות של גאולה ד'

שגאה ההוראה בזמנות מזה, והשני על מה ששכחל הם נגאלים כבר ודבר זה מעלה עליונה יותר כאשר כבר הם נגאלים. ר' שמאמר כי הגאולה יש לה צ' מדריגות, המדריגה האחת מה שהם נגאלים בעצמם יוגלים ירשום אזרים, והמדריגה השניה סדר הגאולה ויזיר המושכל שלה המוכשע מן הגוף לגמרי רק נקי מופשט מן הגוף והתקשרות סדר הגאולה זו יתבדך, ובאלו ארבע לשונות לא נזכר רק סדר הגאולה והולאתי אחתם והלתי אחתם וגאלתי ולקחתי כל הלו הדברים הם סדר הגאולה, ואשר הגאולה מסודרת ממני יתבדך ויזיר המושכל וסדר שלו הוא יותר במעלה ולפיכך ארבע כוסות הם באים על מדריגת הגאולה שיותר י יורה, ועל כל פנים הדבר ברור כי יש לגאולה מדריגה עליונה יותר ולפיכך אכילת יונה שהיא אכילה גופנית שהאכילה מתקשרת מתנה רגו' וישוב בשר הלהם מהלשון אוכלת ושהיא מתמקקת הדבר דק וכל שכן כאשר המסקה הוא יין גבול ויולת מן הגנב שהי נסחר לשם, וכמו שאמרנו יין נתן בשבעים יסוד נתן בשבעים ואין הפירוש בלבד הגימטריא ששכיל כך נכנס יין ילא סוד, אבל הוא דבר אמתי מזה עולמו כי היין הוא משקה נסחר יולא מתסחר הענב ומפנימית הענב ולפיכך היין שהוא גדל בנסחר ובפנימית הענב בגימטריא סוד לבי שהוא נסחר וכאשר נכנס היין בלדס מולא הסוד כי הוא עד הנסחר כשי מדריגתו ומולאו ולפיכך האכילה של מזה באה על הגאולה הנגלית והשניה באה על מדריגה העליונה יותר ולפיכך הם ארבע כוסות כי הגאולה היא באה מעולם העליון לעולם הזה שהוא עולם הרבוי וכל דבר שהוא בא מעולם הנבדל לעולם הזה יש בו רבוי מחולק לארבע כי מספר זה הוא מספר הרבוי שהוא נגד ארבע דדדן המחולקים ואלו דברים הם ארבע לשונות של גאולה, וסוד הזה הוא מבורר במורה ונהר יולא מעדן להשקות וגו' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים שמה מבורר לך כי כל דבר שגא מעולם הנבדל כמו הנסר שהוא יולא מעדן להשקות הגן כשהוא בא אל עולם הסדע הוא עולם הרבוי יפרד לארבעה ראשים כי זהו נגד הפירוד הרבוי שהיא בעולם הרבוי, ולפיכך הגאולה שגאה מעולם העליון הנבדל היא מתספר לארבעה ראשים על ארבע לשונות של גאולה ודבר זה הם ארבע כוסות שתקנו חכמים שיהיו באכילה זאת כי מאחר שמורה אכילה זאת הוא אכילת מזה על הגאולה כאשר מבורר ויש עס האכילה השניה שהיא יותר רחוקה מן העשמי כמו שהתבאר, מחייב שיהיה ג"כ הגאולה שמורה עליה האכילה שיש עמם מדריגה יותר עליונה ויותר אלהית ועל זה באו ארבע כוסות בשמים על מדריגת הגאולה כמו שגאה האכילה על הגאולה הספוסה כאשר אמרנו, אמנם כוס חמישי הוא רשות כמו שנתבאר למעלה כי דבר זה בארנו למעלה היסב אל דבי עקידה שאמר כל מכה ומכה שהיה הקד"ה על המזרים של חמש מכות כי מזה מה ראו שיהי מחולק לחמשה, וזה כי הרבוי שגא אל עולם

הרבוי הוא מתאחד ג"כ כי אינו רבוי מחולק רק רבוי מתאחד ורבוי שהוא מתאחד הוא חמשה, כי החמישי מתאחד את הארבע שהם הרבוי כיו שהתבאר למעלה. ולקמן יתבאר עוד ענין כוס חמישי זה על מה הוא ומה הוא הוראתו יתבאר לקמן בעזרת השם, כלל הדבר כי הכוסות אלו באים על תכלית מדריגת הגאולה ומעלתה העליונה שיש לה, כי באכילת מזה לא היה הוראה על תכלית מדריגתם ובאה על זה שמית ארבע כוסות וכאשר מבין דברים אלו מבין כי דבר זה הוא תכלית הקישור והסדר כי כאשר בא תכלית מזה על הגאולה באה השניה על תכלית מדריגה העליונה ומעלתה האלהית, והטעם שזה לגמרי, והיו שמי כוסות לפני הסעודה ושמי כוסות לאחריה כי כך ראו והגון כי משני שאלבד כוסות אלו יותר במדריגה ובמעלה וכל דבר שהוא יותר עליון במדריגה הוא כולל כל דבר שהוא למטה ממנו במדריגה, ולכן צ' כוסות לפני הסעודה וב' כוסות לאחריה והסעודה באמצע ובזה הכוסות כוללים כל הסעודה כאשר יש כוסות לפני הסעודה וכוסות לאחריה, ומשני שאלבד כוסות תקנו נגד ארבע לשונות של גאולה ולשון שלישי וגאלתי אחתם בזרוע נטויה, והרביעי ולקחתי אחתם כי לשם אמרו בין שלישי לרביעי לא ישחה, והטעם כי אלו שני דברים אין הפסק ביניהם כי לכך נחל הש"ת את ישראל להיות להם נגאלים והם יהיו עמו ודבר זה מבורר בכתוב בכל מקום אשר מזכיר ייאת מזרים יאמר אני ה' אליהם אשר הולאתי אחתם מאחר מזרים להיות להם נגאלים, הרי יתמר בפירוש כי עמם ההולאה להיות ישראל לו לשם והוא יסיה להם נגאלים וכן בכל מקום מזכיר כך ודבר זה יסוד האמונה ויולא בתחלת הדברות אמר אנכי ה' אליהם אשר הולאתיך מאחר מזרים כי יאמר מזרים שיהי הש"ת נגאלים לישראל ואי אפשר שיהיה פירוד והבדל ביניהם למי שמבין סודי החורה, ולכן בין שלישי לרביעי לא ישחה שלא ישחה הפסק, ודברים אלו הם דברים יקרים ונכבדים מאוד ודבר זה מבורר לך גם כן סוד תפילין שפרשה רביעית סמומה עם השלישית כי לעולם אין הפסק בין שלישי לרביעי, וראוי לך להבין זה ואז דעת קדושים תמלא ותעמוד על דבריהם: ורבבזרש רבוי וכוס פרעה בידי מלך קבעו חכמים ארבע כוסות של ליל פסח רבי הוגא בשם רבי בנאי כנגד ארבע לשונות של גאולה וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר כנגד ד' כוסות שגא' כלן שגאמר וכוס פרעה בידי ואשחוס אותו אל כוס פרעה ואמן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידי, ר' לוי אומר כנגד ד' מלכיות ריב"ל אומר כנגד ארבע כוסות של מעלה שעתיד הקב"ה לקשקש את העכו"ם שגאמר כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמשה והוא כוס זסב בבל בידי ה' כי כוס בידי ה' ימסיר על רשעים פמים אש וגפרית ורוח זלעפות ממה כוסם וכנגדן הקב"ה משקם את ישראל ארבע כוסות של יסועה לעתיד ה' מנה

ואם יש בה פרנסה אין זה חיותו שיכול לעמוד בו והשחיה אינה בזה רק בשביל חיקון המאכל למקן אותו כאשר ראו ודבר זה בודאי, נמלא כי השחיה אינה בזה בשביל עומה כלל רק שהשחיה נמשכת אל התאכל שהוא חיות האדם, ודבר זה בעצמו מדריגת האומות הקדמונים כי דבר זה התבאר במקורות הרבה מאוד כי לא היה צריחה האומות רק שהם פעלם אל האומה הנגמרת והכל נבחר בשביל ישראל והם נבחרו בשביל עצמם, וגם זה התבאר בכמה מקומות בזה הספר כי אין הצריחה בעצם רק לישראל ואל ישראל נמשך הכל, לפיכך גם על דעם ר' לוי בזה הוראה מד' כוסות על מדריגת ארבע מלכיות אשר מדריגת ישראל הקדושה בנייהם, וכאשר רמז ארז זה חתולא דעת רבי לוי דבר ברם נבחר מאלו, ומה שאמר ריב"ל שארבע כוסות הם נבחר ארבע כוסות של מעלה שעתיד הקב"ה להשקות האומות, כירוש דבר זה כי כאשר בא ההוראה בפסח מה ומרור על מדריגת ישראל כמו שתבאר למעלה הנה הוראה בשתיים ארבע כוסות להורות על שנמשך אחר הגאולה ואחר הידריגה שקנו ישראל בליל זה המדריגה יותר עליונה שגייעו להם בפסח כוחות המלכיות שיש להם ארבע מדריגות עליונות ויבא הפסד לאותם שהם מתנגדים לישראל כי כח ארבע מלכיות אלו מתנגדים לכח הקדושה של ישראל, ודבר זה התבאר למעלה בפרק ששי ובפרק עשירי שם מובאר איך ארבע מלכיות שהם נגד ארבע נדדין הם מתנגדים לישראל שהם עיקר העולם וזה מדריגת הגאולה שקנו ישראל בליל זה שמורה עליו אכילה מזה כי דבר זה ישראל מורה עליו שתייה ד' כוסות שהוא מורה על הפסד המלכיות או תחמוצין לישראל שלימות גאולה ישראל שקנו בליל זה המורה עליו האכילה, ולכן מורה עליו השחיה כי השחיה גם כן שלימות גמר האכילה והשחיה נמשכת אחר האכילה כי אין אכילה בלא שחיה כך דבר זה שהוא הפסד המלכיות ותחמוצין לישראל גמר שלימות הגאולה נמשך אחר הגאולה ומורה על מדריגה יותר עליונה, כי שתיית הכוסות מורה על המדריגה העליונה יותר מן אכילה כי השקפה כמו שאמרנו מפני שהוא יותר דק מורה על ענין פנימי יותר ומכל שכן כאשר המשקה יין שהוא פנימי יותר, ואחת המדריגה שתיבה למסוד פורעניות למלכיות, וזה מעלה יותר בודאי לישראל ששיכלו המתנגדים להם ולפיכך ראו להורות על זה בשתיית הכוסות הד' שתכלה להם מעלה ומדריגה יותר עליונה להשקות כוס המעלה למלכיות ולבטל כחם וכן הם מורים על התחמוצין שיהיה הקב"ה את ישראל, וזה כי כאשר אמרנו למעלה כי הפסח ותפא ומרור מורים על מעלה ישראל שקנו בעת היציאה שינאזו מתצרים ואם ירדו ישראל בעוניו מן המדריגה הזאת לא יהיה זה לנזל אבל -הקב"ה ינחם את ישראל על הוצאם שכללו מן המתנגד אשר מתנגד להם הם ד' מלכיות וינחם אותם להחזיר אותם כבדאשונה ולפיכך נרץ עם המזה ומרור שתיית ארבע כוסות יתורם

מנה חלקי וכוסים דשנת בשמן ראשי כוסי רויס כוס יסועות אלא כוס יסועה לא נאמר אלא כוס יסועות אחד לימות הרשיות ואחד לימות גוג מגיב ע"כ, בארו בזה כי ארבע כוסות תקנו חכמים דרך חירות שכן דרך בני חורין לשמות בסעודה ארבע כוסות כי פחים מזה אין זה מורה על החירות ויותר מזה היה דרך שכרות וגם זה אינו בן חורין, ורמז בזה כי אצל כרעה שהיה מלך נאמר אצלו ארבע כוסות וכוס פרעה וגו' שהרמז בזה כי הכוסות שהם ראויים למלך שהוא יותר בן חורין הם ארבע כוסות, וכנגד זה תקנו ארבע כוסות דרך חירות שכבר אמרנו כי האכילה של מזה הוא אכילת חירות והשחיה מזיחה אל האכילה וגם היא דרך חירות, ודעה רבי בניה כבר נתבאר למעלה, אינכם מה שאמר רבי לוי שקנו ארבע כוסות נגד ארבע מלכיות הדבר נרץ תלמוד מה ענין המלכיות לכאן, וכאשר תעמוד על דעתו חתולא דעתו נכון, וזה כי דעת רבי לוי כי בליל היציאה לקח הקב"ה את ישראל אליו וקנו מדריגת העליונה ודבר זה מורה עליו אכילת מזה כמו שהתבאר ומדריגת העליונה כאשר בחר הש"י בהם מכל האומות ולקח אליו ישראל מן ארבע מלכיות, וכבר התבאר בפרק תמימי כי אי אפשר שיהיה כל העולם במדריגת השלימות שאין זה מדריגת העולם שיהיה הכל במעלה ובשלימות כמו שהארכנו ועוד יתבאר זה בעזרת הש"י בפרק נגח ישראל, ולפיכך בזה ההוראה בארבע כוסות על מדריגת ארבע מלכיות וישראל יש להם מדריגה מיוחדת נבדלת לעצמם שהם חלק ה', עד שבנינו זה כל מדריגת אומות שהם ארבע מלכיות הם נמשכים אחר ישראל ובזה מדריגת ישראל שקנו הכל גם מדריגת ארבע מלכיות כי ישראל נותנים קיום לכולם, ולפיכך ארבע כוסות שנים לפני הסעודה ושנים לאחריה והוא מורה על ד' מלכיות ואכילת פסח ותפא ומרור באמצע שהוא מדריגת ישראל, וזה כי האמצע הוא נבחר והוא קדוש אלהי ביותר כאשר התבאר מעין ראמנע בהקדמת הספר ובכמה מקומות בזה הספר, שהאמצע הוא נבחר לקדושה וסימן לזה ארבעה דגלים שהיו לארבע רוחות ואולם מועד מהנה שבינה באמצע דבר זה מורה לך כי הקדושה באמצע, ולפיכך שתי כוסות לפני הסעודה ושנים לאחריה נגד מדריגת האומות ומדריגת קדושת ישראל באמצע, נמלא כי ארבע כוסות לישראל מצד שנים נבדלים מן ארבע מלכיות וכל ארבע מלכיות הם תלויים מקוימים בישראל נמשכים אחריהם והם נבחרו מתוכם ולפיכך ארבע כוסות אלו לישראל בזה שבמציאות ישראל ובכחם הכל וזהו מדריגת ישראל העלמית שקנו בליל זה כי זהו עיקר מדריגת ישראל ומענתו כאשר שבין, ויש לך להבין למעלה ההוראה על מדריגת האומות בשתיית הכוסות, והוא דבר אמת בזמן ספק כי האכילה הוא העיקר והוא חיותו של אדם שממנו יתפרנס האדם ואם לא היה פרנסת האדם נעזון היה נפסד, אמנם השחיה אינה מפרנסת האדם

מאחר כך מדת הדין מתחזה כנגדו מחזק שאלה מציא עליו יסורין ואין מדת הדין מתחזה כנגדו אמר חייך דבר טוב חזקת ומאחר אני מתחיל מתחלת הספר עד כאן אין כתיב יסורין וכיון שעמד יחזק נתן לו יסורין שגוף ויהי כי זקן יחזק ופכהו עיניו מראות, מזה נגד אברהם בשביל שהמלה נבדל מן השאור וידוע מה שאמרו חכמים למע הזכירה התורה על אזהרה הנר בכסה מקומות מפני שעורר רע ופי' סורו רע השאור שבו רע כי כוסיס יס' בזה השאור ובקל חוזר לסורו לכך אסור להזנות איתו, ואברהם היה נבדל מן השאור של אומות כמו המלה שבידלת מן השאור, לכך אברהם נחשב מלה, ועוד יס' לו לאברהם ענין אחר שראוי להקרא מזה וכמו שהצא במקומו עיין שם, אבל ר"ל במדרש רבות בפרשת בלז' הם פירשו שם פסח מזה ומרור נגד האבות בענין אחר וכמו שנתבאר ג"כ שם וכן השארנו, אך לא יס' לקר, הנה אלו ג' דברים הם זכוסם של אבות כאשר נראה ברור, וד' כוסות המתחברים לזה נגד ד' אמהות, וכבר אמרנו לך כי השמים נמשך אחר האבילה וספל השמים אצל האבילה, ומאחר שפסח מזה ומרור נגד זכוס אבות בלז' שמיים הכוסות נגד הנשים שהם ג"כ פסלים אצל האשמים כי זכוס אבות ואמהות ילאו ישראל שגוף קול דודי הנה זה בלז' מלג על ההרים מקפץ על הגבעות אחר הקב"ה אם אני מתחיל למעשיהן של ישראל אינם נגאלים אלא למי אני מתחיל לזכוס אבותם שגאמר מדלג על ההרים ואין קרים אלא אבות שגוף שמו הרים ריב ה' ע"כ, ולפי זה יביא פירוש מקפץ על הגבעות זכוס אמהות ואלו ד' כוסות נגד זכוס ד' אמהות על שם אשתך כנפן פוריה בירכתי ביתך, ויש במדרש על האבילות מקפלים הרבה עם שאמי מינו חזן מן הנפן וזה שאמר אשתך כנפן דלך מקבל מין אחר והיא ננועה בירכתי ביתך כן האמהות ננועות היו וגל היין מזכרין בפי' ולפיכך אברהם כוסות שמזכרין עליהם בפי' רמז לזכוס אמהות ולנציתן, ובמדרש לא ישים עליהם לזכוס לפי שהאמהות נקראות לזכוס שגאמר ואל נבעת הלזונות וזו שפרשה מדרכיהן לכך לא ישים עליהם לזכוס, הרי שנתחברו האמהות בפרש בנציתן כי עיקר שבת האשה ומדריגתה העליונה הוא הנציות, ובפרקים בפרק ר"ל נבאר ענין פסח מזה ומרור ע"כ, וכל הקושיות אשר הקשו בזה אין כן מקומן דף במקום המלה נבאר על אמתו :

פרק ששים ואחד

בבל דור ודור חייב אדם להיות את עצמו, פי' שכל אדם חייב שיראה עצמו כאלו יא' ממזרים ויש לו לשבת לשאר ולרומם להקב"ה על זה כמו שמבינים ולפיכך אנחנו חייבים להודות להלל וגו', ואין זה דומה למע שאמר אח"כ לא את אבותינו באל אלא אף אונקדאכא ר"ל כל דור ודור חייב לראות אפ' עצמו

המורה על זה שאם ידור מן המדריגה יס' תשובה ותקום לישראל מה שהיו בגלות ארבע מלכויות ויקבלו תנחומין על כל ארבע מלכויות אשר הם בעצמם מתנגדים לישראל, ולפיכך בזה ההוראה הזאת בשמיית ארבע כוסות כי כאשר נראה לעד ויש עוד סקרה ואחרית ממקום שומי' עליון נקרא זה כוס נחמה וזכוס ישועות, ומפני שהלילה הזה הוא מיוחד שקנו ישראל עמם מדריגתן ומעלתן בזה ההוראה בשמיית ארבע כוסות מורים על שם עוד עליו מעלה ישראל נמשך אחר גאולה זאת, ואם תאמר וא"כ למה אנו שותים הכוס והלא הוא לאומות, אין זה קשיו כלל כי אין משקה עתה כוס של תרעלה לארבע מלכויות, רק כי בלז' זה קנו המדריגה הזאת שישראל בכה על דבר זה מה שיהי' לעתיד והוא בכה בלז' ולא בפועל והנה הזה הוא אצל ישראל, נמא' כי שמיית ארבע כוסות אלו הם לישראל בזה שבחם דבר זה מה שיהי' מגיע מורים, וכאשר האבילה בלז' זה מורה על מדריגת ישראל שקנו ואחר האבילה נמשך השמייה ולכך שמים אלו ד' כוסות בלז' גם כן להודות על מה שהוא נמשך אחר גאולה ישראל שקנו בלז' היצירה ושליוות הגאולה כמו שכל כוסות הם שליוות האבילה והפסד המלכויות ותנחומין של ישראל הוא נמשך אחר הגאולה והוא שליוות הגאולה, והכן הדברים האלו מאוד, כלל הדברים בכל זה כי אבילות מזה עם שמיית ארבע כוסות הוא הוראה על מדריגת ישראל בשליוות, הנה שבאר לך דעת חכמים עיין ארבע כוסות והוא דעת אחמי' דעת ברור מקובל מפי חכמים, ולכל החכמים האלו עיין ארבע כוסות מתחבר אל פסח מזה ומרור שגאמר האבילה על פסח מזה ומרור מורים על מעלת ישראל אי אפשר של יורד הכוסות על ענין דומה לזה כי אל אבילה ראוי שיהיו כוסות ולפיכך פירשו חכמים כל אחד ואחד מה שראוי להתחבר אל פסח מזה ומרור, אמנם מה שהסכימו רוב האחרונים והמפרשי' על ארבע כוסות שהם נגד ארבע לשיות של גאולה וכבר בארנו לך פירוש מדרש זה וזהו עיקר הפירוש ועיין בזה כי הוא דבר עמוק ואין להאריך רק תחבר הדברים על אל זה ויש לומר על דרך דברי אברהם בענין אחר פסח מזה ומרור להודיע כי זכוס אבות ילאו ישראל ממזרים ובצינים זכו ישראל אל הגאולה, הפסח נגד יעקב שהוא בחיר שבאבות ולפיכך הפסח שה חמים שנקרא יעקב שה פורה ישראל, ובמדרש רבות בפרש' ויחי אל נא חקברני במזרים למה אמר יעקב כך אלא כך אמר יעקב נמשלתי כשה שגאמר שה פורה ישראל והמזרים נמשלים כחמור שגאמר אשר בשר חמור בשרם וגאמר כל שמר חמור חסדה בזה לך אל נא חקברני במזרים שלא יהיו נפדים בי המזרים, למדנו מזה שיעקב נקרא שה וכנגדו הפסח שהי' שה חמים, מרור נגד יחזק שהי' במרידות שבה עיניו מראות, ואחר במדרש רבות בפרש' תולדות, יחזק מדת יסורים, אמר לפניו רב"ע אדם מת בלז' יסורין

עצמו כאלו הם היו היוצאים ולא יציע הדור ההוא לדור שיצאו גם כן רק יראה הדור שהוא היוצא מבלי שיציע שאחרים יצאו גם כן כי כל דור ודור בפני עצמו הוא ולכן יראה כאלו הוא היוצא ולא יציע אל זולתו, ולכן מייחסי קרא בעבור זה עשה לי ולא כתיב לנו כאלו הוא היה היוצא, אבל לקמן אמר לא את אבותינו בלבד גאל וכו' ר"ל כי הש"י הוא שהוציא האבות והבנים יחד ולפיכך אמר לא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אבותנו ור"ל בודאי מזה המקבל שהוא הדור יראה כאלו הוא היה היוצא מבלי שיציע אל אחרים, אבל מזה הקצ"ה שהוא פועל הגאולה הוציא הכל צידה ופירוש דבר זה שהקצ"ה גאל את ישראל בכללותו שלהם, כי כאשר גאל הקצ"ה את ישראל היטה הגאולה לשם כלל ישראל שלא יהיו ישראל ברשות מזרים ולפיכך היטה הגאולה לבנים כמו לאבות, שאלו היה רוצה הקצ"ה שיהיו נגאלים הדור שיצאו ממזרים ואליהם בלבד הביט אז היטה הגאולה אל אותו הדור בלבד, אבל הקצ"ה היה רוצה לגאול את ישראל בכלל ושם ישראל בשם על כל ישראל ולפיכך אף אבותנו גאל עמהם, ולפיכך יראה כל אדם שגאל כאלו הוא יצא ממזרים, ויש מקשים מה הועיל לנו היותה הרי אנו משועבדים בשאר מלכויות דמאי שגאל מלכות מזרים משאר מלכויות, ודברי הבאי הם כי כאשר יצאו ישראל ממזרים קבלו המצב בעצמם עד שהיו רחוקים בעצמם להיות בני חורין מזה מעלתם וזאת המעלה עצמית לישראל שהם ראויים להיות בני חורין מזה עמם מעלתם ודבר מקרי לא יפעל דבר עממי כלל כי עדיין לא יראה המעלה היותה שהם בני חורין בעצמם עם השעבוד במקרה כי אחר שהוציא הקצ"ה את ישראל ממזרים ונתן אותם בני חורין ולא עוד אלא אף מלכים שגאל ואותם החיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, זה השם הוא לישראל בעצמם והמעלה וההשיבויות שיש בזה לא נחשבל בגלותם שהוא במקרה ולפיכך אומרים חכמי ישראל כל ישראל בני מלכים הם אף בגלותם, וזה מזה המעלה וההשיבויות שקנו ישראל בעצמם לא נחשבל במקרה כלל, ואין ספק שכמה דברים הם נמשכים אל ישראל מן המעלה וההשיבויות אחר שהם בני חורין בעצמם ולא יגרע כחם מה שהם עבדים במקרה, ודבר פשוט הוא זה ואין להאריך בדבר שהוא מצוה למי שבין דבר זה

לפיכך אנו חייבים וכו', הגרסא שמתאחי בסדרי אשכנז והיא נכונה אלי מאוד לפיכך אנו חייבים להודות להלל לשבח לשאר לרבותם להדר לזרך ולעלה ולקלם למי שעשה נסים וכו' והם ס' שנים ונאמר לפניו הללויה והוא שנה עשירי, ונראה שהם י' שנים נד' שנים שנאמר צדק פטר הללים, וזה ערבי פסחים בעשרה מיני זמן כאשר ספר זה צביגון בנזח במצור בשרי בהלל בחפלה בצרכה בהודאה באשפי בהללויה וגדול פכולם הללויה שכולל שם ושנה בשיבה אחת פ"כ, ולפיכך אמר כאן ס' מיני שנים ונאמר לפניו הללויה הוא השנה העשירי

הזרה הוא ע"י שמו יתצ' בודא' שצדקו הכל יכול לעשות ולשנות פרע למוצ' . לך חקנו בכל צר שיהיה לישראל ומושעים ממנה להלל בשם הללויה , וגם יש שם מי שפי' שם הללויה שהוא מהולל בהללויה הדבס , וזה מפני שהוא ית' יכול על כל הפעמים שהוא נבדל מכל המלאים לא חוכל ליהם אליו שבה אחד מיוחד שח"כ היה מיוחד בדבר מה והוא יתצ' נבדל מכל ואינו מהולל בדבר מיוחד ולפיכך יש בו כל ההללויה , וזה לשון הללויה שהוא מהולל בהללויה דבס , למר דמפרש לשון הללויה שכולל שם ושבה עדיף ליה לשון זה שמורה הללו זה שמגיע עד שמו ית' , ולמד עדיף מה שבו כל השבחים .

ובפרק כל כתבי אמרין האומר הלל בכל יום כאלו מתקן ומנדק כלפי מעלה , והספסם שראוי שיהיה העולם מהם כמנהגו ונבדל שבעולם הוגה כמנהגו מדותיו ית' אמת ואם לא היה זה שהעולם הוגה על מנהגו של עולם ח"כ מדותיו ית' אינם אמתים ח"ו כי הרשעים ושרדי ע"ז בנצבם ואלו הנדיקים בנצבם , אבל ענין זה מפני שהעולם מהם כמנהגו ולפיכך אין הקב"ה מאבד הפ"ח מן העולם וכך אמרין במסכת ע"ז והגומר הלל בכל יום נראה שהוא אומר שכל עם הקב"ה מנהיג עולמו בדרך נס וח"כ למה הנדיקים בנצבם והרשעים בנצבם ואינו מאבד הפ"ח מן העולם וח"כ אין זיכלתו וזהו חרף וגדף , וזהו שאמר בירושלמי שלך הוא מתקן ומנדק מפני שאמר פה ג'הס ולא ידברו וגו' וח"כ למה אינו מבטלם כאלו ח"ו אינו יכול , אבל האומב הלל בזמנה אומר שהעולם הוגה כמנהגו רק צומחים מיוחדים ולדבר מיוחד לא לכל דבר משנה הפצע רק העולם כמנהגו הוגה והקב"ה מחדש נסים בזמן מן הזמנים וזה שבה לו :

ובגמרא וכי מאמר דליכא הלל הנדול מפי עמאל אמרין להאי אמר ר' יוחנן מפני שיש בו ה' דברים יציאת מלרים קריעת ים סוף ומתן תורה תחיות הממים חבלו של משיח , יציאת מלרים דכתיב בצאת ישראל ממלרים , קריעת ים סוף דכתיב הים ראה ויוגם וגו' , מתן תורה דכתיב הסרים קדו כאלילים בצעו כדני ג' , תחיות הממים דכתיב אשהלך לפני ה' בחרצות המיים , וחבול של משיח דכתיב לא לנו ה' לא לנו ואמר רבי יוחנן זו שערד מלכיות ח"ד ח"ד יוחק זה מלחמות גוג ומגוג דב מחמ כד"י אומר מפני שיש בו מלח ונפוחם של נדיקים מניהיבם שנאמר אלה ה' מלמס נפשי . חוקים אומר שיש בו ירדנים של נדיקים כנצבם האש ועלייתן מכנצם האש , ירדן לא לנו אמר חנניה כי לשמן כי כבוד אמר מישל לא לנו אמר זעל אמר אמר עזריה למה יאמרו הגוים אמרו כולם , עלייתן הללו את ה' כל גוים אמר חנניה שצחובו כל האמים אמר מישל כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה ואמס ה' לעולם אמרו כולם ע"ז , ורצה בזה כי לכך סקע ההלל ולל הלל גדול חפ"ג דלפי הסברא דיון שפיקר הדבס שאנו אומרים הלל משום שאנו באים לעזר חסדו ח"ה הקב"ה

צד חזקה וצד פרע נסוים וצמורא גדול באותם וצמורא , והבן הדברים האלו כי הם דבריים למינים ואין להאריך , אבל מיד הגדה כמו שצמורא צמורא לא זכר רק ארבע אשר אחדנו ושרהם אמת ואין בהם קשיא , ונאמר לפניו הללויה הוא שבה פשיטי שכולל שם ושבה כאחד ונבדל כך גדול מכולם כי מצד שהוא כולל שפעה עמו מוצות בשמי ספצע ושמי מנהגו של עולם ואלו מוצות ח"ה לעשות שם מלאך או אשר נכרא רק הוא יתצדך ולפיכך ההלול הוא הוא לשמו דוקא וזה כי חדש מנהגו של עולם ושמי הפצע מיוחד אל אמתה שמו יתצדך מפני כי הוא יתצ' נבדל מן העולם ואין לו השליות בעולם לך הוא משנה את העולם בנצונו ומחדש בו אמות ונפלאות ובה הוא מיוחד מכל הנבדלים לשנות פצע העולם , לך שמי הפצע ומנהגו של עולם מיוחד אל שמו ית' בעולם אשר הוא יחד בעולם שפעה מצד שהוא נבדל מן העולם , ואשר נבדלים מצד שהם מתיחסים אל העולם שהרי הם חלק העולם אינם פועלים בעולם שמי העולם כלל , אבל הפ"ח אשר הוא נבדל מן העולם הוא שפועל בו בנצונו , ולפיכך שם הללויה נאמר על שם שהוא יתצ' מחסלל בהלול הראוי לשמו והיינו בזה שהוא מחדש אמות ומופסים , שזה בודא' שייך לשמו דוקא , אמנם תמאל הללויה ג"כ כאשר ההלול אינו בחדוש אמות ומופסים יוצאים ממנהגו של עולם שהרי תמאל פסוקי דזמרה שמסיים ומתחיל בהללויה חפ"ג דשם אינו נאמר על שמי מנהג של עולם , דזה אין קשיא דגם הפעולות אשר נאמרו שם מתיחסים לשם ולא אל זולתו ולפיכך שם ג"כ הוא כולל שם ושבה להודיע כי שבה הזה מיוחד לשמו ית' , אבל במקום אשר נתן שבה על שהוא ית' פועל נסים בעולם לא תמאל רק לשון הללויה שהרי חדוש נסים ונפלאות הוא לשם ית' בנצד לא אל זולתו כמו שאמרנו ולכן הנסים מיוחדים לו ית' , וזה שאמר משה וצמה יודע איפא כי מלאכי מן בעיניך הלא בלכתך עמנו ושליונו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה ומרגם אונקלום במיך שכינתך עמנו ויתעבדון לנו פרישן לי ולעמך וכו' , הרי לך בפירות כי הנפלאות לא ישפס כי אם ע"י הש"י שפועל נפלאות ולכן בקש שתלך השכינה עמו ולא יחסור אותו בידי המלאך כי אז לא ישפס נפלאות , לך אמר ונאמר לפניו הללויה להלל אותו על הנסים ונפלאות המיוחדים לו יתצ' , אמנם יש לומר ג"כ כי לא מצד חדוש הנסים והנפלאות דוקא נאמר שם הללויה רק כל צרה הצאה לישראל והם נושעים ממנה ראו לישראל להלל להקב"ה בהללויה , וזה כי הברה שהגיונו לישראל ונושעים ממנו ע"י הקב"ה ופועל זה מיוחד להקב"ה כי אין זה פעולת המלאכים מפני כי המלאכים כאשר נבראו כך עומדים בלי שמי לא יוכלו להסוף ולא לגרוע ולא לשנות דבר כי אם ע"י ראון הקב"ה שהוא עושה , ולפיכך כאשר היה צר לישראל ונסקד למצוה שמי זה שהיה משועם להם מן

הקב"ה והיה לנו לומר הלא הגדול דוקא כי שם
 חכר חסדו של הקב"ה וכמו שיתבאר לקמן ולמה
 אמרו הלא, ומחרן מפני שיש בו חמשה דברים כלו' **הלא**
 זה י' בו חמשה דברים כוללים אשר היו
 צעולם דברים בלתי טבעיים ודבר זה מפני שהקב"ה
 ברא עולמו ב' שנה שנה בבריאתו ב' שנה וזה
 אדם נבדל מעשה ע"י גימיה בלבד וא"ל להויתר אותו
 ע"י חסוך הלשון באחת המולאות, ומפני זה ה"ה
 הוציא אות רוחני שאין בו רק רוח הנשימה ובשביל
 זה היה מקבל העולם מעלה אלהית רוחנית בשביל
 שנברא העולם בזה"ל אות רוחני והם חמשה דברים
 אלו שהם צעולם וכולם הם דברים עליונים ונפלאים
 ובבדלים מן הקבוע, ואלו חמשה דברים כולם נזכרים
 בהלל, שני דברים בהתחלת יציאתם ממזרים ושני
 דברים בצוף הימים, כי יציאת מזרים וקריעת ים
 סוף הם כמו התחלה, חבלי משיח ומחית המים
 בצוף, והחמישי שהוא מקו סורה נשפך עם שמים
 הראשונים אשר הם בתחלה, כי מאחר שהעולם
 נברא בזה"ל א"כ ראוי שיתחלקו הגשלות שהם בלתי
 טבעיים אחר הם בעולם להתחלה וסוף, כי ההתחלה
 במה שהוא התחלה הוא יותר במעלה שברי הוא
 התחלה, וכן הסוף כי בצוף כבר נשלם הדבר
 ושלמות הדבר יותר עליון ולכן התחלה דברים אשר
 צעולם בשביל שהעולם נברא בזה"ל שיהא רוחנית
 שלמה דברים כאשר יאלו ממזרים ושני דברים בצוף
 לעתיד ליסוד הפשיה ולמחית המים, ושלישה דברים
 אשר ביציאת שהם יציאת מזרים וקריעת ים סוף ומתן
 תורה, יציאת מזרים וקריעת ים סוף שניהם הם
 התחלה הויה לישראל וראויים שיהיו בהתחלה לכל
 הויה הוא בהתחלה ולבצוף יהיה הסף זה חבלי
 הפשיה ימלחמות גוג ומגוג ודבר זה יהיה חורבן
 והספד הגמלאים וראוי שיהיה זה בצוף כי הסוף
 הוא מוטל לדבר שהוא הספד, וכן מחית המים
 אין ספק שראוי שיהיה בצוף, ומתן תורה לפי
 שהסוד קיום הגמלאים ראוי שיהיה בהתחלה, ואלו
 ה' דברים שיש בהלל כלם הם דברים בלתי טבעיים
 ובשביל שיש צעולם מעלה בלתי טבעית מחדש
 הקב"ה צעולם ג"כ מופתים בלתי טבעיים, ורצ
 נחין ברי' אומר שיש בו מלות נפשות של גדיקים,
 פירוש כי תורה זה על שיש לגדיקים מעלה נבדלת
 מה שנמשל מן הגיהנם שאילו לא היה לגדיקים
 מעלה זאת שהם נבדלים לא היו נמלטים מן הגיהנם
 ולפיכך העכו"ם מפני שהם כולם חמריים טבעיים
 הם יורדי גיהנם ויורדי שואל נקראים לפי שבעלי
 החומר אין להם מציאות בפועל כי החומר אין
 מציאותו בפועל כמו שידוע מעיין החומר ולפיכך הם
 יורדי גיהנם שהגיהנם ענין סוהו גיה' ונלמות ואין
 שם מציאות עליו כי אין ראוי להם עולם הנבדל,
 ומפני שיש בהלל זה מלות נפשות של גדיקים מן
 צדיקים אשר הוא ראוי לבעלי החומר וצדיקים אל
 עולם הנבדל ובשביל כך הש"י מחדש להם ג"כ
 מופתים בלתי טבעיים, וכן למד שזכר בו ירידתן
 של גדיקים לכנשן אש ועלייתן זה גם כן מורה על

שהגדיקים הגדולים עוד יותר מעלה נבדלת יש להם
 ומפני מעלת הגדולה הנבדלת לא יוכלו להזיק להם
 האש שהוא פעל טבעי, והגדיקים הגדולים האלו
 הם כמו המלאכים הנבדלים עולים לשם ויורדים
 משם בשלום שאין הדברים הטבעיים מוזיקים להם
 ואע"פ שהוא יורד למוך הכבשן אין הדברים הטבעיים
 פועלים בו, ודבר זה הוא עיקר ההלל מה שהגדיקים
 נבדלים מן עמי העולם הגשמי ובשביל כך הש"י
 עושה להם נסים לשנות טבעי העולם, וזה הפירוש
 עיקר שראוי לסמוך עליו כי כל אלו המכמים זכרו
 שיש בהלל מה שיש לישראל מעלה נבדלת, לר' יוחנן
 מעלה נבדלת שהם ה' דברים שזכר שכל אלו ה'
 דברים אינם דברים טבעיים, ולר' נחמן לא די
 במה שיש בו ה' דברים אלו כי אלו דברים שהם
 דברים שהם אל כלל העולם וצודאי י' מן הש"י
 דברים כאלו בלתי טבעיים אשר הם לכלל העולם,
 אבל הנסים הם ג"כ לגדיקים פרטים ואינו דבר לכל
 העולם כמו שהיו אלו דברים ונפיךר אחר שיש בו
 מלות נפשות של גדיקים דהיינו כל גדיק וגדיק בלתי
 עומד י' לו המלכה מביהם ודבר זה מדרגה נבדלת
 בלתי טבעית, וכל גדיק וגדיק י' לו מדרגה ואם
 בפני עצמו, ומזה ראוי שיהיה עושה נסים לגדיקים
 פרטיים, ורצ נחין בר' יצחק חמר כי מה שהש"י
 עושה נסים לגדיקים פרטיים כיון שטובה זה לכל
 אשר הוא גדיק הרי אין זה נקרא גדיק יחיד שדבר
 זה כולל כל גדיק וגדיק, אבל מפני שיש בו ירידת
 גדיקים לכנשן האש ועלייתן משם שטובה זה לגדיקים
 פרטיים יחידים לגמרי ודבר זה יותר שבת להקב"ה
 במה שטובה נסים לגדיקים יחידים ודבר זה מבורך,
 ועוד יש בזה דברים עמוקם ואין להאריך וראוי
 להבין דברים אלו מאוד מאוד כי הם דברי חכמה
 באשר יצין את זה, וסודות הגדיקים הוא בשביל
 שלשה דברים, או מפני החסד שהקב"ה עושה לחסידיו
 כי כאשר החסידים עושים עם הקב"ה לכניס משורת
 הדין יותר ממה ששאר בני אדם עושים וזוהי הקב"ה
 עושה עמם חסד ג"כ, או בשביל כבודו יתברך
 שטובה להרבות תפארתו וכבודו ולפעמים עושה
 הקב"ה בשביל הרשע בעלמו שלא יגמור מחשבתו
 והקב"ה לא יניח גדיק ביד הרשע ועומד נגד הרשע,
 ולפיכך חמיה אחר לא לנו כלומר לא בשבילנו יעשה
 אלא בשביל רשעת הרשע ולא בשביל דקדושתו, ומישאל
 אחר בשביל כבודו יעשה ועודים אחר בשביל חסדו
 ואחר, ולא שלשה דברים כל אחד ואחד ממדתו
 של הקב"ה כי מה שאמר חמיה לא לנו כלומר שיעשה
 בשביל רשעת הרשע שלא יוליד מחשבתו אשר ילדה
 לעשות וזה יעשה הקב"ה במדת הדין שיעמוד נגד
 הרשע, ומה שאמר מישאל שיעשה בשביל שם כבודו
 ותפארתו הוא דבר מיוחד שהקב"ה עושה בשביל
 כבוד שמו ותפארתו יתברך, ומה שאמר חמיה שיעשה
 בשביל החסד הוא ג"כ מדתו של הקב"ה כי הגדיקים
 כל אחד ואחד דבק במדת החסד י' ש' גדיק דבק
 במדת הדין, ולפיכך אחר חמיה לא בשבילנו יעשה
 רק

כצחו והוא נותן הסנועה למחנע לסיכך ממזרח שמש עד מצוא מהולל שם ה', כי אחר שיש כאן מחנע חין מחנע בלא מניע ומזר זה הוא מהולל בעולם השני. ואמרו ז"ל השמש הזה מעה זריחתה ועד שקיעתה הולכת ומקלסת להקב"ה שנאמר ממזרח שמש עד מצוא מהולל שם ה' הנה זיכרו דבר זה כי מזר החנועה שמקבלת השמש מן הש"י המניע הכל הולכת ומקלסת כי החנועה הזאת מורה על כח עליון המניע השמש לכך הולכת ומקלסת להקב"ה, ודוקא השמש ולא שאר הכוכבים כי היא ראשונה יושבת במלכות, ולפיכך היא צמוד מורה על כח הש"י ומקלסת להקב"ה בעולם השלישי זכר הגול שלו במה שהוא רם על כל גוים שאף ע"ג שהם אומות מחולקות הוא יתב' רם על כלם וזה כל הוא עושה בהם כרצונו, הנה זכר באלו שלשה עולמות כל שבת ושבת לפי הראוי לו, וכדי שלא תאמר כי הוא יתב' משוחף לתחתונים ואין הדבר כך כי השמים לה' והארץ נתן לבני אדם אמר ה' על השמים כבודו שהוא נבדל מן התחתונים כי על השמים כבודו. או סירוסו שלא תאמר מאחר כי כבודו למטה מזר השפלות שיש בתחתונים הנה כבודו ח"ו אינו שלם לכך אמר אע"ג כי רם על כל גוים ה' על השמים כבודו ואין מנוקב הכבוד אלא התחתונים וזה עיקר הסיפוס כאשר תבין

ועוד יש לפרש שכל ליתן ההלל אל הקב"ה בשלשה דברים האחד מזר הנחיות שאין הספק אליו, השני מזר שהולל שלו בכל מקום, השלישי שהוא ברוממות על הכל, וכנגד הנחיות אמר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם כלומר שהוא נלחי בכל זמן מבורך ואין הספק, ואחר כך אמר שהולל שלו בכל מקום בכל העולם כי מה שאמר ממזרח שמש עד מצוא מהולל שם ה' והוא כולל כל העולם שהוא ממזרח שמש עד מצוא, ואח"כ אמר רם על כל גוים כי אחר שאמרנו כי שבתו נלחי ובכל העולם אמר כי לשבת שלו עליו ורוממות שהוא מטרומם על הכל, לכך אמר רם על כל גוים ה' כי הגוים מחולקים לשבעים לשונות והוא מתרומם על הכל בזה פדע רוממות שלו, וזה כי אם לא היה רוממותו על הכל לא היה רם על כל גוים חלופי האומות, ומזר שהוא רם על כל גוים אמר הם מחולקים הוא גבוה מן כל המלאכים כי התלפזרים אינם רמים על כל גוים אך לכל אחת ואחת מן האומות יש מלאך המושל עליהם והוא יתברך מושל על כל גוים בזה דע שהוא רם על כל המלאכים הרמים כמו שאמר כי הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים, וכשם שהוא עליון כך ישיבתו בשמים ממעל וזה שאמר על השמים כבודו. נמצא לפי זה ההלל הוא בשלשה פנים אם מזר הנחיות בכל הזמנים ואם בכל העולם ואם בתכלית העליון והרוממות שהוא מטרומם על כל, וסיפוס ראשון עיקר כאשר תבין הסמט:

בי כה' אלהינו המצויה לשבת וכו'. הוסיף חמשה יודין

רק כי חין מדת סדין נותן שהרשע יוליא מחשבתו, ויש לדיק שכל מעשיו לכבוד שמו יתב' וזה מישאל ויש שהוא דבק בחסד ולפיכך אמר עזריה על חסדך וגו', אמנם דבר זה ענין משוחף למה יאמרנו הגוים איה נא אליהם לכך אמרו כלם זה, ולעין לקמן אצל לא לנו יתבאר עוד יותר, וכן בעלייתם אמר מנייה הללוהו כל גוים כלומר מפני שהוא עומד נגד הרשע במידת סדין יעשה זה, מישאל אמר שבתו שהוא עושה בשביל שבת שמו יתבך, ועזריה אמר כי גבר עלינו חסדו שהוא עושה בשביל חסדו, ויש להללו ולפארו על זה ואמנם ה' לעולם הוא דבר כלם כי הוא יתברך אחת והכל מעידים על אחתו, ועוד יתבאר דבר זה בצריכות הנה אלו התככים כל אחד ואחד אמר על ההלל על מה אדני ההלל הוכעבו ומה הם יסודותיו:

פרק ישישים ושנים

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה', ביאור זה מזר שהם עבדי ה' שהם להקב"ה שהרי עושה נסים עממם והיוליא מורה לרומם וזהו הם עבדי ה' כי כל דבר הרוחה שהושיעם מורה הרי היו משועבדים לאחר וזהו בגללם הם עבדי ה' כי הוליאם מרומם אחר ולפיכך נא להם להלל, ויש להלל את שם ה' כלומר הגול המיוחד לשמו יתב', וזה די כשיאמר הללו עבדי ה' את שם ה' אלא שר"ל מזר שהם עבדי ה' ראוי להם להלל כמו העבד אשר הוא מהלל לאדון שלו במה שחסיב עמו, ועוד יוסיף בהלל להלל את שם ה' לפי שהושיעם מורה לרומם וזהו ראוי להם להלל את שם ה' השופט להם דבר זה, לפיכך חלק אורו לנשים. כי מזר שהם עבדי ה' ועושה עממם טובות ראוי להם להלל שלא יהיו כפויי טובה אבל חין מזר הזה שיהיה מהלל הגול המיוחד אליו יתבך, אבל מזר שהוא עושה עממם נסים והושיעם מורה לרומם שדבר זה מזר אחת שמו כי כל גאולה מורה לרומם הוא מזר שמו של הש"י בלבד ובשביל זה ראוי להם להלל שמו: ידיו שם ה' מבורך מעתה ועד עולם התחיל אחר כך לספר שבת הקב"ה בכל שלם עולמות יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם הוא עולם העליון כי לך כבוד מעתה ועד עולם כלומר עד עולם והוא עולם הבא, וראוי להבין לשון יהי שהוא לשון עמיד והוא רמז על עולם הבא, נמצא כי ברכה זאת היא מן עולם עליון כמו שחקנו יהי שמים רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיה וזהו עולם עליון כמו שצאנו בצמר קדושה קדים לעלם עלמיה ודבר זה ידוע, ואח"כ נגד העולם השני, אמר ממזרח שמש עד מצוא מהולל שם ה' וזהו נגד קדים בשמי מרומם כי מה שאמר ממזרח שמש עד מצוא מהולל שם ה' הוא, כי מן השמים נמשך הגול אל הש"י כדכתיב השמים מספרים כבוד אל כי מזר הסנועה האתם שהיא הסנועה ממזרח עד מערב מורה על המניע